

140 / 3
1957

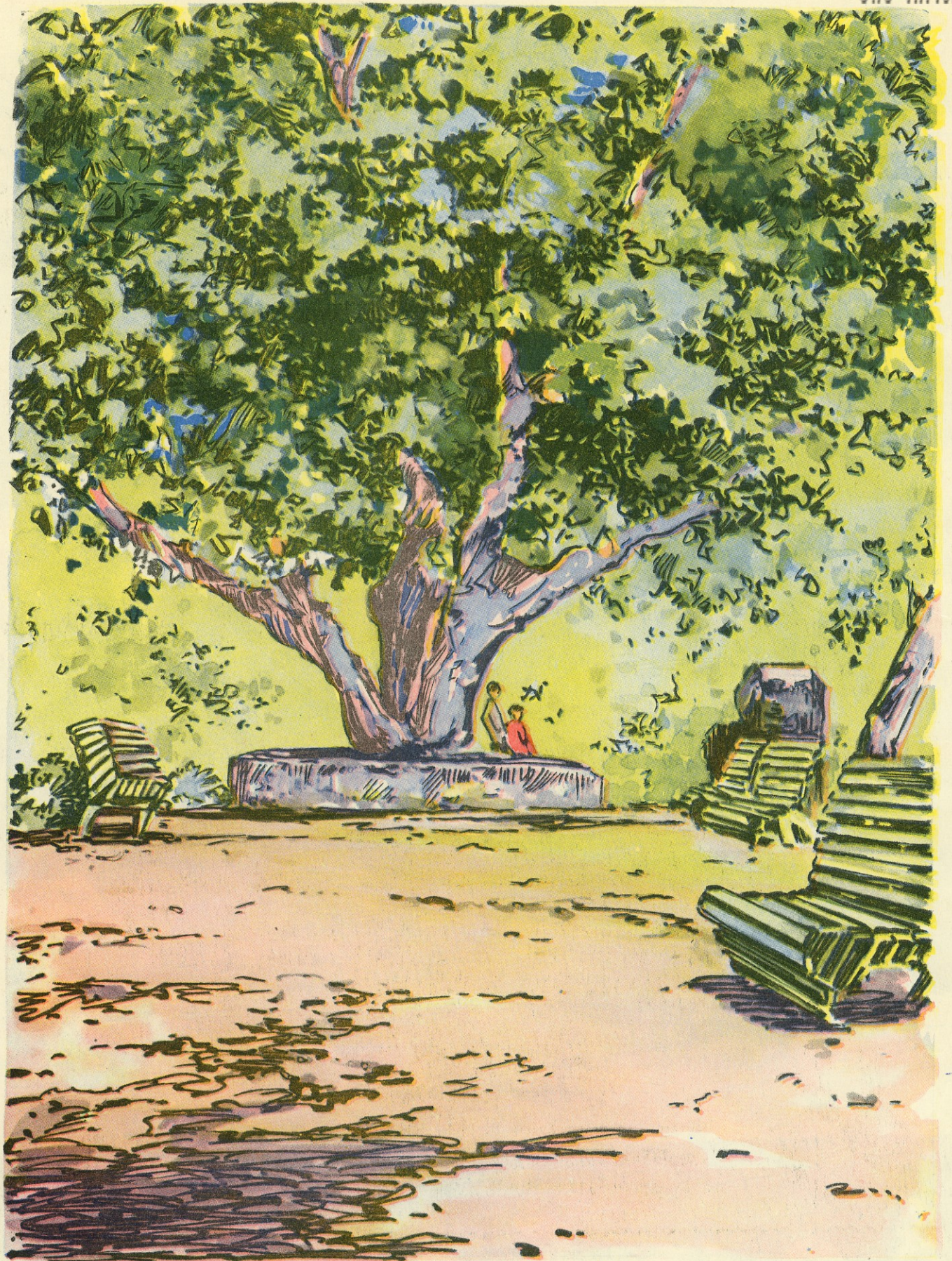
საქართველოს
საბავშვო ჟურნალი

ს. ს. ს.

ს. რ. ი. ნ. ე. კ. რ.

10
თებერვალი
1957

პ ი თ ნ ე რ ი

საქართველოს ალკა
ცენტრალური კომიტეტის
შოკვლთვიური
საბავშვო ჟურნალი

შინაურსი

გვ.

ილია ჭავჭავაძე — ლექსები	1
დიდი ილია	3
როდიონ ქორქია — ილიას ცხოვრება (ბიოგრაფიული ნარკვევი)	4
გიორგი კაჭახიძე — ილია ჭავჭავაძე სამშობლოში (ლექსი)	10
ლადო სულაბერიძე — ილია (ლექსი)	10
აკაკი — სიტყვა წარმოთქმული ილიას დაკრძალვაზე	10
ილია — სიტყვა წარმოთქმული წინამძღვრიანთ- კარის სამეურნეო სკოლის გახსნაზე	12
ილიას აფორიზმები	13
ილიას ნაკვეთები	14
ილო ბეროშვილი — სასაფლაოზე (მოთხრობა) შერგილ შონია — სტუმრად საგურამოში (ნარკვევი)	15
ლილი გოგონია — ილია და ბავშვები	18
სიტყვის მათიანე	21
სტუმარი შორეულ არგენტინიდან	22
როდამ ჩაჩანიძე — დუბკა (მოთხრობა)	23
ა. ლიტვიკო — ჩვიდშეტ წელს (მოგონება)	24
ფოსტა ბოთლებით	27
მოკლე დ ყველაფერზე	30
გასართობი	31
გარეკანის პირველ გვერდზე: ი. ჭავჭავაძე — ნახატი კ. მახარაძისა; გარეკანის მეორე გვერდზე — „კაკლის ხე საგურამოში“ — ნახატი გ. როინიშვილისა; გარეკანის მესამე გვერდზე — იუმორი; გარეკანის მეოთხე გვერ- დზე — „ლუარსაბ თათქარიძე“ — ნახატი ს. გაბაშვი- ლისა.	32

ჟურნალი დასურათებულია მხატვრების: დ. ხახუტა-
შვილის, ნ. შალიკაშვილის, გ. გელოვანის, რ. ცუცქირი-
ძის, გ. თოთიბაძისა და გ. ფოცნიშვილის მიერ.

რედაქტორი რევაზ მარგიანი

სარედაქციო კოლეგია: შ. ბერიანიძე, რ. ელანიძე,
მ. ლეხანიძე (პ/მგ. მდივანი), მარიჯანი, რ. ქორქია,
გ. ფოცნიშვილი (სამხატვრო რედაქტორი).

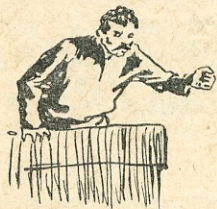
ოქტომბერი

1957

გამოცემის ფული
XXXI

საბლიტგამი

7290

შრომა, აწ ქვეყნად ტყვედა პურობილი,
მძარცველობის ქვეშ ჩაგრულ-ვნებულა,
ხოლო რღვეულა მისი ბორკილი
და დასამსხვრევად გამზადებულა.
შრომისა ახსნა — ეგ არის ტვირთი
ძღვეამოსილის ამ საუკუნის.
კაცთა ღელვისა დიადი ზვირთი
მაგ ახსნისათვის მედგრადა იბრძვის.

ველარ განუძღვლებს ქვეყანა ძველი
განაზღვებისა გრიგალის ქროლას,
ველარ განუძღვლებს ქვეყნის მძარცველი
ქეშმარიტებით აღძრულსა ბრძოლას,
და დაიმსხვრევა იგი ბორკილი
შემფერხებელი კაცთა ცხოვრების,
და ახალ ნერგზედ ახლად შობილი
ესე ქვეყანა კვლავ აღუვაღდების.

1872.

ტვირთმძიმეთ და მაშვრალთ მხსნელი
დიდი დროშა დაიშალა...
კვლავ ქვეყნისა მჩაგრავ ძალამ
იგი დროშა დასცა დაბლა.
კვლავ ეწამა მოყვასთათვის
საოცარი იგი ერი,
კვლავ დაიდგა დიდ წამების
მან გვირგვინი მშვენიერი.

1871.

ერთ ბედ ქვეშა ვართ, ლაბავ, მე
და შენ,
წილად გვარგუნეს შავი მიწა ჩვენ.
ერთგულად ვჭიმოთ ჭაპანი ჩვენი,
უსიხარულოდ დავლიოთ დღენი,
ბელტი ბელტზედა გადმოვაწვინოთ
და შრომის ოფლი მიწას ვაწვინოთ.
ნუ დამიღონდი!... შენი უღელი
ჩემს უღელზედა არ არის ძნელი...

1858-1860.

ბაზალეთისა ტბის ძირას
ოქროს აკვანი არისო,
და მის გარშემო წყლის ქვეშე
უცხო წალკოტი ჰყვავისო...

იქნებ, აკვანში ის ყრმა წევს,
ვისიც არ ითქმის სახელი,
ვისაც დღე-და-ღამ ჰნატრულობს
ჩუმის ნატვრითა ქართველი?...

1883.

მესმის, მესმის სანატრელი
ხალხთ ბორკილის ხმა მტვრევისა!
სიმართლის ხმა ქვეყნადა ჰქუხს
დასათრგუნვლად მონობისა.

აღმიტაცებს ხოლმე ის ხმა
და აღმიგზნებს იმედს გულში...
ღმერთო, ღმერთო! ეს ხმა ტკბილი
გამაგონე ჩემს მამულში.

1860.

Handwritten signature and flourish at the bottom of the page.

დიდი ილია

(ილია ჭავჭავაძის დაბადების 120 და გარდაცვალების 50 წელი)

50 წლის წინათ 1907 წლის სექტემბრის 12-ს, სალამოს ბინდში, წიწამურის გზაზე ქართული კულტურის, ქართველი ხალხის დაუძინებელმა მტრებმა მზაკვრული ტყვიით მოჰკლეს სასიქადულო მგოსანი, ერის დიდება და სიამაყე, საქართველოს მამა და ქომაგი — ილია ჭავჭავაძე.

ილია ჭავჭავაძე იყო დიდი მწერალი და მოაზროვნე. სამშობლოს უმწიკველი მოქალაქე და უანგარო მოღვაწე. ერის ბელადი და მესვეური. მსგავსი მამულიშვილი არ ჰყოლია ქართველ ერს. არც ერთ ქართველ მწერალს არ რგებია წილად ერთდროულად ამდენგვარი ჭაბანის წევა. ერთად ამდენი ტვირთის ზიდვა.

ქართველ ხალხს განსაკუთრებული სიყვარულით უყვარს თავისი დიდი კლასიკოსი და ყოველთვის მადლიერების გრძნობით იგონებს მას. ჩვენი მოსწავლე ახალგაზრდობა სიყვარულით სწავლობს ილიას დიდებულ პროზასა და ბრწყინვალე პოეზიას. ილიას ცხოვრებასა და მოღვაწეობას. დიდა მგოსნის მხატვრული მემკვიდრეობა! «კაცია ადამიანი!» და «ოთარანთ ქვრივი», «გლახის ნაამბობი» და «სარჩობელაზედ», «აჩრდილი» და «განდეგილი», «კაკო ყაჩაღი» და «დიმიტრი თავდადებული», «ბაზალეთის ტბა» და «ყვარლის მთებს», «პასუხის პასუხი» და «ქართველის დედას»... — მარტო ამ სათაურების გახსენებაც რაოდენ სიამოვნებას გვანიჭებს. რაოდენი სიყვარულით გვაკვებებს დიდი მწერლისადმი.

ხოლო, როცა ეროვნული მწერლობის საგანძურში შეტანილ უბადლო წვლილს — ახალი სალიტერატურო ქართულის დამკვიდრებისათვის გაწეულ შრომას, ქართული თეატრის ქომაგობას, ქართულ ბანკში მოღვაწეობას, ბატონ-ყმობისა და ცარიზმის წინააღმდეგ გაწეულ

შეუდრეკელ ბრძოლას და მრავალ სხვა საქვეყნო საქმეს მიუძღვებოდა, საზღვარი აღარ აქვს მწერლისადმი სიყვარულს, გაცეცხას და მოწიწებას!

თუ რამდენად მძლავრი და მრავალმხრივია ილიას პოეზია, ილიას პოეტური საყვარო, ამას ნათლად გვაგრძნობინებს მგოსნის აქვე, მეზობელ გვერდზე დაბეჭდილი პატარა ლექსები და ნაწყვეტები ლექსებიდან. დიდი მგოსანი სულ რამდენიმე ათეული სტრიქონით ერთად განგვაცდევინებს მიწის მუშის სევდასა და ნალველს, პარიზის კომუნის დაცემით გამოწვეულ ტკივილს, იტალიის ნაციონალ-გამათავისუფლებელი ბრძოლების გრიალს, კლასობრივი ჩავგრის წინააღმდეგ ამხედრებული სულის შემართებას, მშობლიური ქვეყნის სიყვარულით გამოწვეულ წუხილსა და მისთვის თავდადების გრძნობას.

დიას! ილია ინტერნაციონალიზმის, ხალხთა შორის ურთიერთ პატივისცემისა და მეგობრობის ქადაგი იყო თავისი დიდი შემოქმედებითა და დიდებული პირადი ცხოვრებით.

ამიტომაც, ამ დღეებში, დიდი მგოსნის დაბადების 120-სა და ტრაგიკული სიკვდილის 50 წლისთავს ქართველ ხალხთან ერთად ჩვენი დიდი კავშირის მოძმე ხალხებიც ღირსეულად აღნიშნავენ.

ხოლო უპირველესი მკითხველი და დამფასებელი, მემკვიდრე სწორუბოვარი დანატოვრისა — ქართველი მოსწავლე-ახალგაზრდობა — გვირგვინით ხელში დგას ილიას აკლდამასთან და იმეორებს:

— გვიყვარდეს ჩვენი მამა და მამულის სიყვარულის მასწავლებელი — ჩვენი ილია!

ილიას ცხოვრება

კოლონ ქორქია

ილა ქართველი მწერალი ილია ჭავჭავაძე დაიბადა კახეთში, სოფელ ყვარელში, 1837 წლის 27 ოქტომბერს. მამა ილიასი, გრიგოლი, იყო ოფიცერი.

საკმაოდ განათლებული და განვითარებული ადამიანი. ჭავჭავაძიანთ გვარი კახეთში ხევსურეთიდან ჩამოსახლდა ჯერ კიდევ მეჩვიდმეტე საუკუნის დასაწყისს. ჭავჭავაძენი მამაცი და გულადი ხალხი იყო. საქართველოს მეფეებმა ისინი ლეკეთის ახლოს დაასახლეს. იმ დროს ლეკთა ბრბოები ხშირად ჩამოდიოდნენ ლეკეთის მთებიდან და თავს ესხმოდნენ კახეთს, ცარცვადნენ, აწიოებდნენ. აი, ამათგან თავდასაცავად იქნენ დასახლებული ჭავჭავაძენი ლეკეთის საზღვართან.

საქართველო რომ რუსეთს შეუერთდა, ჭავჭავაძენი სამხედრო სამსახურში შევიდნენ. ამიტომ არის, რომ ილიას წინაპრები სულ სამხედრო პირები იყვნენ.

გრიგოლმა ადრე მიატოვა მეფის ჯარში სამსახური პოდპორუჩიკის ჩინით და დასახლდა სოფელ ყვარელში. ის ეწეოდა მეურნეობას, ცხოვრობდა ლაღად, იყო ხუმარა და მხიარული კაცი.

ილიას დედას მაგდანა ერქვა. მას მეორე სახელიც ჰქონდა — მარიამი. ის ბებურიშვილის ქალი იყო. მაგდანასა და გრიგოლს ექვსი შვილი ჰყავდათ: კოტე, ნინო, ილია, ელისაბედი, თეიმურაზი და სვიმონი. სვიმონი ბავშვობაშივე გარდაეცვალა.

ილიას დედამ ჩინებულად იცოდა ძველი ქართული მწერლობა და ხალხური ზეპირსიტყვიერება საღამოობით დედა ჩაუჯდებოდა შვილებს და ხან უკითხავდა წიგნს, ხან წინაბ წაკითხულს გამოჰკითხავდა. აი, ერთი ასეთი საღამო. ილიას დედა შუაში ჩამჯდარა, გარს ბავშვები შემოუხვევია და ეკითხება:

— აბა, ვინ მიაშობს, რა გუშინ წავიკითხეთ?

— მე... მე... — ეხვეწებოდა ბავშვები.

— აბა, შენ გვიამბე! — უთხრა დედამ ერთს, რომელიც ყველაზე მსუქანი იყო, თავი მხრებში ჰქონდა ჩარგული.

ეს იყო ილია. ილიამ დაიწყო:

— მელას ჰკითხეს „რამდენი რიგი ოსტატობა გაქვსო?“ მელამ უთხრა: „ათასი რიგო. ოცდაათი მარტო ძაღლისა ვიცო. მაგრამ ჩემი დიდი ოსტატობა ის არის, არც მე ძაღლი ვნახო, და არც ჩემი თავი ძაღლს ვუჩვენოო“

— კარგად დაგისმომებია. — მოუწონა დედამ და უფროს ვაჟს, კოტეს მიუბრუნდა: — შენ რას იტყვი? რა დაიმასხვრე? კოტე დედის მუხლს დაეყრდნო და დაიწყო:

— ორმოში ჩაგდებული მეფე. ორი მეფე შეიბა. ერთმა მეორეს სძლია და ორმოში ჩააგდო. გავიდა ხანი. ზის ორმოში მეფე. მივიდა ერთი კაცი, ჩახედა ორმოში და ჩასძახა: კარგად არა ვიქმ, რომ გაჯაპაროო? მეფეს გაეხარდა და მადლობა უთხრა, კაცმა თოკი ჩაუგდო მეფესა და ამოწიდა. ხომ კარგი ვქენი, რომ ამოგიყვანეო? — ჰკითხა კაცმა მეფეს. მეფემ მადლობა გადაუხადა. გაუდგინა ჯასი. ხომ კარგი ვქენი, რომ ამოგიყვანეო? — ჰკითხა იმ კაცმა მეფეს. მე-

ფეს ეწყინა და დაიძახა: „ვინა ხართ, ამ კაცმა გამაპარაო!“ მოცივდნენ მცველები, შეიპყრეს ორივე და მიუყვანეს გამარჯვებულ მეფეს. რატომ იყვირე და არ გაიპარეო? — ჰკითხა გამარჯვებულმა მეფემ ტყვე მეფეს. — აკი ორმოდან ამოგიყვანა ამ კაცმაო? — ორმოდან კი ამოიყვანა, მაგრამ დაუვედრებოთ შემარწხაო. — უპასუხა ტყვემ. მაშასადამე კაცს თუ სიკეთე უქენი.

არც უნდა დააუვედრო, დაასკვნა კოტემ. მართალია, დაუდასტურა დედამ.

— აბა, ახლა ვინ მეტყვის კონის ლექსსა?

ნინო წამოხტა და ჩააბულბულა:

ალათასა, ბალათასა,

ხელი ჩაჰყავ კალათასა...

დიდხანს უსხდნენ ბავშვები დედას. სანამ მოქნარებას დაიწყებდნენ.

ერა-კითხვა ილიას სოფლის დიაკვნამა ოქროს პირ სეფიაშვილმა ასწავლა.

გაკვეთილის შემდეგ დიაკვანი მოჰყვებოდა ამბებს საქართველოს წარსულიდან. მისი მოთხრობები ყოველთვის მომხიბლავს იყო. ბავშვები სიამოვნებით უსმენდნენ დიაკვნს და ეცნობოდნენ მშობელი ხალხის ისტორიას.

აი, რა უამბო ერთხელ დიაკვნამა ბავშვებს:

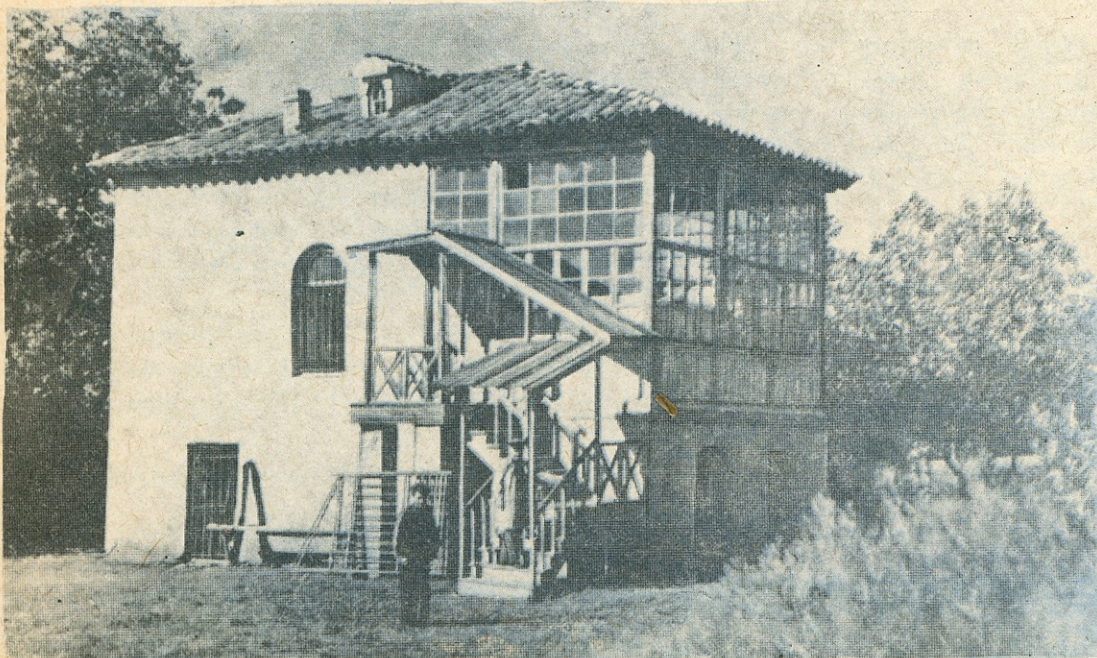
ეს ძველი ამბავია, შეილებო! ერთი მეფე თურმე ჰყვანდა უწინ ჩვენს მამა-პაპასა. სახელად დიმიტრი. თვალად, ტანად მშვენიერი, დიდი მებრძოლიც, იმავე დროს გულკეთილი და მოწყალე კაცი იყო.

იმ დროს ყვენობა იყო. ყვენობა რა არის? მონღოლები ბატონობდნენ მაშინ საქართველოში. მონღოლების მეფეებს ყვენი ეწოდებოდა. აი, იმათი მეფეების ბატონობას შეარქვა ხალხმა ყვენობა.

ჰოდა, ერთ ყვენს უღალატა თურმე მისმა ხელქვეითმა სარდალმა: მე თვითონ უნდა გავხდე ყვენი. ამ მოღალატემ შემოუთვალა ჩვენს მეფეს, დიმიტრის: ჯარი მომაშველე, ყვენი უნდა დავამარცხოო. დიმიტრიმ განდგომილს არ მიაშველა ჯარი. სამწუხაროდ

ილია ჭავჭავაძის სახლშუბუში ყვარელში.

მოდლატემ გაიმარჯვა, დაამარცხა კანონიერი უენე, მოკლა და თვითონ გაყენდა. ახალმა უენემ დახაჯა უველა, ვინც მას არ დაეხმარა ბრძოლაში. ბოლოს ფერი მიდგა ჩვენს მიუფეც. რატომ მე არ მომიდგაო. იმას ცოცხალს არ ვაუფებებო, და შემოუთვალა: გამოცხადდი ჩემთან, თუ არ მოხვალ საქართველოს ნაცარ-ტუტას ავადნო. ჩაფიქრდა მეფე დიმიტრი. გადაწყვიტა მოეწვია დარბაზი. ესე იგი ხალხისა და ჯარის უფროსების კრება. კრებამ ურჩია: ნუ წახვალ, მტერს შევებათო.

დიმიტრიმ თქვა: მე გადავარჩე და ქვეყანა წახდეს — რა მადლი არისო! ერთზე ათი მტერი მოვიდეს. შევებოდლო, მაგრამ ერთზე ასი მოვა და ვერ გავუმკლავდებიო. ქვეყანას გადასწავენ, დაანგრევენო. სჯობია, წავიდე, მომკლან, ოღონდ ქვეყანა გადავარჩეხო. მღვდელმთავარმაც მეფეს დაუჭირა მხარი.

პო და ეახლა დიმიტრი უენეს. უენემ დიმიტრი ფურღმულში ჩააგდო. დიდხანს აწამა. ბოლოს მოედანზე საჯაროდ მოჰყვეთა თავი. სიკვდილის წინ მეფეს პატიება არ უთხოვდა, სამშობლო არ შეურცხვენია, ღირსეულად ეჭირა თავი...

— აი, ასე უნდა გიყვარდეთ სამშობლო. სამშობლოსათვის ყველამ უნდა დასდოთ თავი! — დაასვენა დიაკვანმა.

ბავშვები მოჯადოებულნივით შესცქეროდნენ დიაკვანს.

— სამშობლო უნდა გიყვარდეს... სამშობლოსათვის ყველამ უნდა დავსდოთ თავი. — გაიმეორა ილიამ..

გავიდა ორმოცდაათი წელი. ილიამ გაიხსენა ეს ამბავი და დაწერა მშვენიერი პოემა „დიმიტრი თავდადებული“.

ატარა ილიას თამაშობა არ უყვარდა. სულ წიგნებით იყო გართული. ამიტომ მამამ მას გამდელი მოუყვანა. ეგებ თამაშობას მაჩვიოსო.

— რა არის, ილია, რომ სულ წიგნებში გაქვს თავი ჩარგული? აი, შეხე, რა გამდელი მოგიყვანე? გაეთამაშე! — უთხრა ერთხელ მამამ ილიას.

ილიამ აათვალ-ჩათვალა იერა გამდელი:

- რა გქვია?
- სალომე, — უპასუხა გამდელმა.
- წიგნი იცი?
- არა.
- დაჯექ. გასწავლი. — უთხრა ილიამ.
- ერიპა! — გაიცინა მამამ. — ახლა გამდელიც მიუჯდა წიგნს!..

სალომე ჩქარა შეეჩვია წიგნს. მაგრამ ილია კი ვერ შეეჩვია თამაშობას. ისევე წიგნებში ჰქონდა თავი ჩარგული, მაშინ მამამ იფიქრა. სოფლის გოგობიქებში რომ გაეჩვიოს, ეგებ მარტობას გადაეჩვიოსო. დაუძახა სალომეს და უთხრა. ხბოში წადით. ალაზნის პირასო.

სალომეს გაეხარდა და მიიქრა ილიასთან: — ილო, წავიდეთ ხბოში! რა კარგია ამ სიტყვებში ალაზნის პირას!

— ხბოში? პოო. ეგ კარგია! წავიდეთ. — და ილია წამოდგა. — აი, ეს კი კარგად მოისაზრე, სალომე! ქვეყანი დედაკაცი ხარ. „ქვეყანი დედაკაცი“ კი სულ ცხრა წლისა იქნებოდა — ილიას ტოლა იყო.

— მამა! მამა! — გასძახა ილიამ მამას, — მე და სალომე ხბოში მივდივართ.

წავიდნენ. გვიან საღამოს დაბრუნდა ილია — დაღლილი, მაგრამ ძალზე კმაყოფილი.

ილიას ისე მოეწონა ხბოში სიარული, რომ, როგორც კი დინახავდა ხბოში მიმავალ გოგობიქებს, აედევნებოდა. მთელი დღე არ დაბრუნდებოდა. ილიას თანდათანობით შეუყვარდა გლეხის გოგობიქებში თამაშობა: ძროხა რომ მინდორში გაიშლებოდა, ბავშვები დაიწყებდნენ ხან ქვის სროლას, ხან ბურთაობას, ხან ლეკობანას, ხან ბატონყმობის სურათებსაც გაითამაშებდნენ.

აი, აქ გლეხის ტოლობებში, ილიამ ბევრი რამ გაიგო გლეხკაცის ცხოვრებისა, და შეუყვარდა გლეხი.

ერთხელ მამიდამ ილია მუშების დასაძახებლად გაგზავნა. ცხელი დღე იყო და დაღლილ მუშებს ტუბილად ეძინათ ჩრდილში. ილიას შეეცოდა მუშები, არ გააღვიძა და მარტო დაბრუნდა.

— რატომ არ გააღვიძე? ეს რასა ჰგავს! — გაჯავრდა მამიდა.

— ოპ, მამიდავ! — უპასუხა ილიამ, — ისე ტუბილად სძინავთ ჩრდილში, რომ ვერ გავაღვიძე. შემიცოდნენ.

მუშებმა ეს გაიგეს და საღამოს ერთმა ასე უთხრა ილიას:

— გეცოდებოდეს მუშაკაცი! რაა ჩვენი ცხოვრება? ჩვენს წონა ოფლს ჩაკვრით მიწაში და უსიხარულოდ ჩავალთ მიწაშივე!.. გავიდა თხუთმეტობედ წელი. და ილიამ დაწერა შესანიშნავი ლექსი „გუთნისლედა“.

ილიას გამზრდელი სალომე ლოლაძისა.

ერთმეტი წლისა იყო ილია. თბილისში ჰაკეხ პანსიონში რომ მიბარეს. საგნების გარდა, პანსიონში ასწავლიდნენ ქართულ, რუსულ, ლათინურ, ფრანგულ ენებს, ხატვასა და ცეკვას.

ჰაკეხ სასტიკი კაცი იყო, მაგრამ ზრუნავდა კი თავის მოწაფეებზე. რაც თავისუფალი დრო ჰქონდა, სულ მათთან იყო, ემუსაიფებოდა სხვადასხვა საგნებზე, ართობდა მუსიკით, უმართავდა კონცერტებს. პანსიონში ილიამ ორი წელი დაჰყო. პანსიონიდან ილია თბილისის ვაჟთა პირველ გიმნაზიაში შევიდა. გიმნაზიაში ილიამ დაჰყო 1855 წლამდე. ამ წელს ილიამ გიმნაზიის მერვე კლასი მიატოვა და უნივერსიტეტში შესასვლელად იწყო მზადება. 1857 წელს ილია გაემგზავრა რუსეთს. მაშინდელ სატახტო ქალაქ პეტერბურგს, აწინდელ ლენინგრადს, უმაღლესი განათლების მისაღებად.

თბილისის გიმნაზია, სადაც სწავლობდა ილია ჰაკეხავაძე - 1856 წლამდე.

ილია ქავჭავაძე 1874 წელს.

ლია იმ დროს სწავლობდა უნივერსიტეტში, როცა ბატონყმობა იყო გაშვებული. იმ დროს იბრძოდნენ ბატონყმობისა და მეფის წინააღმდეგ რუსეთის გა-

მოჩენილი ადამიანები: ჩერნიშევსკი, დობროლინოვი, პისარევი. საზღვარგარეთიდან კი მათ ეხმარებოდა რუსეთიდან გადახვეწილი რევოლუციონერები — გერცენი. ამათი ნაწერები სტუდენტობისათვის გზის მაჩვენებელ შუქურად გადაიქცა. სტუდენტები გატაცებით კითხულობდნენ და ითვისებდნენ ჩერნიშევსკის „სოცრემენიკისა“ და გერცენის „კოლოკოლის“ აზრებს. ჩერნიშევსკი პირდაპირ აჯანყებისაკენ მოუწოდებდა გლეხობას.

ილიამ სავსებით შეითვისა თავისუფლების მოქადაგე რუს მოღვაწეთა აზრები. ოთხი წელი დაჰყო ილიამ რუსეთში. 1861 წელს პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტებმა მთავრობის საწინააღმდეგო დიდი არეულობა მოაწყეს. არეულობის საპასუხოდ მთავრობამ სასტიკი წესები შემოიღო უნივერსიტეტში და ბევრი სტუდენტი გარიცხა. გარიცხული იქნა ილიაც, თუმცა არეულობის დროს ილია საქართველოში იმყოფებოდა. ცხადია, მეფის მთავრობას ილია „არა სიამელო“ პირად მიაჩნდა.

ამინ საქართველოში მეფის მთავრობა ბატონობდა. ყველაფერი ქართული დევნილი იყო: სკოლა, თეატრი, ენა. ქართული ენას, მაგალითად, ძაღლის ენას ეძახდნენ. აკრძალული იყო სიტყვა „საქართველო“. საშინელი დრო იყო და საქართველო იყო ბრძოლა საქართველოს არსებობისათვის, ქართული ენის შენარჩუნებისათ-

თვის. ამისათვის საჭირო იყო დიდი გამბედაობა და დიდი ცოდნა, დიდი ჯიჟყვა.

ეს ძნელი საქმე ილიამ იკისრა. პირველი იერიშები მან ბატონყმობის წინააღმდეგ მიიტანა. ჯერ კიდევ 1860 წელს დაწერა პოემა „რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“, რომელსაც ხალხმა „კაკო ყაჩაღი“ უწოდა. ამ პოემაში ილიამ სასტიკად დაბგმო ძველი წყობილება, ადამიანის მიერ ადამიანის ჩაგვრა და მოუწოდა ხალხს იარაღით დაეცვა თავისი გაქვლილი ადამიანური უფლება.

დიდი ბრძოლების შემდეგ, მართლაც გადავიდა ბატონყმობა, რუსეთში — 1861 წელს, ხოლო საქართველოში — 1864 წელს. ილია დიდი სიხარულით შეხვდა ამ მართლაც სასიხარულო ამბავს. დიდი კამათი გამოიწვია იმ საკითხმა, თუ როგორ უნდა გათავისუფლებულიყო გლეხი, მისცემოდა მიწა თუ არა?

შეიკრიბა მემამულე თავადიზანთრობა და გაიმართა კამათი. ილიამ განაცხადა: გლეხს მიწა უნდა მიეცესო.

ატყდა აურზაური. — როგორ თუ მიწა მიეცეს გლეხს! — დაიყვირა ერთმა თავადმა, იშვილმა ხანჯალი და გაიწია ილიას მოსაკლავად.

— გამიშვით! გამიშვით! ეხლავე უნდა მოვკლა თავადების მოღალატე, — ყვიროდა გაბოროტებული თავადი.

ამ ბრძოლაში ილია მარტო არ იყო. მის გარშემო თავი მოიყარეს ჩერნიშევსკისა და დობროლინოვის მიმდევრებმა, ესე იგი ახალი ცხოვრების მოტრფიალეებმა. ესენი იყვნენ ნ. ნიკოლაძე, ა. წერეთელი, გ. წერეთელი, კ. ლორთქიფანიძე, ი. წინაშაძვირ-შვილი, ანტონ ფურცელაძე, ქრისტეფორე მამაცაშვილი და სხვანი. ეს შეგობრები ილიას ამოუდგნენ მხარში და მასთან ერთად იბრძოდნენ ახალი, თავისუფალი ცხოვრებისათვის. ამ კეთილშობილ ადამიანებიდან ზოგნი ქუჩაშიაც კი დაჰყვებოდნენ ილიას და იცავდნენ მას, რომ გაბოროტებულ მებატონეებს არ მოეკლათ იგი.

*ქვე მარხა ფაქტობრივი,
აქა მხარხარაი პაქიუნი,
ბრძოლი ყაზი მძღლი
მომო სხნითა სერიოზ.
ყველაფერს მეს...
ყველაფერს მიუბი;
მომეს საყვარელს,
შენ ხსენს ყველაფერი?*

ილია

ახევარი საუკუნის განმავლობაში ილია დარაჯად ედგა ქართველ ხალხს, ქართულ კულტურას. ილიას სწამდა, რომ ბატონყმობისაგან განთავი-

სუფლებულ ქართველ მშრომელ ხალხს ბედნიერი მომავალი ექნებოდა.

ილიას დროს იყო ერთი გადაგვარებული ქართველი მებატონე გიორგი მუხრან-ბატონი. ეს კაცი ამბობდა: საქართველო პატარა ქვეყანაა, ქართველები ცოტანი არიან. ჩვენ ვერ გავძლებთ საკუთარი ძალებით და ამიტომ მეფის რუსეთმა უნდა ჩაგველაპოსო. რა საჭიროა ან საქართველო, ან ქართული ენა? მეფის მთავრობამ მუხრან-ბატონს ჩინი უბოძა.

ილიამ ასე უპასუხა გადაგვარებულ თავადს:

— ორი ათასი წელიწადი გაუძლო ქართველმა ხალხმა უამრავ მტერს და ახლა დაიღუპებო? არა! არ დაიღუპება! არ გადაგვარდებო!

ესეც არ აკმარა ილიამ და დამცინავი ლექსიც კი გამოუთქვა.

სამშობლოს სიყვარულს, ან პატრიოტიზმს, ილია გამუდმებით ქადაგებდა. ილიას არასოდეს უთქვამს: თუ საქართველო და ქართველი ხალხი გოყვარს, სხვა ქვეყანა და სხვა ხალხი შეიძლეო. 1860 წელს იტალიაში დიდი ბძოლა წარმოებდა იტალიის ეროვნული გაერთიანებისათვის. ამ ბრძოლას ხელმძღვანელობდა იტალიის სახალხო გმირი გარიბალდი. მან დაამარცხა ხალხის მტრები და გაერთიანა იტალია. ილიას გარიბალდისთანაც კი უნდოდა წასვლა რომ მონაწილეობა მიეღო სამართლიანი საქმისათვის ბრძოლაში. წასვლა რომ ვერ მოახერხა, მშვენიერი ლექსი მიუძღვნა გარიბალდის გამარჯვებას.

1871 წელს დაეცა პარიზის კომუნა. პარიზის კომუნა მუშა ხალხის პირველი ცდა იყო თავისუფალი ცხოვრების მოწყობისა. ბურჟუაზიამ დაამარცხა მუშები და სასტიკად დასაჯა კომუნარები. ილიამ პარიზის კომუნის საქმეს „დიდი საქმე“ უწოდა და კვენსასავით აღმოუბნა კომუნისადმი მიძღვნილი ლექსი.

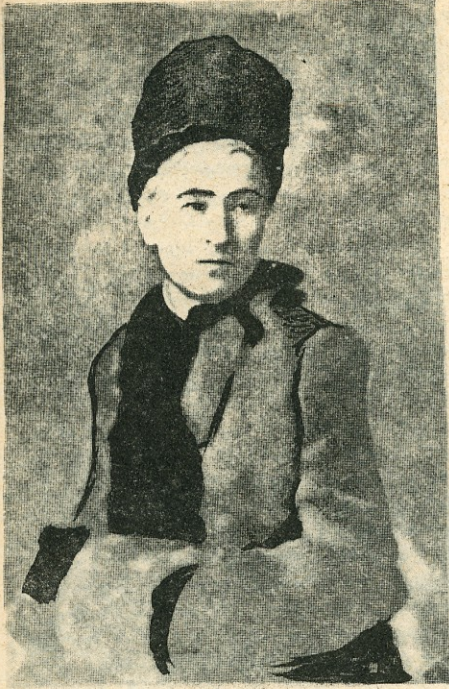
გამარჯვებულ ბურჟუაზიას ილიამ მტარვალე უწოდა.

მასხადამე, ილია არ იყო შემზღვეული მარტო თავისი ქვეყნის სიყვარულით, თავისი ხალხის ინტერესებით...

ილია დიდ პატივს სცემდა შრომას. ის ასწავლიდა, რომ ყველაფრის წყარო შრომაა. ის ქადაგებდა, შრომა თავისუფალი უნდა იყოს. მას სწამდა, რომ ბოროტლავური მშრომელი ხალხი გათავისუფლებოდა და შრომა ადამიანის ბედნიერების წყაროდ გადაიქცეოდა. ამის შესახებ წერდა იგი პოემა „აჩრდილოში“.

მეფის დროს ასე იყო: ვინც მეფის მთავრობას აამბდა, მას ჩინება და ორდენებს მისცემდნენ, სამსახურში დაწინაურებდნენ, დიდ კაცად გახდიდნენ. ასეთ ადამიანებს, ამინდის სოკოებს, ქვეყნის საქმე ფეხზე ეკიდათ.

ილიას ძეგლი — ილია თედოშის ასული ჭავჭავაძისა.

ასეთ აღმანიებს გაშმაგებით ებრძოდა ილია. ის ამბობდა:

ჩვენი ქვეყანა,

მკვდარი თქვენგანა.

თქვენებრ ჩინებზე არ გავცივდით...

ამ ბრძოლაში ილია მარტო როდი იყო. მას მხარში ედგა ქართველი ხალხის მეორე დიდი პოეტი და მოღვაწე აკაკი წერეთელი. ილიასა და აკაკის, და მათ თანამებრძოლებს, „თერგდალეულებს“ ეძახდნენ. თერგდალეულებს იმიტომ ეძახდნენ, რომ მათ განათლება რუსეთში მიიღეს და თერგი გადალახეს. ან თერგის წყალი დალიეს, როგორც ხუმრობით იტყოდნენ ხოლმე.

ცნობილია, რომ თერგდალეულთა ბრძოლა გამარჯვებით დამთავრდა.

ალზე ბეჯითი და შრომისმოყვარე ადამიანი იყო ილია. დიდად ჰქონდა განვითარებული პასუხისმგებლობის გრძნობა. ისე არავერს გააკეთებდა, რომ

დიდხანს და კარგად არ მოეფიქრებინა. ხალხური ანდაზა — „ასჯერ გავომე და ერთხელ გასკერიო“ — სწორედ რომ ილიაზე იყო ზედგამოქრული.

მწერალი ია ეკლაძე ილიას თანამშრომელი იყო. აი, რა მიაზბო მე ია ეკლაძემ იმის შესახებ. თუ როგორ მუშაობდა ილია.

„ილია გავით „ივერიის“ რედაქტორი იყო. გაზეთის მეთაურებს სულ ილია წერდა. მეთაურის მისაღებად ილიასთან დილას შვიდოდი ხოლმე. შვიდოდი და რას ვნა-

ილია ჭავჭავაძე პეტერბურგელ ქართველ სტუდენტებში (ზის მარცხნიდან მეორე).

ხავდი? მთელი მაგიდა, მთელი იატაკი მოფენილი იყო დაწერილ და დახეულ ქაღალდებით. ილიას ჩვეულებად ჰქონდა: დაწერდა არ მოეწონებოდა. დახევდა. ისევ დაწერდა. და ასე. რამდენჯერმე. ხშირად მთელ ღამეს გაათენებდა ერთ მეთაურზე. ოცს, ოცდაათ ფურცელს დაწერდა. შემდეგ მხოლოდ ოთხხუთ ფურცელს შეარჩევდა. აი, როგორ მუშაობდა ილია“.

იმავე ია ეკლაძემ მიაზბო ერთი საინტერესო ამბავიც:

ერთხელ რუსეთიდან მეფის დიდი მოხელე ჩამოვიდა. თბილისში მოხსენება წაიკითხა და საქართველო აუგად მოიხსენია. მეგობრებმა თხოვეს ილიას პასუხი გაციო

ილიამ თხოვა დიდ მოხელეს. სიტყვა მონეტით. ოღონდ ნებაც მომეცით ხვალ ვილაპარაკო.

მოხელემ ნება დართო. ეველას გაუკვირდა: ილიას იმდენი ცოდნა აქვს და კიდევ რა მომზადება სჭირდება?!

მაგრამ ილია მაინც წავიდა მოსამზადებლად მთელი დღე და ღამე იჯდა კაბინეტში. წიგნებში — ემზადებოდა.

მეორე დღეს ისეთი შესანიშნავი სიტყვა თქვა ილიამ. ისეთი გამანადგურებელი პასუხი გასცა მეფის ბოძოლას, რომ ის ბოძოლა კულამოდებული წავიდა საქართველოდან.

ეთილი და სამართლიანი ადამიანი იყო ილია. ერთ ხანს ილია მოსამართლედ მსახურობდა დუშეთში. სასამართლო გზის პირას იდგა. ერთხელ ილია ფანჯარასთან იდგა და გზას გაჰყურებდა. გამოჩნდა ძლიერ დატვირთული ურემი. კამეჩები ძლივს მიათრევდნენ მას. ერთმა კამეჩმა ველარ გაუძლო და მუხლზე დაეცა. მეურმე მივარდა და ცემა დაუწყო. ილიამ დაიბარა მეურმე და პირუტყვის ტანჯვისათვის დააჯარიმა.

— საქონელი ჩემია. ბატონო. და რაც მინდა იმას ვუწამ. — უთხრა გლეხმა. — შენ რომ კეთილი კაცი ყოფილიყავი, იმ კამეჩის ვედრებას შეისმენდი. — აუხსნა ილიამ. — განა ის არ გებევნებოდა ენაგადმოგდებულნი: შენი ქირამე, ჩემო ბატონო.

ნულა მცემ, ძალზე მცხელა. დაკლული ვარა? გარეა აღარ შემოძლიანო?!

გულეს შერცხვა. ილიამ ასე დაარია: მეურმე:

— გასწი და. თუ შემდეგში კიდევ ჩაგედენია ეგეთი საქციელი. ციხეში ჩავსვამ...

ეს მოგონება ჩაწერილია დუშეთში ნამსახური თარჯიშანის ნიკო ოსიტაშვილის სიუჟეტიდან. იმავე ნიკო ოსიტაშვილს მეორე ამბავიც ახსოვს. აი, როგორი:

ერთ გლეხს, ნასყიდა პაპაშვილს. მუხრანელი ვაქრის ფული მართებია. უშრომნია ნასყიდას. შეუგროვებია ფული და ახალუხის უბეში ჩაუკერებია: არ დამეხარჯოსო, როგორც კი იმ ვაქარს შევხვდები. გადაიუხდო.

ერთ კვირა დღეს. მუხრანზე მიმავალ შარაგზის პირას, ნატბევში. ნასყიდას კამეჩები ეყარა. თვითონ ნასყიდა მუხის ქვეშ წამოწოლილიყო. ერთიც ვნახოთ და. ის ვაქარი გამოჩნდა თავისი თეთრი ცხენით. გაეხარდა ნასყიდას. მივარდა ვაქარს და გადაუხადა ვალი. შემდეგ ქუდი მოიგლიჯა და მადლობა მოახსენა.

— გულზე მომეშვა, — თქვა ნასყიდამ, — ქვეყანაზე ახლა ერთი კაკიკი არავისი მმართვებს.

ვაქარი გაუდგა თავის გზას. ნასყიდა კი იდგა და სიხარულიხაგან ქუდის დახურვაც კი დაეწედა.

უცებ. ნასყიდას გაახსენდა, რომ ვალის მიღებისას ვაქარს თამასუქი უნდა დაეხია. ნასყიდა გამოეკიდა ვაქარს. დაიწყო ყვიროლი:

— დაიცა! დაიცა! თამასუქი დავხიოთ!

— შე კაი კაცო, სუყველს თამასუქები რომ თან ვატარო, ხომ ერთი ვირი დამჭირდება? — უპასუხა ვაქარმა. — თამასუქი მუხრანში მაქვს. ჩამოდი როდისმე და წაიღე.

ნასყიდას დრო არა ჰქონდა და არ ჩავიდა. გავიდა დრო-ხანი.

ერთ დღეს ნასყიდა სასამართლოში დაიბარეს, ილიასთან.

ამა და ამ ვაქრის ვალი რატომ არ გადაიხადეო? — უთხრა ილიამ ნასყიდას. — აი, გიჩვილაო.

გაოცდა ნასყიდა. დაიწყო ფიცი — გადავიხადეო.

ილია ეტლს უხმობს (1900 წელი).

ვაჭარი იქვე იდგა და თქვა: არა, არ გადაუხდია. რომ გადაეხადა, თამასუქს ხომ დაჯებდით?

— მუხასთან მოგეცი, ნატბევში, არ გახსოვს? — უთხრა ნასყიდამ.

ვაჭარი უარზე იყო.

— შენ გახსოვს ის მუხა? — ჰკითხა ილიამ ვაჭარს.

— აბა რა ვიცი ქვეყანაზედ რამდენი ათასი მუხაა? — უპასუხა ვაჭარმა.

ილია მიუბრუნდა ნასყიდას და უთხრა: — წადი და იმ მუხის ფოთოლი მომიტანე!

ნასყიდა გაიქცა.

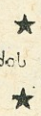
— შე დალოცვილო, — მიუბრუნდა ვაჭარი ილიას. — ხანამ ეგ იმ მუხის ფოთოლს მოიტანს, ხომ ბინდიც მოგვისწერებს აქა?

ილიას გაეცინა და უთხრა ვაჭარს: — ავ არ იცოდი შენ ის მუხა? განა რომ მართლა იმ მუხის ძირში მოგცა მაგან ის ფული?

ვაჭარი გაწითლდა და ხმა ვერ ამოიღო.

ილიამ დააბრუნა ნასყიდა. თამასუქი ვაჭარს მისცა და უთხრა: — აბა და, შენ თვითონ დახიე! შემდეგ სათვის აღარ ჩაიდინო ეგრეთი სისამაგლე!..

ილია მზრუნველობით ეპყრობოდა გლეხობას. 1904 წელს არაჩვეულებრივად აღიღდა მდინარე დურუჯი, რომელიც ილიას სოფელ უვარელს ჩაუდის. აღიდებულმა მდინარემ წალეკა ნათესები, დაანგრია სახლები.

ილია ქავეკავაძის თბილისის კაბინეტი.

მოიტაცა და დააღრხო აუარებელი პირუტყვი. სოფელი დიდ გაქირვებაში ჩავარდა. ილიამ მოიწვია სოფლის კრება და უთხრა. — მთავრობა მოვალეა დახმარება გაუწიოს დაზარალებულ სოფელს. ავირიოთ კაცები, გაუუგზავნოთ მთავრობას, იქნებ დაეხმაროს ჩვენს სოფელს.

გლეხებმა აირჩიეს 12 კაცი. მათ შორის ილიაც. ილია გლეხებთან ერთად წავიდა უმაღლეს მთავრობაში და გამოითხოვა დახმარება.

ილიას უყვარდა გლეხკაცობა. როცა ყვარულში ჩავიდოდა, შეკრებდა გლეხებს და ელაპარაკებოდა სხვადასხვა საკითხებზე. ხშირად ქვრივობლებსა და გაქირვებულებს დახმარებასაც გაუწევდა ხოლმე. ილია იცავდა გლეხობას ავი და ბოროტი შემამულეებისაგან. მაგალითად ილიას მეზობელი თავადები გლეხებს ავიწროებდნენ და უფლებას არ აძლევდნენ ტყიდან ერთი ზურგი ფიხიც კი გამოეტანათ. ილიას ჩხუბიც კი მოუვიდა თავადებთან ამ საქმეზე. ილიამ უთხრა ხალხს:

— მიწებიც და ტყეებიც მთლიანად ხალხსაა. მას მთლიანად ხალხი უნდა პატრონობდეს და არა მარტო თავადები!

თვითონ ილიამ ნება დართო გლეხობას მისი წილი ტყით ესარგებლნათ.

ილიას უყვარდა მოღვენა, სიმღერა. მართალია, თვითონ ვერა მღეროდა, მაგრამ სიმღერა კი ძალიან უყვარდა. როცა მოიღვენდა, სხვებს ხმას ააყოლებდა და ჩაიდილინებდა ხოლმე.

ილია ხშირად მართავდა თავის დღეობას, ილიაობა დღეს. ამ დღეს ილიასას დიდძალი პატივმცემლები და მოთაყვანეები შეკრიბებოდნენ ხოლმე. მოვიდოდნენ გლეხებიც, გაწმობებოდა სუფრა, გაიმართებოდა სიმღერა, ღვინო. ყველა ცდილობდა გამოეხატა ილიასადმი თავისი სიყვარული, პატივისცემა, აღტაცება. ილია იყო მთელი ქართველი ხალხის სიამაყე, საყვარელი მწერალი, უდიდესი აღამაინი. ამიტომ ილიას დღეობა საზეიმო დღედ გადაიქცეოდა ხოლმე.

ოგორი იყო ილია, შესაქცედავად?

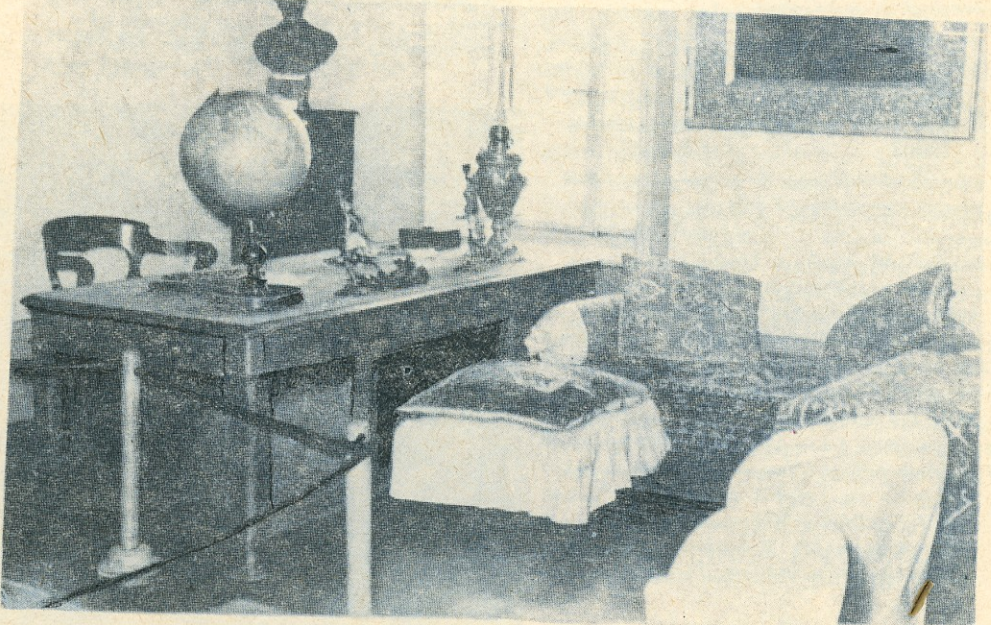
სურათებში ძნელია ამის წარმოდგენა ვიქონიოთ. ამიტომ მოგუსმინოთ ილიას თანამშრომელს, ილიასთან

კარგად დაახლოებულ იაკობ მანსვეტაშვილს. აი, როგორ აგვიწერს იაკობ მანსვეტაშვილი ილიას:

„ილია დაბალი ტანისა იყო, ჩახსმული... ილიას თავი საბერძნეთში ღორსი და დამამშვენებელი იქნებოდა ფიდიუსის* ქანდაკებისა. წარმოადგინეთ მაღალი, გაშლილი, გადატყვილი შუბლი. სწორე, თითქოს საგანგებოდ ჩამოსხმული, გამოქანდაკებული ცხვირი. მრგვალი, მოძრავი ნესტოებით. მოკუმული ტუჩები, მოკუმული ისე მაგრად, რომ კბილებს არასოდეს გაჩვენებდათ. შემორგავლებული, ცოტა წინ წამოწეული ნიკაპი და თვალები. ჰკვიანი, მეტყველი, ილიას თვალები. ხან ლმობიერნი, სათნოიანნი, როდესაც მეგობრულად გამოიყურებოდნენ. ხან არაამქვეყნიურნი. ზეციურნი, როდესაც შემოქმედების სივრცეში დაცურავდნენ. ხან მრისხანენი, ცეცხლის მფრქვეველნი, როდესაც მტერს შეებრძოდა. წარმოიდგინეთ ყველა ეს და თქვენ თვალწინ გეყოლებათ ცოცხალი ილია...“

„ილია რომ ალაპარაკებოდა, ეშხში რომ შევიდოდა. კამათის უინი რომ გაიტაცებდა, სახე აენთებოდა, თვალები გაუბრწყინდებოდა რაღაც იდუმალი შუქით. სხივებით. გეგონებოდათ, შიგნით, გულის სიღრმეში რაღაც დღვავს. ზვირთებს ისვრის და ტალღებით უნდა წალეკოს თავის მეტოქე, მოკამათეო. ამით უნდა აისხნას ის ძლიერი დიალექტიკა (კამათის წესი), რომელიც მას ძლიერ-მოსილებს ანიჭებდა, უძლევდალხდიდა“.

* ფიდიუსი — დრდებული მოქანდაკე ძველ საბერძნეთში.

ილიას ამ გარეგნობას მწერალი ილია ლომიძე აღწერს:

„...იმის გარდა, ჰქონდა კიდევ ერთი მადლი, რაც ამ ჯმუხ და მაგრად შეკრულ ადამიანში საიშვიათო იყო. ეს იყო კანის საკვირველი ფერი. სპილოს ძვლის სითეთრე, რომელსაც ოდნავი მოყვითალობა შეჰპარვია, რაც ასე აკეთილშობილებს ამ სითეთრეს“.

ეფის მთავრობას არ უყვარდა ილია. თვალუფრს აღევნებდა მას, ეშინოდა მისი. რადგან ილიას დიდი გავლენა ჰქონდა ქართველ ხალხზე.

ილიას ნაწერებს მთელი საქართველო იცნობდა. მის ნაწერებს კითხულობდნენ. სწავლობდნენ. იზვიებდნენ. მის ლექსებს მღეროდნენ. საკმარისი იყო ეთქვა ვინმეს „ილია“ — და ყველამ იცოდა, რომ ეს იყო ილია ქავჭავაძე.

როგორც ვთქვით, ილია ყოველ წელიწადს, 20 ივლისს გამართავდა ხოლმე თავის დღეობას სოფელ საგურამოში. ცოლისეულ მამულში.

მთელ საქართველოდან ულოცავდნენ ილიას ამ დღეს. ხოლო ახლო მეგობრები სადილადაც ეწვეოდნენ ხოლმე. სუფრას გაშლიდნენ ილიას საუვარელ დიდ კაკალქვეშ. მოვიდოდა ახლო-მახლო გლეხობა საგურამოდან, არაშენდიდან, ჯილაურიდან, ახატნიდან, ბიწმენდიდან, წინამძღვრიანთ კარიდან. შორეულ ერწოდნაც გადმოლახავდნენ გლეხები მთებს და მოვიდოდნენ ილიასთან მოსალოცავად და მოჰქონდათ ხილი. ყვავილები და სიყვარულით სავსე გული.

ილია ვახსნიდა მარანს, ახდინა ქვევრებს და გაუმასპინძლებოდა სტუმრებს. დღეობაზე ქართველი ხალხისა და საქართველოს მომავლის სადღეგრძელოს სვამდნენ. ილია იტყოდა: ქართველი ხალხი არ დაიღუპება. საქართველოს დიდი მომავალი აქვს...

მეფის მთავრობამ იცოდა ყველაფერი ეს. იცოდა და ეძებდა მარჯვე დროს ანგარიში გაესწორებინა ილიასათვის. თავიდან მოეშორებინა იგი...

1907 წელი იყო. ის ის იყო მეფის მთავრობამ 1905 წლის რევოლუცია დაამარცხა. მეფე მოითხოვდა სრულ მორჩილებას, სრულ ქედის მოხრას და განუწყვეტლივ აწიოკებდა ხალხს. დევნიდა რევოლუციონერებს, ხვრეტდა. სახრჩობელაზე აპყავდა, ციხე-კატორღაში გზავნიდა...

ილია წინააღმდეგი იყო მეფის მთავრობისა, და აწიოკებულ ხალხს ესარჩლებოდა...

სექტემბრის 12-ს ილია და მისი მეუღლე ოლღა თბილისიდან საგურამოს გაემგზავრნენ ეტლით.

წინამართან ეტლი შეჩერდა. ცხელოდა. ილია ჩამოვიდა ეტლიდან. დალია წყაროს წყალი, გაიარ-გამოიარა. შემდეგ ჩაჯდა ეტლში.

ილია ქავჭავაძეს გლეხები ილიაობა დღეს ულოცავენ.

ეტლი დაიძრა. გზამ ჩირგენარში შეუხვია. ფოთლებმა დაფარეს ეტლი.

უცებ გაირღვა ტოტები და გამოხტა ოთხი პირახვეული მხეცი.

მეეტლემ ეტლი გააჩერა. გავარდა თოფი.

ილია წამოადგა ეტლიდან და დაიყვირა: — მე ილია ვარ! რას შვრებით? ვერ მიცანით?

როგორ იფიქრებდა ილია, რომ მას მოჰკლავდნენ? მაგრამ... ისეც გავარდა თოფი.

შავი ტყვია ნათელ შუბლს მოხვდა და ილია ჩაიკეცა. ერთი მხეცი მივარდა და კონდახიც ჩაარტყა შუბლში. შუბლი ჩაიხვრა.

თუ მოკლულ ილიას სურათს დააკვირდებით, თქვენ ნახავთ ჩანგრეულ შუბლს. ამ შუბლქვეშ დაიბადა მრავალი სამაყო ნაწარმოები ქართული ლიტერატურისა.

ილია დაასაფლავეს მთაწმინდაზე.

ილიას დასაფლავება ქართველი ხალხის გლოვად გადაიქცა.

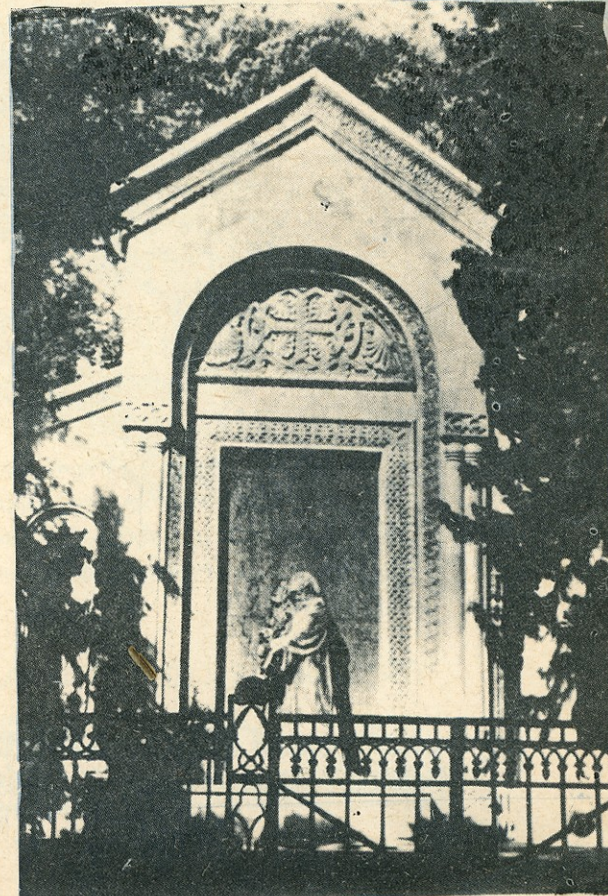
მთელმა საქართველომ მოიყარა მუხლი თავისი სამაყო შვილის კუბოს წინაშე. ცრემლი ზღვად დაადინა და უამრავი გვირგვინი მოიტანა...

ილიას ძეგლი, მთაწმინდაზე, ქართველ მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.

მეგობრებო! ჩემო პატარა მკითხველებო! თქვენ მაშინ არ იყავით და ილიასათვის გვირგვინი არ მიგიტანიათ. მაგრამ შეისწავლეთ ილია და ილიას დაუვიწყარი ხსოვნისათვის ეს იქნება თქვენი უტკნობი გვირგვინი!

ილია ჭავჭავაძის სამშობლოში

მოდოდო, უმღეროდა
 იმედებით სავსე გული—
 პეტერბურგში ნადუღარი.
 პეტერბურგით ანთებულნი
 დარიალში შემოვიდა.
 შეანჯღრია ხევი ვიწრო.
 სიომ ფრთა ჰკრა, გაეხარდა.
 საქართველოს სუნთქვა იგრძნო.
 რას მეტყვიო,—ბუბუნებდა,—
 ჩემო მხარეე, ტკბილო დედაე!
 ბრუნდებოდა შინ ილია
 ქვეყნის ღონედ და იმედად.
 მიყურებულ მამულს ფხიზლად
 შვილის თვალთ გადახედა
 არ ეამა: მის კალთაში
 ბევრს ეძინა,
 ბევრიც თვლემდა.
 აინთო და დაიქუხა,

ხალხი შესძრა შეძახილით
 და ჰკრა გულში სასიკვდილოდ
 უქნარობას მძლე მახვილი.
 გზა სიმართლეს დაულოცა,
 მხედარს—ხმალი.
 გლეხკაცს—ყანა,
 დედაენის მადლით ქართველს
 ქართველობა შეაყვარა.
 თუმც ესროლეს... მაგრამ ტყვია
 ვერ ერევა კარგის მთესველს,
 და ილიაც ქვეყნად ისევ
 იბრძვის, შრომობს,
 ლექსს აკვესებს.
 უკვდავების ხელით უდგას
 ხალხში ბინა სამუდამო,
 ყველგან არის მისთვის ჩვენში
 ყვარელი და საგურამო.

გიორგი ქაჭახიძე

ილიას

არ ყოფილიყო გზა წიწამურის,
 იქნებ გეცოცხლა შენაც აქამდე,
 აყვავებული შენი მამულის
 შვილები დღესაც დაგინახავდნენ.

ჩამოჯდებოდი კაკლის ხის ჩრდილში,
 მოგეხვეოდა ფოთოლთ ჩრდილები.
 დაგესოოდნენ მაგარიჯის,
 შენი მამულის ნორჩი შვილები.

ყელს მოგახვევდნენ ყელსახვევს წითელს,
 გაიხარებდი შენ, დიდი პაპა,
 სულ ახალ ლექსებს იტყოდი კიდეც,
 იტყოდი კიდეც სულ ახალ ზღაპარს.

ლექსებს იტყოდი, ეპა, როგორებს,
 შეუთრთოლებდი პატარებს გულებს,
 წინ დაგინთებდნენ ჭიაკოკონებს
 და მოგართმევდნენ დიდ თაიგულებს.

ლადო სულაბერიძე

აკაკი

ახალ-მოძრაობის წინამორბედი,
 მაგრამ საწაღმართოსი და არა
 საუკუღმართოსი, დღეს უკუღმარ
 თად მოკლული ძვეს კუბოში ჩვენ
 წინ, და, თითქოს, გვეკითხება:
 „რა დაგიშაგეთ, რომ ეს დღე და-
 მაყარეთ?“ გვეკითხება და ჩვენ,
 ქართველებს, თავის გასამართლე-
 ბელი საპასუხოდ ვერა მოგვიხერ-
 ხებია რა!.. და მეც, როგორც ქარ-
 თველს, მწუხარების გარდა, სირ-
 ცხვილიც ენას მიბამს, ველარ
 ვამბობ და გადავდევარ საპირა-
 დოზე: მშვიდობით ძმაო!—გარე-
 მოვამ გადავება ჩვენ ერთმანეთ-
 ზე, ნახევარ საუკუნის განმავლო-
 ბაში ერთს უღელს ვეწვოდით;
 ერთი გზით დავდიოდით. ახლა ჩე-
 მი მარტოდ დარჩენა, დაობლება
 საქმელაო, მაგრამ ეჰ, არ ღირს
 პირადობაზე რაიმეს თქმა და ისიც
 ჩვენში დღეს!...

შენ კი შენი ქვეყნიური ვალი
 შეასრულე და განისვენე სამარა-
 დისოდ. ამიერიდან ეკუთვნი ის-
 ტორიას. შენი საქმეები და ღვა-
 წლი თავის-თავად ილაღადებენ.
 იმათ ჩვეულებრივი მითქმა-მოთ-
 ქმა ველარც არას აკლებს და
 ველარც რაიმეს მიუმატებს! თუ
 საქართველოს სიკვდილი არ უწე-
 რია, მაშინ იმასთან ერთად შენც
 უკვდავი იქნები და თუ სასიკვდი-
 ლაო, როგორც ზოგიერთებს სურთ
 და გონიათ, მაშინ ნეტავი შენ,
 რომ მაგ შენი სიკვდილით წინა-
 უსწარ მეს სიკვდილს და თვალთ
 ველარა ნახავ! როგორც სიცოც-
 ხლე, ისე სიკვდილი შენი გახდა
 მიზეზად ხალხის ამოძრაებისა და
 აჰა, საქართველოს ყოველ კუთხი-
 დან თავმოყრილი გვეხვევიან
 გარს!.. და ვინ იცის, ეგება სიკვდი-
 ლით მაინც განამტკიცო ის რა-
 საც შენი სიცოცხლე შესწირე: ერ-
 თობას, თანასწორობას, ძმობას
 და სიყვარულს! მშვიდობით,
 ძმაო!.. საუკუნოდ იყოს ხსენება
 შენი!..

(სიტყვა წარმოთქმული ილიას და-
კრძალვაზე)

1837

1907

ილია ჭავჭავაძის ნაწარები მრავალი ასეული ათასი ტირაჟითაა გამოცემული ქართულ, რუსულ, სომხურ და სხვა ხალხთა ენებზე.

ილიას სიბყვა

წარმოთქმული წინამძღვრიანთ-კარის სამეურნეო სკოლის გახსნაზე

დიდ ილიას უყვარდა სოფელი, გამრჯე, შრომისმოყვარე ქართველი გლეხობა. იგი ხშირად დადიოდა საგურამოში, თავს დასტრიალებდა ვენახს, საფუტკრეს; ცდილობდა მეურნეობაში ახალი წესების დანერგვას; სისტემატურად კითხულობდა სასოფლო-სამეურნეო ლიტერატურას, უურუნალ-გაზეთებს; ეცნობოდა კაცობრიობის მიღწევებს ამ დარგში. სწორედ ილიამ შემოიტანა პირველად საქართველოში საღვწი მანქანა, ინკუბატორი. იგი საგურამოელ გლეხობას ყოველთვის უმართავდა ხელს, აჩვენებდა ახალ, ტექნიკურ სამეურნეო იარაღებზე მუშაობას. ილია ამავე დროს სწავლობდა ქართველი გლეხობისაგან, იზიარებდა მის გამოცდილებას და დიდ ანგარიშს უწევდა გლეხთა რჩევა-დარიგებას.

ამიტომ იყო რომ ილია აღფრთოვანებით მიეგება 1883 წლის 4 სექტემბერს სოფელ წინამძღვრიანთ-კარში სამეურნეო სკოლის გახსნას.

ქართველმა საზოგადო მოღვაწემ — ილია წინამძღვრიანმა საკუთარი ინიციატივით ჩაუყარა საძირკველი ამ სკოლას და დიდი ილიას სიტყვისა არ იყოს, „დაჰბადა და ხორცმესხმულ-ჰყო“ ეს სასარგებლო საქმე.

სკოლის დანიშნულებაზე ლაპარაკისას ი. წინამძღვრიანმა ასე მიმართა სკოლის პირველ მოძღვრებს — მასწავლებლებს: „თქვენ პირველთუნდა გააბნოთ საგურამოს ხეობაში თესლი გასათლებლისა, უნდა ებრძოლოთ ხალხის ცრუმორწმუნეობას, უნდა აღუძრათ თანაგრძნობა სახალხო განათლებისადმი და ცხადად აჩვენოთ ის სარგებლობა, რაც გამოცდილებას და მეცნიერებას ადამიანისათვის მოუტანია“.

ამ დღეს ილია ჰავაჰავებდაც მიმართა სკოლის ეზოში თავმოყრილ გლეხობას ცნობილი სიტყვით. ეს სიტყვა იმითაა შესანიშნავი, რომ არა მხოლოდ წინამძღვრიანთ-კარის სკოლას ეხება, არამედ წარმოადგენს უდიდეს მოწოდებას ცოდნისაკენ, განათლებისაკენ. ილიას ამ მადლიან სიტყვას ეწაფებოდნენ, სწავლობდნენ ჩვენი პაპები, მამები; იგი გზას უნათებდა ყველას, ვინც ცოდნისაკენ მიისწრაფოდა. საქართველოს დღევანდელი ბედნიერი, ნორჩი თაობა სიყვარულით კითხულობს, სწავლობს ილიას შემოქმედებას და მუდამ ახსოვს მისი სიტყვები, რომ „ლონიერი და ჭირთა-მძლევი ის არის, ვისაც ჰკუა ცოდნით მოურთავს, ცოდნით აუყვავებია, ცოდნის ძუძუთი გაუზრდია“...

რთი ორიოდ სიტყვა მეც მინდა ვითხრათ, და ყური რომ მათხოვოთ, მადლობელი ვიქნები.

ჩვენი ქვეყანა ბევრს სხვა ქვეყანაზედ უფრო მდიდარია, უფრო სავსეა, არც ჩვენ თითონ ვართ უხეირონი, ღმერთი-რჯული. მკლავდარდვად კარგები ვართ, ჯანი და ძალ-ღონეც მოგვდევს, არც ხალხის გვაკლია. ეს უველაფერი გვაქვს, ეს მდიდარი, პატარძალსავით მორთული ქვეყანა, ეს ჯანიანი, მკლავძლიერი ხალხი, გამრჯელი და ოფლისმღვრელი, — მაშ რაღა ვართ ღარიბნი? მკითხავთ თქვენ.

ამიტომ რომ არ ვიცით, სად რა სიმდიდრე ძევს, სად რა განძია. არ ვიცით — საიღამ რა ამოვიღოთ, რა ხერხით და ოსტატობით ამოვიღოთ, რომ ჯავაც ადვილი იყოს და ნაჯაფივიც ბლომად. აკი ვამბობ, ყველაფერი გვაქვს, მარტო ერთი რამ გვაკლია, სახელდობრ ისა, რაც თქვენისავე სიტყვით, თითონ ღონესაცა სჯობია, რაც ძლიერს მკლავს ხერხიანად ამოქმედებს, რაც კაცის თვალს დედამიწის გულში ჩაახედებს, რაც კაცს წინ მიუძღვება ხოლმე და უტყუარად ეუბნება: აი აქ ეს სიმდიდრეა, ღვთისაგან შენთვის მობარებულიო, ამას ამ ხერხით, ამ ოსტატობით უფრო ადვილად, უფრო ბლომად ამოიღებო.

მაგისტანა ღვთისნიერს წინამძღვრის ცოდნა ჰქვია. უამისოდ დედამიწა თავის უხვს და უხარბელს გულს არ გადაგვიხსნის. ისე უხვად არ მოგვაბარებს, რამოდენადაც ჩვენთვის მობარებული აქვს. სხვა ქვეყანაში, საცა ცოდნა აქვს ხალხსა, ოთხის დღის მიწა ისე უჭირველად აცხოვრებს მთელს ოჯახს, როგორც ჩვენში ოცისა და ორმოცის დღის პატრონი ვერა სცხოვრობს. რათა? განა იმითი, რომ ისინი მკლავ-ძარღვით ჩვენა გვჯობიან!? არა, იმათ ცოდნა აქვთ, ხერხი იციან. „ხერხი სჯობია ღონესაო“, — თქვენგანვე თქმულა და მართალიც არის.

ცოდნა ხომ ხერხია, მაგრამ თითონ, თავის-თავადაც სიმდიდრე არის, მერე იმისანა, რომ კაცი საცა წავა, თან მისდევს უხარჯოდ და უბარგოდ, ვერცა ვინ მოჰპარავს, ვერცა ვინ წინ გადუღდება. ეხლანდელ დროში ცოდნა ყველაფერია: ფულზედაც უფრო დიდი ბაზარი აქვს, ხმალზედაც უფრო მეტადა სჭრის და ზარბაზანზედაც უფრო ძლიერია.

ღონიერი და ჭირთა-მძლევი ის არის, ვისაც ჰკუა ცოდნით მოურთავს, ცოდნით აუყვავებია, ცოდნის ძუძუთი გაუზრდია. „კაცი უნდა ხერხი იყოს, გაჰქონდეს და გამოჰქონდესო“, თქვენგანვე მაქვს გაგონილი და დასწავლული. მართალიც არის: კაცი სხვის მარგეც უნდა იყოს და თავისთავისაც. კაცი მარტო მაშინ არის ხერხი, როცა ცოდნა აქვს, როცა ჰკუა ცოდნით გაუღებია,

ცოდნის ჩარხზე გაუჩარხავს. მაშინ ხერხსავით სხვისთვისაც გააქვს და თავისთვისაც შემოაქვს.

ეგ თქვენ თითონაც კარგად იცით. თქვენ თითონ უოველ დღე ჰხედავთ, რომ ეგ ეგრეა. ალოში გუთნისდევას მეტს არგუნებთ ხოლმე, ვიდრე მეხრესა. რათა? იმიტომ რომ გუთნისდედა — მცოდნეა და მეხრე კი არა. ურმის-მკეთებელი უფრო მეტადა ჰღირს მოჯამაგირედ რომ დგება, ვიდრე უბრალო მუშაკაცი, თუნდაც ერთიორად იმაზედ მეტი იყოს მკლავითაც და ჯანითაც. რათა? კიდევ იმიტომ, რომ ურმის ხელოსანი მცოდნე კაცია და უბრალო მუშა კი არა.

ამიტომ ვამბობ, რომ ცოდნა თითონ, თავის-თავადაც სიმდიდრეა მეთქი, მერე იმისთანა მადლიანი სიმდიდრეა, რომ რაც უნდა ბევრს დაურიგო, ბევრს გაუწილადო, შენ არა დაგაკლდება-რა, თუ არ მოგემატება. ამ შემთხვევაში ცოდნა ანთებულს სანთელსა ჰგავს: ერთს სანთელზედ რომ ათასს სხვა სანთელს მოუკიდო, სანთელს იმით არც ალი დააკლდება, არც სინათლე, არც სიცხოვლე. პირიქით, იმატებს კიდევ, რადგანაც ერთის მაგიერ ათასი სხვა სანთელი იმასთან ერთად დაიწყებს ლაპლაპს.

სანთელს კიდევ იმაში ჰგავს ცოდნა, რომ თუნდაც ცოტად ბუუტავდეს შორს სადმე ბნელაში, ქურდს, მპარავს, მტერს აფრთხობს, იქ სინათლეა, — სჩანს ჰღვიძვო, და დაგვიანებულს მოყვარეს კი ახარებს კიდევ იმით, რომ იქ ღვიძლია, მღვიძრები დამხვდებიანო.

სანთელს მარტო იმაში არა ჰგავს, რომ სანთელი, როცა იქნება, ჩაიწვის და გაჰქრება ხოლმე; ერთხელ ანთებული ცოდნა კი თავის-დღეში არა: მამიდამ შვილზედ გადადის, შვილიდამ შვილის-შვილზედ, უფრო გადიდებული, უფრო გაძლიერებული.

ცოდნა იმითია კიდევ კარგი, რომ იმან უფროს-უმცროსობა არ იცის — ერთნაირად შეივედრებს, ერთნაირად

შეიკედლებს, ერთნაირად იშვილებს ხოლმე ძონძებში გახვეულ გლეხსაც და ბუზმენტებით მორთულს თავდასაც. ყველას ერთნაირად მოუხდება, ყველას ერთნაირად დაამშვენებს ხოლმე, ოღონდ კი კაცი გულმოდრობილი და მოწადინებული მივიდეს ცოდნის კარამდისა.

ახლა სად არის ეგ კარი? როგორ შევიძინოთ ის სანატრელი განძი, რომელსაც ცოდნა ჰქვიან და რომელიც ჩვენ და ჩვენს ქვეყანას ეგრე უჭირს? გამოვიდა ჩვენში ერთი გულმტკივნეული კაცი და გვითხრა: გზას მე გაჩვენებთო, თქვენ ოღონდ ხალისი გამოიჩინეთო. ის კაცი მარტო თავისის თაოსნობით, დაუღალავის მცდელობით, თავგამოდებით, მხნეობით შეუდგა ამ ძნელ საქმეს და თავის სასახელოდ და ჩვენდა საბედნიეროდ აქ, ამ სოფელში, აკვანი დადგა ცოდნის გასაზრდელად და ძუძუსათვის ძიძები მოიწვია. ის კაცი ილია წინამძღვრიშვილია, ის აკვანი — აი, ის პატარა შენობაა, რომელიც ასე ლამაზად უხდება ამ პატარა სოფელს, ძიძები კიდევ მისგან მოწვეული ოსტატები არიან.

აი, სად და ვისის ხელით აინთება აქ ის სასიხარულო სანთელი, რომლის სინათლემ მტერს დააფრთხობს და მოყვარეს გაახარებს და რომელსაც ცოდნა ჰქვიან. აი, ამ პატარა სახლიდამ გამოვა ის დიდი ღონე, ის დიდი ხერხი, ის ყოველთვის და ყოველგან გამარჯვებული ფარ-ხმალი ადამიანისა, რომელსაც ცოდნა ჰქვიან. მაგას გამოიტანენ თქვენი შვილები და მოჰყენენ ქვეყანასა ჩვენდა სადღეგრძელოდ, ჩვენდა საბედნიეროდ.

მაშ გუამარჯვოს, ხალხო, ამ სკოლას, ამ ცოდნის აკვანსა! გუამარჯვოს ილია წინამძღვრიშვილს, ამ აკვნის დამდგამელს! გუამარჯვოს ამ სკოლის ოსტატებსაც, რომელნიც ამ აკვანს გაარწვევენ დასაძინებლად კი არა, გასაზრდელად, გასაღვიძებლად!

ილია წინამძღვრიშვილი

☆

აფორიზმი — ჭკუამახვილი, მოსწრებული თქმაა. იგი ჩუქურთმასავით ალამაზებს და ამშვენებს ადამიანის ნააზრევს და ამდიდრებს მის კიდე-განს. ილია ჭკუჭკადაძე ზშირად მიმართავდა მსოფლიო კლასიკოსების აფორიზმებს და თავის ნაწერებს ებოგრაფად წაუმძღვარებდა. ამავე დროს ილია თვითონ ქმნიდა აფორიზმებს, მის ნაწერებში ზშირად შეხედებით ხატოვან, მოსწრებულ გამოთქმებს. აი ზოგიერთი მათგანიც:

☆

რაც გინდ პატარა იყოს სამშობლო ქვეყანა, — პატიოსანს გულში დიდი ადგილი უჭირავს.

*

სიკეთით სძლიე შენს მტერსა, ერთდღე სისხლით ზღვევასა.

*

არ არის მკვდარი, ვინც მოჰკვდეს და ხალხს შესწიროს დღენია, მკვდრად იგი თქმულა, ვისაც აქ სახელი არ დარჩენია.

*

ბატონ-ყმობის შუა სიყვარულის ხილი არ გაიღება.

არც უწიგნობა ვარგა და არც მარტო წიგნებიდამ გამოხედვა.

*

დროზედ ნახმარი ფარიცა იგივე ხმალი არიო.

*

რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს, ეგ ვერაფერი სიყვარულია, საქმე ის არის კაცს ის უყვარდეს, ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია.

*

ლუკმა მაშინ არის ტკბილი, როცა კაი კაცობით არის ნაშოვნი.

*

ვაჟკაცი წყნარი ხეობია, ჩალად არა ღირს მკვებარი.

აღმოსავლური საქვეყნები

***

მეფე ერეკლე მეორეს ჰსლებოდა ერთი ლარიბი მოხუცებული დედა-კაცი და მოწყალეობა ეთხოვნა.

— სხვისა მამავ და ჩემო მამინაცვალო, ერთხელ ჩემკენაც მოიხედეო, — ეხუმრა დედაკაცსა.

— რა არის, ამოდენა ხანია სულ მოწყალეობაზედ დადიხარო, — ებრძანებინა ხუმრობითვე მეფეს, — განა შვილები არა გყავსო?

— მაშ რის დედაკაცი ვიქნები, რომ შენთვის ყმა არ გამეზარდოს, შვიდი შვილი გაგიზარდო!

— არა გრცხვინიან, დედი, შვილის შვილს პატრონი და საგლახკოდ დაიარებო!

— ვიშ, შენი კვენსამე! ნეტავი ერთი მყვანდეს და შენისთანაო.

***

მეფე გიორგი მეცამეტეს ერთი კარისკაცი ჰყოლია. თუმცა ხნით მეფეზედ უფროსი ყოფილა, მაგრამ წვერ-ულვაშში ერთი ჭალარაც არა რევიან თურმე. ერთხელ მეფეს იმისათვის ებრძანებინა:

— ერთი მითხარ, რისგან არის, რომ მე ამოდენა ჭალარა გამომერია, ლამის სულ გავეთორდეო და შენ კი, ჩემზედ უფროსს, ეგრე შავად შეგაბერდა თმა და წვერ-ულვაშიო?

— წესიც ეგრეა, ბატონო! — უპასუხა კარისკაცმა. — თქვენ ხელმწიფე ბრძანდებით, პირნათლად უნდა სუფევდეთ, და მე კი თქვენი ყმა ვარ, პირშავადაც რომ კიყო, არა მიშავს რაო.

***

ერთხელ მეფე ერეკლე მეორე მიბრძანდებოდა თურმე ქალაქიდან კახეთს და თან, რასაკვირველია, ამაღა ხლებია.

მზე დაწურვავზედ ყოფილა, როცა მეფე მიბრძანებულა საგარეჯოს ბოლოებზედ, დაუნახავს, რომ ერთს ყანაში დიდძალი მუშა დგას და მკის. იკითხა — ეს ამოდენა მუშა ვისიაო. მოახსენეს — აქ საგარეჯოში ერთი შეძლებული გლეხია და იმისი მამითადააო.

— შაბაშ გლეხსაო, — ბრძანა თურმე და იმისი ვინაობა იკითხა. მოახსენეს ვინც არის და თან დაატანეს: ასეთი ხელმოჭერილი რამ კია, რომ პურს არავის აჭმევს, თუ არას გამოირჩაო.

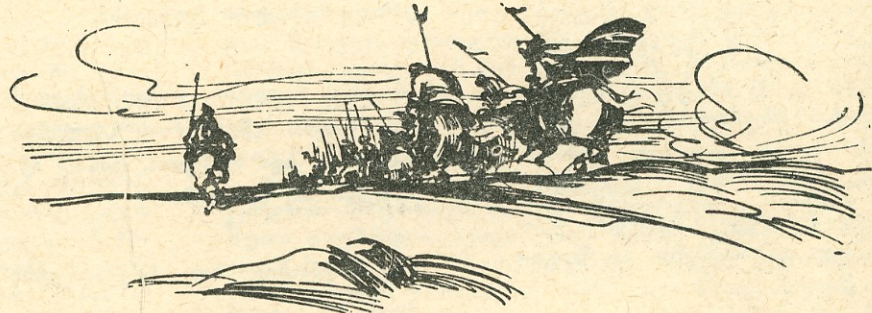
შეაყენა მეფემ ცხენი და უბრძანა: თუ აქ არის ის გლეხი, აქ მომიყვანეთო. მოიყვანეს. მეფემ უბრძანა: ვახშმად ჩემის ამალით შენი სტუმარი ვარო.

— მიბრძანდი, შენი ჭირიმე! — უპასუხა გლეხმა: — მაშატიე კი, აქ სამზადისი არა მაქვს, შინ მიწვიეო.

მეფემ ნება დართო. გლეხი გადაჯდა ცხენზედ და ჭენებით წინ წავიდა. ვიდრე მეფე ამობრძანდებოდა სოფელში, ჩამოღამდა კიდევ. გლეხი წინ მოეგება, მიიწვია მეფე მიწურის სახლის ბანზედ, რომელიც თავიდან ბოლომდე საფენით მოეფინა კიდევ.

ძალიან კარგად დაჰხვდა თურმე მეფესა და იმის ამაღასაც.

როცა მეფემ ვახშამი მიირთო, წასვლა დააპირა და ცხენები მოითხოვა. მოართვეს ცხენები. გლეხს მადლი უბრძანა და ზედ დაატანა:

— აკი, შვილო, შენ პურს არავის აჭმევ ისე, რომ არას გამოირჩეო?

— მაინც ეგრეა, შენი ჭირიმე! — უპასუხა თამამად გლეხმა, — მართალი მოუხსენებიათ.

— როგორ? აბა დღეს მე რას გამომრჩი?

— აი ბანზედ მიწა ახლად დაყრილია. ამის დატყეპნას კარგა მუშა მოუნდებოდა და მე მეტი გამოირჩომა რად მინდა, რომ ჩემმა ბატონმა და ამოდენა დიდებულმა ხალხმა თავისის საკუთარის ფეხით დამიტყეპნესო.

მეფეს მოეწონა ეს მოსწრებული სიტყვა, გაეცინა და ხალათი უბოძა.

***

მეფე გიორგი მეცამეტე ერთ დროს ყაზახ-ბორჩალოს მიბრძანებულა და სწვევია ერთს დარბაისელს, საქართველოს ერთგულს მოხუცებულს ალაღარსა. ჩამოვარდნილა ლაპარაკი ცხენებზე და მეფეს უკითხავს ალაღარისათვის:

— ყაზახ-ბორჩალოს ცხენი უწინ განთქმული იყო მთელს საქართველოში, ახლა კი იმისთანა ცხენები აღარ გამოდიან. რა იქმნენ ის უწინდელი ცხენებიო?

— იმ ცხენებზედ ის უწინდელი ქართველები შესხდნენ და წავიდნენო, — უპასუხა გულანოჯდომით მოხუცებულმა ალაღარმა.

ილი გაროშვილი

ნახატები კ. მახარაძისა

ს ა ს ა უ დ ა ო ზ ე

მ ო თ ხ რ ო ბ ა

მირგოროდის მახლობლად, მიძინების ტაძრის ეზოში, სამარის ქვებ შორის მოსეირნე ახალგაზრდა კაცს მკერდამდე დაფენილ შავ წვერს ნიავი უწეწავდა; თითქმის ყველა საფლავის ქვასთან ჩერდებოდა, — წარწერებს კითხულობდა.

ერთ ძველ საფლავის ქვასთან კარგა ხანს შეჩერდა, დაკვირვებით დააცქერდა, მუხლებში ჩაიხარა, ხავსით ამოვსებული ასოები საგულდაგულოდ ამოწმინდა და დიდხანს იკითხა; მერე უბიდან წიგნაკი ამოიღო და ეპიტაფია გადაიწერა.

წიგნაკი უბეში ჩაიღო, შლიაპა მოიხადა, იქვე ჩამოჯდა. კისრამდე ჩამოზრდილ შავ, ოდნავ ხვეულ თმაზე ხელი გადაისვა. მერე, შუბლმოჩრდილული, მუხლს დააყრდნო, ფიქრებში ჩაიძირა...

— სალამი, ახალგაზრდავ!

ჭაბუკი შეკრთა. ზევით აიხედა და თავს წამომდგარ, მთლად გათეთრებულ მოხუცს ფიქრით მოქანცული თვალები შეანათა.

— გაგიმარჯოს... — მიუგო დამხვდურმა და ხელი მაშინვე ჯიბისკენ წაიღო. ხურდა ფული არ აღმოაჩნდა და მოხუცს ქაღალდის მანეთიანი გაუწოდა.

ჯოხზე დაბჯენილმა მოხუცმა გოცეებით შეხედა, უცებ ვერ მიხვდა რას ნიშნავდა ეს და თავისთვის გაიფიქრა: „რა მშვენიერი ახალგაზრდა ჩანს და შერყეულა. ალბათ იმიტომ, რომ ეს სამი დღეა ამ სასაფლაოზე ხეტიალობს!“

— მიიღეთ, გეთაყვა! თუ გეცოტავენათ, დაგიმატებთ! — მართლაც გასაკითხად გაწვდილ მანეთს მეორე მანეთიც დაუმატა.

— როგორ გეკადრებათ, ჩემო ბატონო, მე მათხოვარი როდი ვარ... ისე... აი, ხომ გაგიგიათ მოხუცი და ბავშვი ერთნაირად ცნობისმოყვარეაო. მეც ამ ცნობისმოყვარეობის გამო დაგირღვიეთ მყუდროება...

მოხუცი ჯოხბჯენით უკან გაბრუნდა, ახალგაზრდას კი ჰაერში შერჩა გასაკითხად გაწვდილი ხელი. ერთ ხანს ასე იყო გაოგნებული, შემდეგ უცბად აჩქარდა, მოხუცი შეაჩერა.

— ბოდიში! უნებლიედ გაწყენინეთ, პატიებას ვითხოვ. თქვენ მგონი რაღაც გინდოდათ გეთქვათ, დაბრძანდით, აი აქ, წავისაუბროთ.

მოხუცი მორჩილად დაჰყვა და იქვე, საფლავის ქვაზე ერთიმეორის გვერდით ჩამოსხდნენ.

ერთ ხანს ორივენი დუმდნენ...

„არა, კკუდიან გადასულს არა ჰგავს! — გაიფიქრა მოხუცმა. მათხოვარი ვგონებვარ. ვიღაც მგლოვიარე ჩანს.“

— მაშ, თქვენ მათხოვარი გეგონეთ?!

— დიას, აგრე იყო. რა ვიცი, სასაფლაოზე და ტაძრის ეზოებში ამგვარი ხალხი ხშირია და...

— გეტყობათ, აქაური მიწაწყლის კაცი არა ხართ, თორემ ამ არემარეში ძე-ხორციელი არ ცხოვრობს, — მე არ მიცნობდეს. არ გეგონოთ დიდი რამ გმირობის

ჩამდენი ვიყო. არა, აი ამ ტაძრისა და სასაფლაოს დარაჯი ვარ. მოგეხსენებათ, ისეთი არავინაა ჩვენს დროში, — ეკლესიის წინ არ იჩოქებდეს და სასაფლაოზე არავის მარხავდეს. ჰოდა, სურს თუ არ სურს, მკვდარიც და ცოცხალიც იძულებულია ჩემს მიერ გაღებულ კარიდან შემოვიდეს...

— ჰო, აბა მე საიდან მეცნობებით... პირველად ვარ ამ მხარეში.

— ეგეც არ იყოს, ისე იყავით ფიქრებში ჩაფლული რომ!... ეტყობა, ძლიერ ახლობელი და საყვარელი ადამიანი დაკარგეთ.

— დიახ... ძალიან...

— რა ვუყოთ შვილო, დარდი — მკვდარს ვერ გაცოცხლებს... უნდა გაუძლოთ წუთისოფელს. ზოგიერ-

თივით უსულგულო კაცი არ ჩანხართ: სახეზედვე გეტყობათ დარდის და ფიქრის ნაკვალევი. გრძელი თმაწვერი და ჭკვიანი თვალეები თუმც ბრძენის იერს გაძლევენ, მაგრამ მაინც ჭაბუკი ხართ და ზოგი რამ დამიჯერეთ. წიგნის დიდი მცოდნე არ ვარ, ცხოვრების გრძელი გზა ფეხით მაქვს გამოვლილი. ავი ბევრი მინახავს, კარგი — ცოტა. გული მაინც არ გამტეხია და წუთისოფელს, ღამის არის საუკუნე შემისრულდეს, დაულავად ვეძიებდით. ამ ხნის მანძილზე დავრწმუნდით: უგრძნობი, უფიქრელი კაცი არ ვარგა, მაგრამ არც სევდაში ჩამხრჩვალ კაცია დიდი რამ; არც თავისთვის ვარგა და არც სხვისთვის, ცხოვრების მჩვარია. კაცური კაცი ისაა, ვინც არც სევდა-დარდს გაექცევა, მაგრამ დასძლევს მათ და სიხარულს ისე ეწვევა. ვინც უნდა გყავდეთ აქ დამარხული — და თუ ძმა, სატრფო თუ მშობელი, ნუ დაივიწყებთ, ნურც ცრემლს დაიშურებთ, ხოლო ნურც თან გადაჰყვებით. ბოლოს ყველანი მიწის შვილები ვართ. ეს ქვეყანა იმან დაიკვებოს, ვინც სამუდამოდ მზეს შეაბერდეს. მაინც ვინ დამარხეთ აქ? ვინ დაგამწუხრათ აგრე?

— აბა, როგორ გითხრათ, მოხუცო, ვინც მე აქ მიმარხია, ის ძმაც არის ჩემი, სატრფოც და მშობელიც.

— აბა, რომელია მისი სამარე?

— ეგ მეც არ ვიცი, სწორედ სამარეს ვეძებ.

— როგორ თუ სამარეც არ იცით! ალბათ იმ დროს სადმე შორ ქვეყანაში იმყოფებოდით.

— გარდა მაგისა, დაბადებულიც არ ვიყავ!

მოხუცს კვლავ ეჭვმა გაჰკრა ფრთა, — ეს კაცი ჭკუაზედ ხომ არ არის გადასულიო.

— ბატონო, თქვენს დაბადებამდე განსვენებული — ან სატრფო როგორ იქნებოდა თქვენი, ან და-ძმა, ან მშობელი! ერთი კარგად გამარკვიეთ, გვარ-სახელი მითხარით მიცვალებულის; აქ კენჭიც არ არის, არ ვიცოდეთ ვისი მიცვალებულის მკერდს ამძიმებს.

— აბა, მაშ, დაფიქრდით, იქნებ მართლაც გაგეგოთ და გაგახსენდეთ დავით გურამიშვილის საფლავი.

მოხუცმა თავი განზე გადასწია და ხელმოჩრდილვით შეხედა ახალგაზრდას, კაცს ეგონებოდა ეს-ეს არი დინახაო. ერთ წუთს ასე გაშტერებით უყურა.

— ჰუუ! როდინდელ მიცვალებულს კითხულობთ, თქვე დედ-მამა განათლებულო! გუშინდელი მიცვალებული აღარავის ახსოვს და თქვენ მაგ ადამისყამინდელი კაცის სამარხი რამ მოგაგონათ, ან რამ მოგანატრათ?!

— რამა და... თქვენ საიდან იცით, რომ დიდი ხნის მიცვალებულია. გაგიგონიათ მისი გვარ-სახელი?

— ჰე-ჰეიი!... გამიგონია რას ქვია. პაპაჩემი თორნიკე სულ მის ხსენებაში იყო ხოლმე. ახლაც კი ცხადლივ მიღვა თვალწინ ბუხრის წინ, სამფენა სკამზედ ჩამომჯდარი პაპა თორნიკე. მოგვისხამდა ბავშვებს გვერდით, გვიამბობდა თავისი ქვეყნისა და თავის თავგადასავალს. შიგ და შიგ ხშირად გურამიშვილის ლექსებს ჩაატანდა

ხოლო. განსაკუთრებით, როცა სწავლაზედ ჩამოვარდებოდა სიტყვა, არ შეიძლებოდა არ ეთქვა, დავითის თქმისა არ იყოს, — თუ კაცსა ცოდნა არა აქვს, გასტანჯავს წუთისოფელიო.

— მაშ. ქართველი უოფილხართ მოხუცო?

— ქართველი ვარ!

— რა გვარისა ბრძანდებით?

— ორბელიოვი.

— ესე იგი ორბელიანი.

— არა, უფრო სწორად, ორბელიანები ვიყავით და ახლა ორბელიოვებად ვიქეცით.

— გვარის დასაწყისი ქართულია. დაბოლოება რუსული.

— საქმეც დაბოლოვებაა! რაც გვარს დემართა, ის დაგვემართა ჩვენც. ვერ მიმიხვდით რისი თქმა მსურს? აი, წელან მკითხეთ ქართველი ხართო? და მე უოქმანით გიპასუხეთ, რომ ქართველი ვარ.

— მერე, რა იყო აქ საუოქმანო?

— ისა, რომ ვარ კი ქართველი?!

— როგორ?! მამაპაპა ქართველები გყავდათ და, რა თქმა უნდა, თქვენც ქართველი ხართ!

— ვითომ მაგრე კია? ნუთუ კმარა მამა-პაპათა ქართველობა! წარსული ამბავია... მე აქ დამბადა უკრაინელმა ქალმა, უკრაინელი დედის რძე ვწოვე, აქაურ ნანაზედ გავიზარდე, აქაურ მიწაზედ ავიდგი ფეხი, აქაურად ავმეტყველდი, თუმც კვლავ მახსოვს ბავშვობაში ნანაწავლი ქართული ენა და თვით გურამიშვილის ლექსებიც, მაგრამ ეს ენაც, უხმარობის გამო, გადაგდებული ხმალივით დამიუანგდა. ქართველი და საქართველო მხოლოდ გამიგია, აბა, მითხარით, ამის შემდეგ ქართველი უფრო ვარ თუ უკრაინელი?!

— აბა რა გითხრათ... მართლაც და, ჩიტი სადაც გაიზრდება, მისი ბაღდადიც ის არის....

— ეხ! რაც არის, არის, ჩემო კეთილო მოხუცო, გთხოვთ, ეგებ მითხრათ გურამიშვილის ლექსები ზეპირად.

— მაგაზედ არ გაწყენინებთ, მაგრამ რას გაიგებთ უცხო ტომის ენაზედ ნათქვამ ლექსს...

— უცხო კი არა, იქნებ სულ ახლობელნიც ვართ, მაგრამ დრო-ჟამის უკუღმართობამ და ჩვენი სამშობლოს ავბედლობამ მართლაცდა გაგვაუცხოვა... — მოხუცმა ძირს ჩაქინდრული თავი მაღლა ასწია და კვლავ ხელმოჩრდილულმა გოცეებით დაუწყო ჭაბუკს უთრება.

— ბიჭო, შენ ისე მელაპარაკები, რომ ჩვენი, ქართველი გვარ-ტომის კაცი უნდა იყო!

— დიახ, აგრეა!

— მაშ. ქართველი ხარ, შვილო?! — ქართულად წამოიძახა მოხუცმა.

— ქართველი ვარ, მამა!

მოხუცი და ჭაბუკი ერთდროულად წამოიმართნენ

ფეხზე, გაშალეს ხელები და მამაშვილურად გადაეხვივნენ. თავისდა უნებურად მოსკდა ორივეს თვალიდან ცრემლის ნაკადი, რომელიც წვეთწვეთად ეპკურებოდა იმ მაღლიანი ქვეყნის მიწას, რომელმაც, საქართველოს ავბედობის დროს, ჩვენს უმიწაწყლოდ დარჩენილ თანამოძმეთ მიწა-წყალი უბოძა, უსაფარონი შეიფარა და, როგორც გურამიშვილი იტყოდა — ძვალშესალაგიც იქვე გაუჩინა.

ამ ორთაგან ერთი იყო ჭაბუკი ილია ჭავჭავაძე, ხოლო მეორე — საქართველოდან უკრაინაში გადახვეწილ ორბელიანთა უკანასკნელი ნაშიერი.

7290

საგურამო

საგურამოში

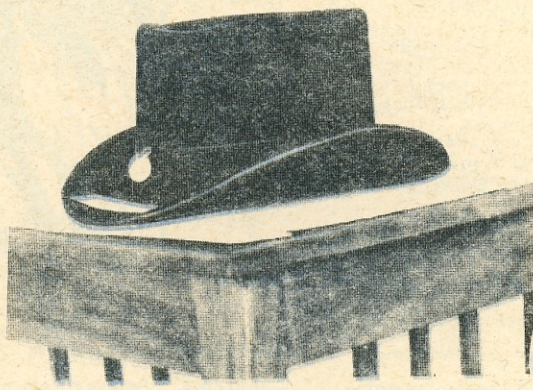
ავტობუსი გასცდა თბილისის ქუჩებს, მცხეთისკენ მიმავალ გზატკეცილს დაადგა და სიჩქარეს უმატა.

მგზავრებს შორის, ავტობუსის ერთ მხარეს, რბილ სავარძლებზე დასკუპებულიყვნენ წითელყელსახვევიანი გოგო-ბიჭები. ყველა გარეთ იტყირებოდა, ბევრს ღია ფანჯრიდან თავი გაეყო. გზის ჩაყოლებით ალვის ხეები ჩამწყრივებულნიყვნენ, ირგვლივ ყველაფერი მწვანით შემოსილიყო. ბავშვები ერთ ადგილას ვერ ისვენებდნენ. — მალე ჩავალთ საგურამოში? — კითხულობდნენ ისინი წამდაუწყებ.

საგურამო, ილიას მამული, სახლ-მუზეუმი, ცნობილი კაკლის ხე... — რამდენი რამ ჰქონდათ სანახაიო. ჭავჭავაძის სახელობის ბიბლიოთეკის ნორჩ მკითხველებს! ეს ექსკურსია მათ პატარა ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო. ყველა მათგანს აინტერესებდა ახლოს გასცნობოდა „კაკო ყაჩაღის“ და „გლახის“ ნაამბობის“ ავტორის, დიდი ქართველი მწერლის პირად ცხოვრებას.

ავტობუსმა წხუილით გაიქროლა არაგვის ხილზე და წიწამურის აღმართს ზოზინით შეჰყვა.

მოსახვევში, მოტიტვლებულ ფერდობზე, ცაღ აღმართული, ლამაზი, მოყვითალო ქვის ობელისკი გამოჩნდა. ავტობუსი შეჩერდა. ბავშვები წამოიშალნენ; ყველა გასასვლელ კარს მიაწყდა. ბიბლიოთეკის გამგისა და ლიტერატურის წრის ხელმძღვანელის თანხლებით ისინი ობელისკთან შეჯგუფდნენ. ბიჭებმა ქუდები მოიხადეს. ჩამოვარდა სიხუმე. განმარტება არც კი იყო საჭირო: ყველამ იცოდა, რომ აქ 1907 წლის 12 სექტემბერს მეფის შავრაზმელმა ჯალათებმა ვერაგულად მოჰკლეს საქართველოს სახელოვანი შვილი — ილია ჭავჭავაძე.

ილიას შლიაპა.

ობელისკის წინ, სამიოდეცეტრადი მანძილზე, მიწაში ჩაფლულია მწვენი მარმარილოს ქვა.

ეტლით სახლისაკენ მიმავალი ილიას, აქ მიეწია მტრის ტყვია, ამ ადგილზე დაიღვარა დიდი ქართველის წმიდა სისხლი.

— ჰაი დედასა, ნეტავ იმ დროს აქ ეყოფილიყავ! — ჩაილაპარაკა შუბლშეკმუხვნელმა პატარა ბიჭუნამ.

— შენ, მარტო? უჩვენოდ რას გახდებოდი! — ისე მიაძახეს დანარჩენებმა, თითქოს ეწყინათ — რატომ პირველად ჩვენ არ მოგვივიდა ასეთი აზრით. ახლა ყველა ერთად ალაპარაკდა. მრავალი ხერხი მოიქებნა ილიას გადარჩენისა და მკვლელების შეპყრობისა. ბოლოს ბავშვები, როგორც იქნა დამშვიდდნენ. ისევ ობელისკს მიუახლოვდნენ, ილიას ბარელიეფის ქვემოთ, მისვე სიტყვები ამოიკითხეს:

დაე თუნდ მოგვადე,
არ მეშინიან,
მაგრამ კი ისე,
რომ ჩემი კვალი
ნახონ მათ, ვინცა
ჩემს უკან ვლიან,
თქვან: აღასრულა
მან თვისი ვალი!

თითქოს ეს სიტყვები პასუხი იყო იმ წუთილზე, რაც ილია ჭავჭავაძის მკვლელობის ადგილის ნახვამ გამოიწვია პატარებში.

მართლაც და, განა ილია არ ცოცხლობს ყველა ქართველის გულში?!

წიწამურის ფერდობს ნიაგმა დაჰქროლა. ბავშვებმა მიაშურეს ავტობუსს. ყველას ეჩქარებოდა საგურამოს სახლ-მუზეუმის ნახვა.

* * *

რამდენიმე წუთის შემდეგ ბავშვები უკვე ცნობისმოყვარეობით ათვალიერებდნენ სამსართულიანი სახლის ლამაზ ფასადს და წინა ეზოს.

სახლის სამივე სართულს ხის ფართო, რიკულებიანი აივნები ამშვენებს; ოდნავ დაფერებულ ეზოში მწვანე მოლი ბიბინებს; ილიას დროინდელ ასწლოვან ხეების ძირში, აქა-იქ ილიას ხელით გაკეთებული ხის პატარა სკამები და მაგიდებია გამართული. აქ თითქოს არაფერი შეცვლილა, ყველაფერს მოვლა-პატრონობის კეთილი

დალი აზის. თურმე ეზო-ბაღს თავის მზრუნველობას არ აკლებს ცნობილი მცხეთელი მებაღე-დეკორატორი მაშულაშვილი. იგი ხშირად ამოდის მცხეთიდან, ამოაქვს ათასნაირი ყვავილის ნერგები, გაშლილი ყვავილები, და ჩვეული ოსტატობით ამკობს აქაურობას.

ბავშვები ეზოს მოეფინენ. ზოგი წყლის აუზებთან შეჩერდა, ზოგმა ჩრილისაკენ გაიწია. უმეტესობამ ხის კიბეები აირბინა და უკანა ეზოში გაჩნდა. ბოლოს ყველამ ილიას საყვარელ კაკალთან მოიყარა თავი. ორასი წლის უშველებელი კაკლის ხე ისეთი მოუდრეკელი და ძლიერია დღესაც, როგორც ილიას ძარღვიანი სიტყვა და აზრი, როგორც მისი დიდი შემოქმედება.

ილიას ქოლგა და ჯოხი.

მთელ უკანა ეზოს ჩრდილი ეცემა — უხვფოთლიანი კაკლის ფტოები მზის სხივებს ძნელად ატარებენ. აქვე მოჩუხჩუხებს ილიას გამოყვანილი წყარო. კაკლის ძირში დგას თლილი ქვის ორი მაგიდა. რამდენი მზიარული დღის მომსურება ეს ადგილი! ყოველ 20 ივლისს აქ იმართებოდა დიდი ღვინო — ილიაობა. თითქმის მთელი საქართველოს მაშინდელი მოწინავე საზოგადოება იყრიდა თავს და დიდი სიხარულით ზეიმობდა ილიას სახელობის დღეს. თურმე ღვინო სამ დღეს გრძელდებოდა, ილია უხვად უმასპინძლებოდა სტუმრებს.

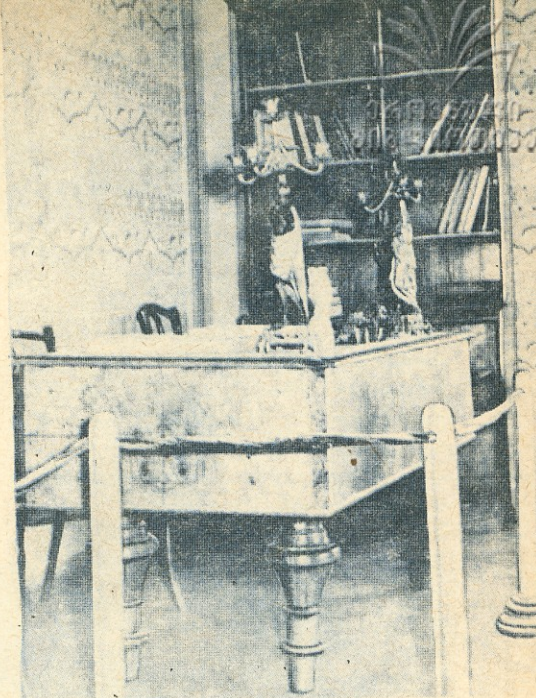
ილიამ მასპინძლობა ახლაც გამოიჩინა — ბავშვები სიამოვნებით დაეწაფნენ ყინულივით ცივ წყაროს.

ბავშვებმა უფროსებთან ერთად ილიას სახლში მოწიწებით შედგეს ფეხი. ექვს თთახშია გამართული ილიას მუზეუმი. პირველ თთახში ყველას თვალში ეცა ზეთის ფერებში შესრულებული ილიას დიდი სურათი, რომელსაც ერთი კედლის თითქმის ნახევარი უჭირავს. სურათს ქვემოთ ასეთი წარწერა აქვს: „ილია ალაზნის ველზე“. წინა პლანზე დგას ილია დინჯი, დარბაისლური გამომეტყველებით, მის უკან გადაჭიმულა ალაზნის თვალუწვდენელი ველი.

კედლებზე უამრავი პატარა სურათი და სხვა საინტერესო დოკუმენტია გაკრული ილიას ცხოვრებიდან. შუშის ვიტრინებქვეშ დაცულია ილიას ბევრი ხელნაწერი. აი, პორტრეტი ილიას გამზრდელის — სალომე ლოლაძისა. აგერ წახატი: ილია სოფლის გლეხის ბიჭებთან ერთად სწავლობს წერა-კითხვას; მათთან ერთად ჩაცუცქულა სახლის კუთხეში დ ვილაც მოხუცს ყურადღებით უსმენს. აი, ყრმა ილია თბილისში; თბილისის პირველი კლასიკური გიმნაზიის სურათი, სადაც სწავლობდა ილია. ეს სახლი ახლაც დგას თბილისში რუსთაველის პროსპექტზე. აქ არა ერთი მომავალი ქართველი გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე აღზრდილა, მათ შორის ჩვენი სახელოვანი პოეტი ნიკოლოზ ბარათაშვილი.

მომდევნო სურათები აღწერენ ილია ქავჭავაძის სტუდენტობის პერიოდს პეტერბურგში. აქ, პეტერბურგში მიიღეს განათლება თერგდალეულებმა; ჩერნიშოვისკის, გერ-

★
ილიას შავიღის მოწყობილობა.
★

ილია ქავჭავაძის საგურამოს კაბინეტი.

ცენის, ბელინსკის და სხვა რუს საზოგადო მოღვაწეთა პროგრესულ იდეებზე აღიზარდნენ და დავაჟაცდნენ.

მეორე თთახში ილიას პირადი ნივთებია დაცული: მისი საყვარელი ხელჯოხი, რომელიც ყოველთვის თან დაჰქონდა; ქოლგა, შავი მარალი ცილიზირი, მომრიგებელი მოსამართლის ნიშნები — რამდენიმე ხანს მოსამართლედ მუშაობდა ილია.

ბავშვები ყველაფერს დიდი გულსყურით ათვალიერებენ; დიდხანს ჩერდებიან ექსპონატებთან. მაგრამ დრო არ ითმენს. აი, ისინი უკვე მესამე სართულზე აიყვანა

კვიკი- ფაქალი

შესრულდა ილია ჭავჭავაძის და-
ბადებიდან 120 და გარდაცვალები-
დან 50 წლისთავი. ქართველი ინტე-
ლიგენცია, სტუდენტობა, მოსწავ-
ლეები და მთელი მშრომელი ხალ-
ხი ღირსეულად აღნიშნავენ ამ თა-
რიღს.

ექსკურსიამ ხელი შეუწყო
ილ. ჭავჭავაძის ბიბლიოთეკის ნორჩ
მკითხველებს. უფრო მომზადებუ-
ლად შეხვედრადნენ ამ თარიღისა-
თვის ბიბლიოთეკაში მოწყობილ
კონფერენციას.

მ. გონია

მუზეუმის თანამშრომელმა ახალ-
გაზრდა ქალმა. აქ მწერლის ორი
კაბინეტი მოთავსებული — ერთი
თბილისის, მეორე აჭაური.

საგურამოს კაბინეტი აღდგენი-
ლია იმგვარად, როგორც ეს იყო
ილიას დროს. ოთახის მარცხენა კე-
დელთან დგას საწერი მაგიდა.
გვერდით — წიგნების კარადა, მო-
პირდაპირე მხარეს კი — ნოხვადა-
ფარებული უბრალო ქართული
ტახტი. აქვეა რამდენიმე სავარძელი.
ასეთი ილიას კაბინეტის მთელი
მოწყობილობა. ოთახიდან კარები
წინა აივანზე გადის. აქედან შესა-
ნიშნავი ხეღია — შორს, ამწვანე-
ბულ ქალებში, ვერცხლისფრად იკ-
ლაქნება არაგვი, ჩრდილოეთით მო-
ჩანს კავკასიონის ქედი. მუშაობით
დაღლილ ილიას ამ აივანზე ყვარე-
ბია ჯდომა. აქვე დაუწერია მას
„განდევლის“ რამდენიმე თავი.

თბილისის კაბინეტში ილიას ერ-
თი საინტერესო პორტრეტი უკიდია
კედელზე — წვერმოშვებული, ხნი-
ერი, მაგრამ ჯერ კიდევ მზნე მამა-
კაცისა. ესაა იტალიის ნაციონალუ-
რი გმირი, ეროვნულ-გამათავისუფ-
ლებელი ბრძოლის სულის ჩამდგმე-
ლი ჯუზეპე გარიბალდი. ამ სუ-
რათს ილია არასოდეს არ იცილებ-
და სამუშაო ოთახიდან.

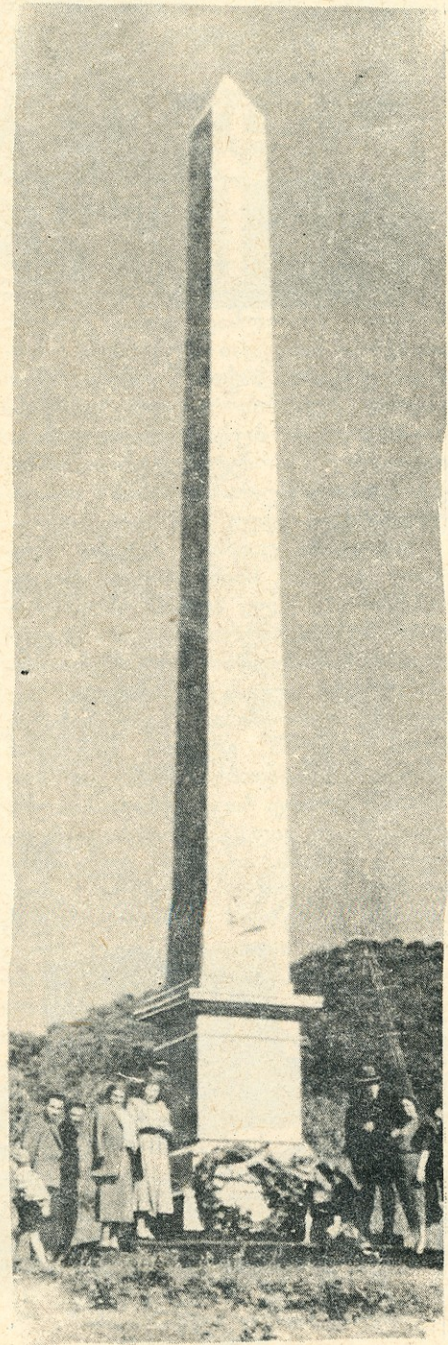
როდესაც იტალიაში ნაციონალ-
გამათავისუფლებელმა მოძრაობამ
იფეთქა, აღფრთოვანებულმა ილიამ
შესანიშნავი ლექსი უძღვნა მას:

მესმის, მესმის სანატრელი
ხალხთ ბორკილის ხმა მტერევისა,
სიმართლის ხმა ქვეყნადა ჰქუხს
დასათრგუნელად მონობისა.
აღმიტაცებს ხოლმე ეს ხმა
და აღმივზნებს იმედს გულში,
იმერთო, ღმერთო,
ეს ხმა ტკბილი
გამაგონე ჩემს მანუღლში!

ასე დიადი სურვილით დაამთავ-
რა ეს ლექსი მწერალმა.

მართალია, ილია ვერ მოესწრო
საქართველოს თავისუფლებას, მაგ-
რამ მისი ნატერა ხონ ასრულდა!
დღეს თავისუფალი ქართველი ერი
მადლიერების გრძნობით იხსენებს
სამშობლოს დიდ პატრიოტს.

★
ილიას ობელისკი წიწამურის გზაზე.
★

დიდო მგოსანო! ყვე-
ლანი ერთად ვსდებთ
ფიცს წინაშე შენის
დიდებულის ნეშტისა,
რომ შენ მიერ აფრია-
ლებული დროშა არ
დაესწოთ დაბლა, არა-
მედ იგი გვეჭიროს მა-
ლლა. თვალსაჩინოდ
და ვემსახუროთ შენ
მიერ ნაანდერძვე იდი-
ალებს — ძმობის, ერ-
თობის, თავისუფლე-
ბის და სიყვარულისას
მტკიცედ, შეუდრეკე-
ლად. ვუწყი, რომ შენი
აჩრდილი არ დაივიწ-
ყებს საქართველოს და
სხვა გამირებთან ერთად
დაჰხედავს, ათასში
ერთხელ მაინც გაიგოს
ჩვენი ყოფა-ცხოვრება,
— გავიზარდებით, ავ-
მალდით, თუ დავე-
ციოთ უარესად და დავ-
კინდით და შეგვავე-
დრებს ღმერთს, რათა
მოგცეს მან ძალა გა-
უკეთესებისა, ერთობი-
სა, სიყვარულისა, —
კჳუა-გონება ნათელი,
რათა არ გაჰქრეს შენი
საყვარელი, სათაყვანე-
ბელი ერი, ლამაზი
გარეგნობით, გალამაზ-
დეს ყოფა-ცხოვრების
სათანადო წყობილე-
ბით.

მშვიდობით, საუკუ-
ნოდ იყოს სახსენებელი
შენი, დიდებულო ადა-
მიანო!

(ილიას დაკრძალვაზე
წარმოთქმული სიტყვიდან)

ილია და ბავშვები

ლილი გომონია

ლია ჭავჭავაძე ბავშვების საყვარელი მეგობარი იყო. მგოსანს გულწრფელად უყვარდა პატარები, ახარებდა ნორჩების წარმა-

ტება. დაუღალავად ზრუნავდა მათი სულიერად და ფიზიკურად ჯანსაღად აღზრდისათვის. ილიას პირადი, უშუალო მზრუნველობის შედეგად მიიღეს ქართველმა ბავშვებმა პირველი საყმაწვილო ყურნალი „ნობათი“. ილიას შეუწელებელი ყურადღებით სარგებლობდა ყურნალი „ჯეჯილი“. მგოსანი ბავშვებში ხედავდა მომავალს. ამიტომაც აღვივებდა მათში სამშობლოსადმი სიყვარულს, ყოველდღიურად ზრუნავდა მათი სწავლა-განათლებისათვის. ბავშვებსაც არანაკლებ უყვარდათ დიდი მგოსანი, ერთდებოდათ მისი, მაგრამ სიამოვნებით ისმენდნენ მის რჩევა-დარიგებას.

მეტისმეტად დინჯი და გულისხმიერი მწერალი დაკვირვებით უსმენდა დიდსა და პატარას; გოგონებსა და ბიჭუნებს სწირად ათქმევინებდა ლექსებს. ლექსის თქმისას იგი აკვირდებოდა წამკითხველის დიქციას, მეტყველებას. ოდნავი ხუმრობით უსაყვედურებდა არასწორად წამკითხველს და თანდათანობით, შეუმჩნეველად ასწორებინებდა ნაკლს. თვალები უბრწყინავდა კარგი ლექსის მოსმენისას.

ერთხელ ილიამ სანდრო მაყაშვილის ოჯახი რთველზე დაჰპატიჟა ყვარელში. სანდროს მეუღლემ ბავშვებიც თან წაიყვანა. პატარები „პაპას“ ძახილით შემოიხვივნენ ილიას. ილიაც მხიარულად შეეგება ნორჩებს. ყველაზე პატარა, ოთხი წლის ნინო, მეტად მკვირცხლად დარბოდა, ტიკტიკებდა, ყველაფრისადმი დიდ ინტერესს იჩენდა. ცნობისმოყვარე გოგონამ ილიას გულისყური მიიპყრო. იგი ჯერ გაეთამაშა, მერე მუხლებზეა ჩაიყენა და ლექსის თქმა თხოვა. პატარა ნინომ ერთი წუთითაც არ დააყოვნა, თხოვნა წამსვე შეუსრულა. თქვა ილიას ლექსი „გაზაფხული“. ამბობდა სხაპასხუბით, შეუჩერებლად ილია დინჯად უსმენდა.

ილია და ბავშვები

შ. ცხადაძის სურათიდან

— ჩვენი ნათლისმცემლის დიაკვანივით ჩქარობ! — უსაყვედურა პოეტმა.

ნინო მოიღუმა. არ ეკაშნიკა საყვედური.

— ლექსი კი კარგად იცი, ყოჩაღ! — შეაქო ილიამ.

ნინოს გაუხარდა.

ადამიანის სულის მესაიდუმლე მწერალმა კარგად იცოდა ბავშვების ფიქრები, ოცნებები. იგი ესარჩლებოდა მათ, ასაჩუქრებდა, ამხნევებდა.

ილია სწირად ეძახდა თავისთან საგურამოელ გოგობიჭებს, ეხუმრებოდა მათ, არიგებდა და წიგნებით ასაჩუქრებდა. იგი პატარებს შთააგონებდა, ესწავლათ წერა-კითხვა. მწყემს ლექსოსათვის პოეტს ათი წიგნი უჩუქებია.

ერთხელ, მოწაფეებმა შეხვედრა მოუწყეს ქართველ კლასიკოსებს. მათ შორის იყო ილია ჭავჭავაძეც. ამ საღამოზე ლექსი უნდა ეთქვა ექვსი წლის არჩილ ჯაჯანაშვილს. პატარა ბიჭი ღელავდა.

ზ ე ნ ი ტ ი

სალამო გაიხსნა. ილია დარბაზში იჯდა. არჩილი სცე-
ნაზე გამოვიდა. დაიწყო ილიას ცნობილი ლექსი:

„ტყემ მოისხა ფოთოლი,
აგერ მერცხალიც ჰჰყვივის“....

თქვა და გაჩუქდა. დაავიწყდა... ისევ დაიწყო: „აგერ
მერცხალიც ჰჰყვივის“... იმეორებდა და ცრემლები ერეო-
და. მუხლები აუკანკალდა, თვალები აუჭრელდა, „ჰჰყვი-
ვის... ჰჰყვივის“ — აჩივმა ეს ერთი სიტყვა და მალე სლუ-
კუნი მორთო. დარბაზი ტაშს უკრავდა და ამხნევებდა
პატარას. ილიამ აჩივოს ნახვა მოისურვა. არჩილს არ
უნდოდა დიდ მგოსანთან შეხვედრა. სირცხვილისაგან
აწითლებული ცრემლებად იღვრებოდა. მასწავლებელმა
და მამამ აცანცახებული ბავშვი ძალით მიიყვანეს ჰო-
ეტთან. ილიამ პატარას შუბლზე ხელი გადაუსვა, დაამ-
შვიდა. შემდეგ თავისი თხზულებების კრებული აჩუქა,
ერთი ფილა მოკოლადი გაუწოდა და ნათელი ღიმილით
გამხმნევა დარცხენილი ყმაწვილი.

ილია ჭავჭავაძე და შექსპირის თხზულებათა უბადლო
მთარგმნელი ივანე მაჩაბელი ქართული სათავადაზნაურო
ბანკის შესახებ დაობდნენ. ილიას მომხრეებს „ჭავჭავა-
ძისტებს“ ეძახდნენ, მაჩაბლის მომხრეებს — „მაჩაბ-
ლისტებს“. ეს დავა დიდხანს გრძელდებოდა. მასში
თითქმის მთელი საქართველო იღებდა მონაწილეობას.
იგი იმდენად გავრცელდა, რომ ბავშვებმა „ბანკობანას“
თამაშიც კი დაიწყეს. თავგამოდებული „მაჩაბლისტები“
იყვნენ ჟურნალ „ნაკადულის“ რედაქტორის — მარიამ
დემურის პატარა ბიჭები. ისინი ერთხელ ილია ჭავჭავა-
ძეს ესტუმრნენ. ილია მოეფერა პატარებს და კახფეტე-
ბი გამოუტანა. მარიამმა ამხილა ბიჭები — „მაჩაბლის-
ტები“ არიანო. ილიამ ვითომ გაიოცა და შემოფოთებული
სახით ჰკითხა ბავშვებს: მართლა აგრეაო?

„მაჩაბლისტები“ ვართო!“ — მიუგეს მათ უშიშრად.

— არა უშავს, მე მაგათ ისეთ რამეს ვაჩუქებ, რომ
„ჭავჭავაძისტები“ გახდებიან, — თქვა ილიამ და საჩუქ-
რის გამოსატანად წამოიღვა.

ბიჭებმა უცებ კანფეტები მაგიდაზე დააწყეს. ილიას
გულიანად გაეცინა, სიხარული ვერ დაფარა:

— ესენი, მაჩაბელივით პრინციპის ხალხი ყოფილან,
არა უშავს, იყვნენ „მაჩაბლისტები“. ასეთი მტკიცე
ხალხი მიყვარს და პატივსაც ვცემ.

ილიამ ბიჭებს მიუთლურა, შერე თავისი დიდი წიგნი
გამოუტანა და დააწერა: „ჩემს მტრებს — პატარა მაჩაბ-
ლისტებს. ძია ილია ჭავჭავაძე“.

„ღმერთს ჩემთვის ალერსის ნიჭი და უნარი არ მოუ-
ცია“, — ამბობდა ილია, მაგრამ იგი შინაგანად მოსი-
ყვარულე, გულმზიანი და მართალი ადამიანი იყო. მო-
სიყვარულე მწერალმა თავის ოჯახში აღზარდა ბავშვო-
ბის მეგობრის, გლეხის ლაზარე ღონიაშვილის ქალიშვი-
ლი. სწავლა-განათლებაც თავის ხარჯზე მიიღებინა.

სასიქადულო მგოსნის სიკვდილი უფროსებთან ერ-
თად მწარედ დაიტირეს პატარებმა. ილიას სიკვდილით
მათ დაკარგეს თავიანთი დიდი მოჭირანახულე და სათუ-
თი მეგობარი. ორმოცდაათი წელი გავიდა პოეტის სი-
კვდილიდან, მაგრამ იგი ისეთივე საყვარელი და ერთ-
გული მასწავლებელია დღესაც.

ილიას შემოქმედებაზე სწავლობენ და იზრდებიან
სულ ახალ-ახალი თაობები, რომლებიც უღრმესი სიყვა-
რულით იგონებენ დიდ შემოქმედს. დღესაც ჰკუთნის მას-
წავლებელი, გზის მაჩვენებელი და საყვარელი მრჩევე-
ლია ილია.

ყველას გიხმარიათ სიტყვა „ზენიტი“. ეს სიტყვა იხმა-
რება არა მარტო ქართულში. არამედ რუსულში, ფრან-
გულში, ინგლისურში და გერმანულში. მაგრამ, რამდენ-
იც არ უნდა ეძიოთ, ვერც ქართულში, ვერც რომელი-
მე ევროპულ ენაში, ვერ აღმოაჩენთ წინაპარს, რომელ-
მაც გააჩინა ეს სიტყვა.

ეს გასაკვირი არ არის. ასეთი, ერთის შეხედვით
„უთვისტომო“ სიტყვები მრავლად არის ყველა ენაში.
ასეთი სიტყვები უმეტეს შემთხვევაში ლათინურიდან ან
ბერძნულიდან არის შემოსული. ბევრი სიტყვა, რომე-
ლიც დღეს იხმარება, აზიის ქვეყნებიდან: სპარსეთიდან,
თურქეთიდან, უმეტეს შემთხვევაში კი არაბულიდან
არის შემოსული.

სიტყვა „ზენიტი“, როგორც ბევრი სხვა სიტყვა,
ჩვენამდე დამახინჯებული სახით არის მოსული. არა-
ბულ ენაზე ცის ყველაზე მაღალ ნაწილს „ზემტი“
ჰქვია. როდესაც ევროპელი ასტრონომები არაბ მეცნი-
ერთა წიგნებს გაეცნენ, როგორც ჩანს, ცის ყველაზე
მაღალი ნაწილის სახელი „ზემტი“ თავიანთ ენებში
გადაიტანეს. დროთა განმავლობაში, გადამწერთა დაუ-
ღვერობის წყალობით, ამ სიტყვამ სახე იცვალა; ასე
იქნა მიღებული დღეს ფართოდ გავრცელებული
სიტყვა „ზენიტი“.

რ მ ლ ი

ძნელი წარმოსადგენია რომ ფრაზაში — „იგი
ოტელოს როლს თამაშობდა“ — სიტყვა „როლი“ წარ-
მოშობილია, სიტყვისაგან, რომელიც ბორბალს აღნიშ-
ნავდა.

ლათინურმა სიტყვამ „როტამ“, რომელიც ბორბალს,
ორთვალას, რგოლს ნიშნავს, ბევრი წარმოებულა
სიტყვა მოგვცა, ასე მაგალითად: როტორი, როტაცია,
როტატორი და, აგრეთვე, „როტილიუსი“ — გრაგნილი.

როგორც ცნობილია, ერთ დროს საწერად გრძელ
გრაგნილებს ხმარობდნენ და მას დახვეწულად ინახე-
დნენ. ასეთ გრაგნილებზე დაწერილ ტექსტებს უკვე
„როლი“ და არა „როტულიუსი“ დაერქვა. ასეთსავე
გრაგნილებზე იყო დაწერილი მსახიობთა საოქმელი
დილოგები, ამიტომ მათაც „როლი“ დაერქვა.

პ რ მ ლ ე ტ ა რ ი ა ტ ი

სიტყვა პროლეტარიატს ორი ათასი წლის ისტორია
აქვს. იგი ძველ რომში დაიბადა. სახელმწიფო ვალდე-
ბულებათა შესრულება რომში მოქალაქეთა ქონების მი-
ხედვით ხდებოდა. ასე მაგალითად, მაღალი საფეხურე-
ბის წარმომადგენლები სამხედრო სამსახურში თავიან-
თი იარაღით შეიარაღებულნი მიდიოდნენ, უფრო და-
ბალ საფეხურზე მდგომთათვის არ იყო აუცილებელი
სრული შეიარაღება და ასე შემდეგ. მაგრამ იყვნენ
უმდაბლესი კლასის წარმომადგენლები, რომლებსაც
არავითარი ქონება არ გააჩნდათ და, ამიტომ, ისინი სა-
ხელმწიფოს ბავშვებით ემსახურებოდნენ, ამის გამო
მათ „პროლეტარები“ უწოდეს. ლათინურად „პრო-
ლეს“ — შთამომავლობას, ბავშვებს ნიშნავს.

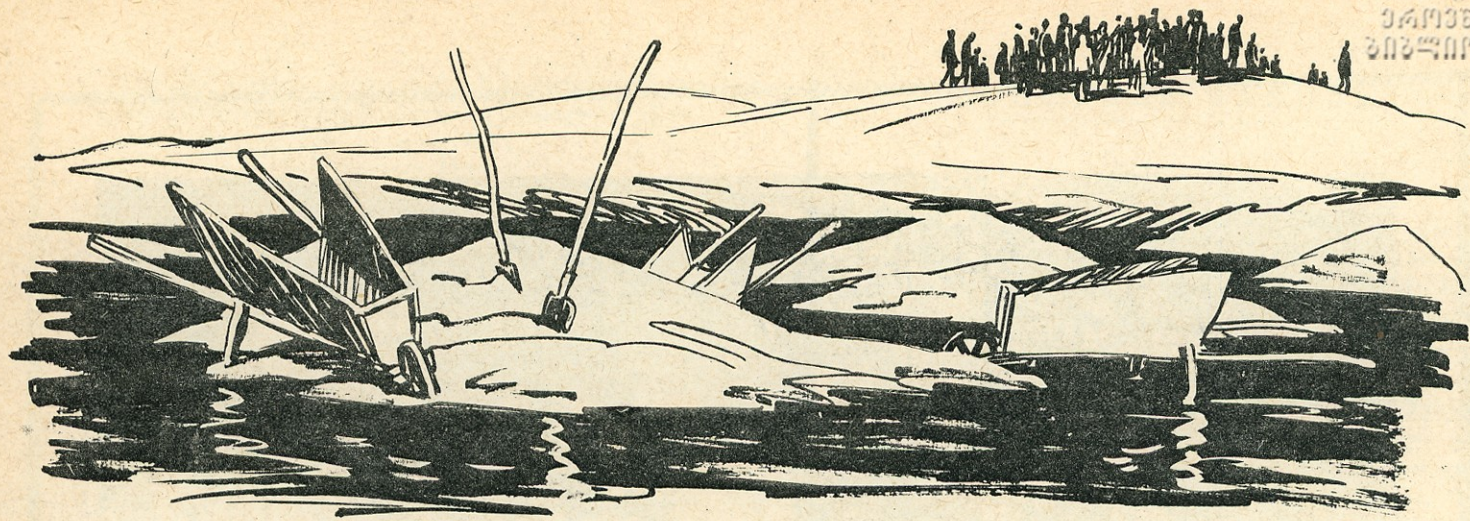
ფოტო ი. ბევაშვილისა.

სტუმარი შორეულ არგენტინიდან

სტუდენტთა და ახალგაზრდობის VI მსოფლიო ფესტივალის მონაწილე, შორეული არგენტინის მსახიობთა ერთი ჯგუფი სტუმრად ჩამოვიდა ჩვენი რესპუბლიკის დედაქალაქში. ანსამბლის ყველაზე პატარა წევრი, ბუნოს-აირესის კლასიკური მუსიკის ფოლკლორის კოლეჯის მეხუთე კლასელი ომარ არტეო ბუსკიასო თბილისელმა მოსწავლეებმა პიონერთა სასახლეში მიიწვიეს. პატარა მასპინძლებმა გულთბილად მიიღეს თავიანთი თანატოლი, დაათვალიერებინეს სასახლის ყველა კაბინეტი და შესანიშნავი პარკი. სასახლის ქორეოგრაფიულმა წრემ ქართული ხალხური ცეკვები უჩვენა ომარს. თბილისის 84-ე სკოლის მოსწავლეებმა გუგული დოლიძემ და დინარა მელიქოვამ სტუმრის პატივსაცემად რამდენიმე ქართული სიმღერა შეასრულეს ფანდურზე.

მასპინძლებს არც ომარი დარჩა ვალში. მან ესპანელი გიტარისტისა და კომპოზიტორის ფერნანდო სორის და XVII საუკუნის ცნობილი გიტარისტის ლუის მილანის რამდენიმე სიმღერა შეასრულა გიტარაზე. ომარის ოსტატობამ მოლოდინს გადააჭარბა, ყველას ძალიან მოეწონა მის მიერ შესრულებული არგენტინული მელიოდიები.

კონცერტის დასასრულს თბილისის მე-60 სკოლის მეოთხეკლასელმა ლიანა ქუთათელაძემ ქართველ პიონერთა სახელით პიონერული ყელსახვევი მიუძღვნა ომარს და ბოლოს სთხოვა, მხურვალე სალამი გადასცეს არგენტინელ თანატოლებს საქართველოს პიონერებისაგან.

როლა ჩაჩანიძე

ნახატები ჯ. ლოლუასი

დ უ ბ კ ე

მ ო თ ხ რ ო ბ ა

როგორც კი ინსტიტუტის დამთავრების დიპლომმა ჩემს ჯიბეში საიქედოდ მოიკალათა, მაშინვე გადავწყვიტე, სამუშაოდ სადმე შორს წავსულიყავი. ბიძაჩემი მაშინ გეოლოგიის კათედრას ხელმძღვანელობდა. იმ სალამოს, ჩვენთან გამართულ პატარა ვახშამზე, მოხუცმა მეტიხმეტი აგიტაციური ტონით მითხრა:

— ძმისწულო, შენთვის ერთი გზა არსებობს და ისიც ჩემს კათედრაზე გადის.

არ შევდავებოვარ ბიძაჩემს, მაგრამ მაინც გავიფიქრე, რომ არსებობდა სხვა გზაც. მოხუცი ამასაც მიმიხვდა, სათვალე გაისწორა და მითხრა:

— სხვა გზა შენთვის დამღუპველია, იგი უდაბნოში მიდის და შენი ნებისყოფა მისი გაკაფვის ნაკლები გარანტიაა.

მამამ ეშმაკურად ჩაიხიბითა და მიჩურჩილა:

— თუ ბიძაშენის შემოთავაზებულ გზას აირჩევ, ორ წელიწადში კენზე სათვალეს შემოიდგამ.

უნდა მოგახსენოთ, რომ მამას სათვალეები საოცრად სძულდა. სათვალეში ახალგაზრდობის დასასრულს, სიბერის დასაწყისს და კიდევ მრავალ სხვა საშინელებას ხედავდა.

ასე და ამგვარად, მე მაინც ჩემი გავიტანე და მამაჩემის არჩეულ გზას გავყევი. არ ვიცი ბედისწერა იყო დამნაშავე, თუ ჩემი პროფესია, — თავი აზოვის მარდის საბადოებზე მიკრეს. ჩვენი საქმიანი საუბრიდან ზუსტად ერთი კვირის შემდეგ დანიშნულების ადგილზე პატარა ბაქანზე ვიდექ და ავტობუსს ველოდი.

— ჰეი, ყმაწვილო! — მომესმა ბოხი ხმა.

ერთბაშად მოვბრუნდი, ორცხენიან ფორანზე, ხმელ ფოთლებშუა ამოსულ სოკოსავით, ვიდაც მოხუცი წამოსკუბებულიყო; პირში ჩიბუხი გაეჩარა და ჩემსკენ იყურებოდა.

— ასანთი გექნება, ასანთი.

ჩემოდანი დავდგი, მოხუცთან მივედი და ასანთი მივაწოდე. მან ჩიბუხი გააჩაღა, მერე ღრმად ჩაისუნთქა და ბოლი ერთ უწყვეტ ჯაჭვად გამოუშვა ნესტოებიდან.

— საით მიდიხარ, ძმობილო?

— მარდის საბადოებზე.

— ალბათ ავტობუსს ელოდები.

— დიას.

— ჰო, ახლა მანქანებია მოდაში, ჩემს ფორანს რას იკადრებ!

შოლტი შემართა და, სანამ ცხენების ზურგზე დაუშვებდა, ცალყბად მომიგდო:

— ხომ არ წამოხვალ? დაჯექი!

— თქვენც იქით მიდიხართ?

— დაჯექი-მეთქი.

ჩემოდანს ხელი დავავლე და მოხუცის გვერდით ფართო ფიცარზე მოვთავსდი.

— იქ რა, მარდის უნდა აღწერო?

— ასაწერი რაა?! — გაკვირვებით შევხედე უცნაურ მოხუცს.

— ფინგანის აგენტს კი გავხარ და! ეს მითხარი, მაშ, რისთვის მოდიხარ? — მითხრა მან, როცა უკანასკნელი ქონი მოსახვევს მიეფარა.

მოვდივარ ისე, სამუშაოდ.

— აა, ეს სხვა საქმეა, მოგეწონება მემარბილეების ცხოვრება.

— ალბათ...

მოხუცი დადუმდა. ერთ ხანს მტვრიან გზას გაჰყურებდა, მერე ერთბაშად მომიბრუნდა და მკითხა:

— იცი ვისთან უნდა იმუშაო?

— წარმოდგენა არა მაქვს.

— ეჰ დუბკა, დუბკა, ჩვენი დუბკა! რა ვუყვაცია! აი, სწორედ მაგას ქვია კაცური კაცი. — თქვა მან ჩიფჩიფით. — ჰო, სხვა კაცია-მეთქი! როცა კაზაკმა ოლექსა დუბკამ დონზე ატამანი მარკოვი მოკლა და თავი მარდის საბადოებს შემოაფარა, მაშინ თვრამეტი წლისა ძლივს იქნებოდა. დუბკას მარბილივით თეთრი სახე ჰქონდა და სიტყვაც მარბილიანი იცოდა. ვერაფრით ვერ იტყოდი ნამდვილად კაზაკი. ერთი წუნარი და ტლუბიკი იყო. ვინ იფიქრებდა, თუ ასეთი ყმაწვილის საჩვე-

ნებელმა თითმა სწორედ იმ დამბახის სასხლეტი გამოშალა, რომლის ლულაც ატამან მარკოვის შუბლზე იყო მიმიზნებული.

მარილის საბადოზე ის ანდრეი კრივონოსის ქვრივს, პოლინას მიეკედლა. პოლინა შვილს დანატრებული ერთი ვინმე საწყალი დედაკაცი იყო და დევნილი უმაწვრდილ შვილივით შეიყვარა.

არა, უცნაური იყო პოლინას ქმრის ბედიც. ანდრეის, როგორც იტყვიან, მთელს საბადოზე დარდიმანდი ვაჟკაცის სახელი ჰქონდა დავარდნილი. ეს ბერიკაცი საკმაოდ სვამდა და ხანდახან არც მუშტიკრივზე ამბობდა უარს. ერთხელ, როგორღაც მთვრალს გზა არეოდა. მარილის საბადოებში შესუ იყო, ფიცარნაგზე ფეხი ასცდროდა და მარილიან წყალში ქუჩივით ჩამხრჩვალყო.

მას შემდეგ, აღდგომის წინაპარასკევი — კრივონოსების უბედური ანდრეის სულის მოსახსენებელ დღედ დაწესდა. ქვრივიც, როგორც ეს შეეძლო, ანდრეის ამხანაგებს მადლს არყით გვიმასპინძლოებოდა.

ოლეკსა დუბკამ მოსვლისთანავე ქვრივის ოჯახში ერთგვარი გავლენა მოიპოვა და აღდგომის წინა პარასკევსაც სუფრასთან საპატიო ადგილზე სვამდნენ.

ერთხელ დუბკამ საიდანღაც „ისკრა“ მოიტანა. ნაპერწკალი ნაპერწკალია, მაგრამ მაშინ „ისკრამ“ რაც ცეცხლს დაანთო, დიდხანს არ დავიწყებიათ მემარილეებს.

დუბკა ნელა გვიკითხავდა გაზეთს, თვითონაც აღტაცებული იყო. ბოლოს როცა დაამთავრა, ვკითხვ:

— ვინ დაწერა ეგ, დუბკა?

— ლენინმა.

მას შემდეგ კრივონოსების ოჯახი მემარილეთა საყვარელ ადგილად გადაიქცა. დუბკა ყოველთვის შოულობდა საჩვენო გაზეთს. ერთხელ საიდანღაც პროკლამაციაც გააჩინა. სულგანაბული ვუსმენდით. ბოლოს, როცა კითხვას მორჩა, დიდუფრა გრიგორიმ, რომელსაც სხვანაირად ფილოსოფოსსაც ეძახიან, წამოიყვირა:

— შვილები გამიწყდეს, თუ თვალები არ ამხელოდეს! რაა ეს, ჩვენს ყოფას სიკვდილი არ სჯობია?!

ეს სწორედ იმ გრიგორიმ თქვა, ერთხელ მარილწყალში კისრამდე რომ ჩასტობა და იქიდან გრძელი ყურებით გამოათრიეს. მემარილეები დიდხანს ხუმრობდნენ: გრიგორის რომ გრძელი ყურები არ ჰქონდეს, მაშინ ჩვენ რას გავხედებოდით — ანდრეი კრივონოსთან მოუხდებოდა მოსაკითხის მიტანაო.

ერთ ღამეს დაბას კაზაკები დაეცნენ. მიანგრის ყველაფერი, დუბკას ეძებდნენ, მაგრამ დუბკა თვალსა და ხელს შუა გაილალა.

წლები მიჰქროდა. დაიწყო დიდი არეულობა. მარილის საბადოებს ხან ერთი მეპატრონე ჰყავდა, ხან მეორე. ახალგაზრდობა გაიკრიფა, ზოგი მეფემ გაიწვია, ზოგი მეფეს წაესია, ეყარნენ აზოვის ნაპირზე უპატრონო ურიკები და მარილწყალში ლბებოდნენ.

ბოლო დროს მარილის საბადოებში თეთრი კაზაკები ჩააყენეს. პირდაპირ სულს გვხდიდნენ ის ავაზაკები.

* * *

იმ წელს, ქვრივმა პოლინამ, ქმრის სულის მოსახსენებელი რომ ველარ გადაიხადა, დაბიდან თეთრი კაზაკები გაიპარნენ და მალე შარაზე უცნაურად ჩაცმული მხედ-

რები გამოჩნდნენ. მთელ ამ პროცესიას სათავეში ვიდაც უმაწვრილი ედგა, რომელსაც უღვაშები კაზაკურად დაუყენებინა.

ხომ მოგეხსენებათ გრიგორი როგორი კაცია, თავისი რომ არ თქვას, გული გაუსკდება. ჰოდა, ახლაც ვერ მოითმინა და ზედ აივნიდან გადმოსძახა:

— ხალხნო! შეხედეთ, თვით ემელიანე პუგაჩოვი მოდისო.

ეს საკმაოდ ხმამაღლა დაიძახა გრიგორიმ და არც ის „პუგაჩოვი“ იყო ურუ, რომ ვერაფერი გაეგონა. გაიგონა და იმ წუთში ცხენი გრიგორისთან მიაჭენა. მოგვეთოლხენა გრიგორის რაც მაშინ დღე დაადგა. ამხელა კაცი ძირმომპალ ბოძის ისე მაგრად აეტმანა, რომ ბოძმა ერთი დაიხრიალა და ჩვენი გრიგორი კინაღამ იმ ქვეყნისაკენ გააქანა. მაგრამ გრიგორი საკმაოდ ცოცხალი კაცი იყო და ჩაქცეული პარმადიდან გამოასწრო.

— შეი, გრიგორი, რას ჩადი? — შეუძახა „პუგაჩოვმა“.

წარმოიდგინეთ დიდუფრას გაცემა, როცა საკუთარი სახელი მოისმინა. ერთბაშად გაიხსენა ყველა ბიძაშვილი, მამიდაშვილი, ნათესავი, მკვდრებიც კი არ გამოჩინა, მაგრამ ვინ იყო ეს „პუგაჩოვი“ — ვერ მიხვდა.

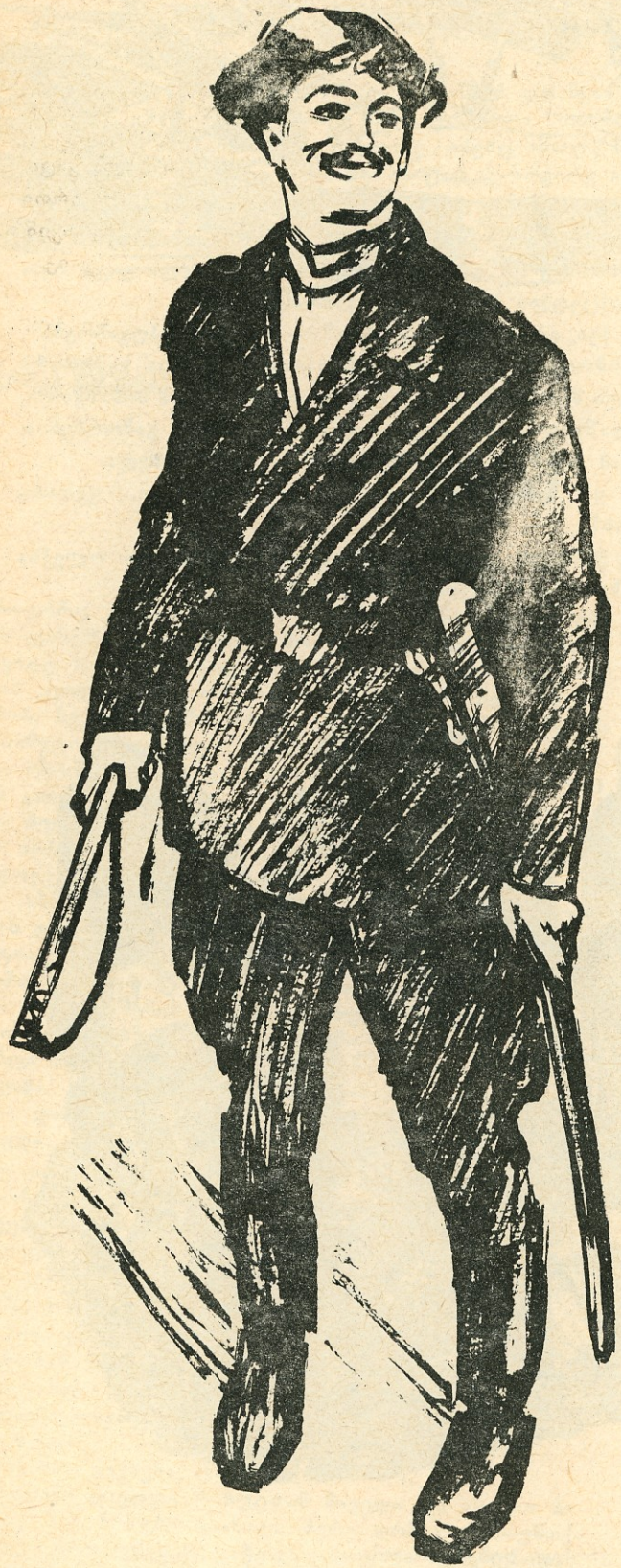
— ეჰ, დაბერებულხარ, ჩემო გრიგორი, ველარა მცნობ?!

— ეშმაკის კერძი ვიყო, თუ შეჩვენებული ოლექსა არა ხარ! — შეჰყვირა გრიგორიმ.

ერთხელ დუბკამ საიდანღაც „ისკრა“ მოიტანა.

კაზაკმა გაიცინა და ჩვენი დიდუშურა გადაკოცნა.
მაშინ კი გავიხარეთ დაბაში. რასაკვირველია, ქვირი
პოლინას ქოხში რა გააჩერებდა, მანაც ოლექსასთან მო-
ირბინა. ერთი სიტყვით. დიდი ამბით შევხვდით საბჭოთა

ხელისუფლების მერცხლებს. დიდხანს ისმობდა ქუჩებში
გარბონის ხმები. მერე ოლექსამ შეგვიკრიბა და თეთრე-
ბის ბოლომდე განადგურებისაკენ მოგვიწოდა.

ჩვენც დავტოვეთ ჩვენი ურიკები აზოვის ნაპირზე,
შევადგინეთ წითელი რაზმები და დიდხანს ვდიეთ
მტერს...

მოხუცი დაღუბდა. ჩვენ უკვე მივქროდით საოცრად
სწორ ქუჩაში, რომლის გაყოლებაზე ლამაზი ორსართუ-
ლიანი სახლები ჩარიგებულყო. შორს ჩანდა მარილის
ქათქათა გორები და აზოვის ზღვის თვალუწვდენი ლურ-
ჯი ზოლი.

მოხუცმა ფორანი გააჩერა. ჩამოვხტით.
— აი, სულ პირდაპირ წახვალ, დიდ კვიპაროსებთან
რომ რკინის ქიშკარია, იმ ეზოში შედი და ჩემი სალამიც
გადაეცი დუბკას.

გულთბილად დავშორდი ჩემს პირველ ნაცნობს ამ და-
ბაში, ნელა გავუევი ქუჩას და მალე ამწვანებულ ეზოში
აღმოვჩნდი.

— ხომ ვერ მასწავლით. სად შეიძლება ვნახო ამხანაგი
დუბკა? — ვკითხე მთლად შევერცხლილ კაცს, რომე-
ლიც სწორედ იმ რკინის ქიშკრიდან გამოვიდა.

— დუბკა... — ჩაფიქრდა ის, — მგონი ახლა აქ არ უნ-
და იყოს. შემოიარეთ ნახევარ საათში.

ჭაღარა კაცი გამშორდა და ქუჩას გაჰყვა.

ნახევარი საათი!... უცებ შიმშილი ვიგრძენი და ცნო-
ბისმოყვარედ ქუჩას დავუწყე თვალიერება. ქუჩის მეო-
რე მხარეს, სწორედ იქ, სადაც სასტუმროს მოზრდილი
კორპუსი მთავრდებოდა, სასადილოც აღმოვაჩინე და
წამსვე მისკენ გავეშურე.

მაგიდები თითქმის დაკავებული იყო. ერთგან, რკინის
ქიშკართან შეხვედრილი ჭაღარა კაცი იჯდა და ღრმა
თეფშიდან წვნიანს ხვრებდა.

— შეიძლება?! — ვკითხე.

წვრილი ცისფერი თვალებით მშვიდად ამომხედა და
თავის დაქნევით მანიშნა — შეიძლებაო.

ოფიციალურად სადილი შევუკვეთე, მერე მოხუცს დავა-
კვირდი; სამოც წლამდე მიღწეული იქნებოდა — ღრმად
დანაოქებული სახით და უტეხი შუბლით. გამოხედვა
ჰქონდა მშვიდი და ამავე დროს რაღაც დამაფიქრებელი.

ოფიციალურად თეფშები ჩემს წინ დაალაგა და მერე ხმა-
დაბლა იკითხა:

— ამხანაგო დუბკა, მეორეს მიირთმევთ?

— აუცილებლად, აუცილებლად. ძლიერ მომშივდა. —
თქვა და ღიმილით შემომხედა.

მე გავვოცდი — ნუთუ დუბკაა?!
ის ალბათ მიმიხვდა და თავისი დამქნარი ხელი ხელ-
ზე დამადო.

— მიირთვი. საქმეზე მერე ვილაპარაკოთ. — თვალი
ჩამიკრა.

მე ღიმილით მივჩერებოდი რევოლუციის ვეტერანს
და ასე მეგონა მისი თავი ქათქათა მარილისაგან იყო
გამოძერწილი. დამქნარი ხელი ნელა ხმარობდა ჩან-
გალს. წლების უკან ეს ფაფუკი ხელი მტრების თავზე
მოხდენილად იქნევდა მახვილს; ყურში მესმოდა მე-
ფორნის სიტყვები — ვერც კი იფიქრებდი, თუ ამ ხელ-
მა სწორედ იმ დამბაჩის სასხლეტი გამოშლა, რომლის
ლულაც ატამან მარკოვის შუბლს იყო მიმიზნებულიო.

— ახ, დუბკა, დუბკა, როგორი ყოფილხარ შენ! დღეი-
დან შენი პატარა მეგობარი ვიქნები!

ანა ოსიპის ასული ლიტვიეკო 1917 წლიდან კომუნისტური პარტიის წევრია. ის აქტიური მონაწილე იყო ოქტომბრის რევოლუციისა მოსკოვში, ხოლო 1918 წელს ჰაილამაკების წინააღმდეგ იბრძოდა უკრაინაში საბჭოთა ხელისუფლების დასამყარებლად.

ა. ო. ლიტვიეკო მოსკოვში კომკავშირის ჩამოყალიბებაშიაც მსურველ მონაწილეობას იღებდა. შემდეგ ცნობილი რევოლუციონერის—კამოს მებრძოლ რაზმში შევიდა და ამიერკავკასიაში არალეგალურად მუშაობდა. მთელი სიცოცხლე ის პრობანდისტულ სამუშაოზე იმყოფებოდა და, თუმცა ახლა პერსონალურ პენსიაზეა გადასული, საყვარელ საქმეს დღესაც განაგრძობს.

ა. ო. ლიტვიეკოს რევოლუციური მოგონებები იბეჭდება ი. კაპუსტოს ლიტერატურული ჩანაწერით.

ჩვილები წელს

ა. ლიტვიეკო

როდესაც თებერვლის რევოლუცია დაიწყო, მე თვრამეტი წლისა ვიყავი, ნაღია ერთი წლით უფროსი ვახლდათ, ტანია კი—ერთი წლით უმცროსი. სამივე ელემენტრონათურების ფაბრიკაში ვმუშაობდით პრესნაზე.

რევოლუციის პირველსავე დღეებში ფაბრიკამ მუშაობა შეწყვიტა და ჩვენც მთელი დღე ქუჩებში დავქროდი.

ყველაფერი უჩვეულოდ გვეჩვენებოდა. კარგად მახსოვდა, როგორ სცემდნენ წინათ კაზაკები ხალხს მათ რახებით, როგორ ეწონდა ყველას მათი, 1905 წელს რა ნაცემ-ნაბეგვი. ტანსაცმელჩამოფხრეწილი დაბრუნდა მამაჩემი უკანასკნელი ბარაკიდან და თან ჯიბით ვაზნები მოიტანა: ჩვენ ის ვაზნები მიწაში ჩავფალით და გულის კანკალით ველოდით, აი ახლა მოვლენ და გავჩხრეკენო. დღეს კი კაზაკებს გულზე წითელი ბაფთები ებნიათ და ყველას ძმად ეფიცებოდნენ.

მე და ჩემს ამხანაგებს თითქოს ქარი გვერტებოდა აღმა-დაღმა.

აი, ვილაცამ გვითხრა, ჯარისკაცები უნდა გამოვყვანოთ სპასკის ყაზარმებიდანო, და ჩვენც იქ გავქანდით. ყაზარმის უზარმაზარ ალაყაფის კართან ზღვა ხალხი ირეოდა. თოფიანი გუშაგი ზედ კართან იდგა და გვაფრთხილებდა: „არ მოხვიდეთ, გესვრით!“ მაგრამ ხალხი არა ცხრებოდა. და თუმცა გუშაგი ალაყაფს კინალამ მიაჭყლტეს, სროლით მაინც არ უსროლია.

ჩვენ ხალხში გავძვერიით და სხვებთან ერთად ვუყვირით ყაზარმის ფანჯრებში გადმოწოლილ ჯარისკაცებს: „გაუმარჯოს რევოლუციას! ჯარისკაცებო, გართ გამოდით!“

ყაზარმების წინ ხალხის რიცხვი თანდათან მატულობს, ერთმანეთს აწვებიან. წინ მდგომებმა, თავის მხრივ, ალაყაფს შეუტეეს და აი, გაიხსნა კიდევ ალაყაფის კარი. ყაზარმის ეზოში ოფიცრების ჭაჭანება არა ჩანს: ყველა სადღაც მიმალულა. ჯარისკაცები ჩვენკენ მობრბიან, ქულებს გვიქნევენ. სრულიად უცხო ადამიანებს ეხვეწიან. ამ დროს ვილაყ ყვიროს: „კრემლიდან მეფის არწივებს ხსნიან, გავიქცეთ!“

მივრბივართ კრემლში, წითელი მოედანი ხალხით

სავსეა. მაშინ მოედანზე რუსეთის თვითმპყრობელების ღერბი — რკინის ორთავიანი არწივები ეკოდა.

ვილაყ ამბობს: „მეფე ჩამოაგდეს, მეფის არწივები კი ისევ ჭკილია!“

„თუ ეგეთი ვაჟაკი ხარ, აღი და ჩამოაგდე!“ — უძახის ხალხიდან მეორე.

„რა გგონია, ვერ ავალო?!..“

თვრამეტი-ოცი წლის ბიჭები, გგონი მუშები, კომკავშირეები მიძვრებიან და რკინის არწივებს ჰყრიან. ეტყობა, არწივები დაუანგებულა, რადგან ჯოხის ერთ-დარტყმაზე ძირს ცვივიან.

ამ დროს ჩვენს გვერდით ერთმა დაიძახა: „გორო-ლოვებს იქერენო!“

„გავიქცეთ, გოგონებო!“ შეგვეხვეწა ნაღია. ჩვენ კრემლის კარიბჭესთან ხალხის ბრბო გავარდვიეთ და მეზობელ ქუჩაში შევუხვიეთ. ამ დროს ქუჩაში უცნაურად, თითქოს ქალურად ჩაცმული ხელმეშვერული უბნის ზედამხედველი გამოათრის. ერთი ქალი ხალხს უხსნიდა: „ეგ ლიპიანი ჩვენს ფარდულში დაიჭირეს. ახლა შიშით კაბა ჩაუცვამს, წინათ კი დიდი გული ჰქონდა, ხალხს დაუწოგავად სცემდა!“

დიდ თეატრში იმ დღეებში მიტინგი მაშინდარეობდა, ჩვენ ჯერ არასოდეს ვყოფილვართ შიგ. ნაღიას ძალიან უყვარდა მუსიკა, ცეკვები, და სულ იმას ოცნებობდა, ერთხელ მაინც მაჩვენა ბალეტო.

იმავე საღამოს სამივენი დიდი თეატრის პარტერში, სცენასთან ვიდექით და, ვინც კი სიტყვით გამოდიოდა, ყველას ტაშს ვუკრავდით.

ასე მისდევდა დღეები დღეებს. რევოლუცია ჩვენთვის სიმართლის, დიდი ზეიმი იყო. თავს ბედნიერად ვგრძნობდით, გვეგონა, უკვე დიდები ვართ და სრული თავისუფლება მოგვინება. პირობას ვდებდით, რომ მთელი სიცოცხლე ერთად ვიქნებოდით და არასოდეს დავშორდებოდით ერთმანეთს. შემდეგში რა მოხდებოდა, იმაზე არა ვნაღვლობდით. ასე გვეგონა, რომ აღსრულდა ის, რაზეც ამდენი გვიოცნებია.

წინათ სამუშაოდან დაბრუნებისას, გზაში არა ერთხელ გვილაპარაკია: ნუთუ მთელი ცხოვრება ამ ფაბრიკაში უნდა ვყოთ და თვალები გამოვიდამოთო?

სამუშაო ერთფეროვანი და მოსაწყენი იყო. სამუშაო მაგიდებს შუა ოსტატი დადიოდა. ხანდახან რომელიმე მუშა ქალთან გაჩერდებოდა და ან უხეშად გამოლანძლავდა, ან უხამსად გაეხუმრებოდა ხოლმე.

დღეა მეზობლებს სარეცხს ურეცხავდა, ულაგებდა, შეშას უჩენდა. რვა შვილი ვყავდით. ასეთ დიდ ოჯახს, აბა, რა ეყოფოდა, და ნახევრად მზივრები ვყავართ. მთელ პურს ვინ გვაღირებდა, პურის ნამცეცხვს ვყიდულობდით, რაც ორიოდე კაპიკით იაფი ჯდებოდა. მუდამ ერთი ბიწიდან მეორეზე დავებებოდით: მივცემდით ბეს, დანარჩენის გადახდის თავი სად გვქონდა, და სანამ არ გავაგვადებდნენ, იქ ვცხოვრობდით.

ნახატები დ. ხახუტაშვილისა

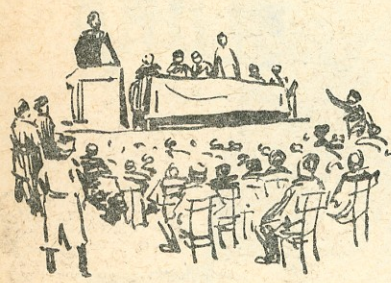
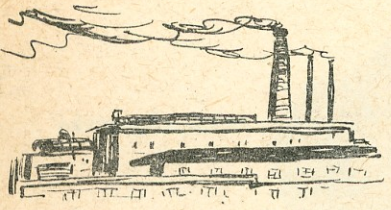

დღეა იძულებული იყო საქველმოქმედო საზოგადოებასთვის მიემართა. განცხადების წერა ჩვეულებრივ მე მიხედბოდა. უქმეების წინ ქველმოქმედი ქალბატონები საკუთარი ეტლებით მობრძანდებოდნენ ხოლმე. მეგვოვე ჩვენს კარებამდე მოწვევებით მოაცილებდა და კიბეზე ჩასვლისას აფრთხილებდა: „თქვენო ბრწყინვალეებო, ფრთხილად, ფეხი არ დაგიცდეთო!“ ქალბატონები ექვის თვლით გვიცქეროდნენ: ამდენი შვილები როგორ ეუოლებათ, მეზობლებისა ხომ არ შეგაროვებსო?

„უნდა იმუშაო, გენაცვალო.“ — ეუბნებოდნენ დედაჩემს.

განა დედაჩემი არ მუშაობდა?! გული მომდიოდა, რომ დედაჩემს არ უჯერებდნენ, რომ ასეთი ზოლით გვიუბრუნდნენ და მათხორცილებით მათგან შემწეობა უნდა გამოგვეთხოვა. გულში პირიბას ვდებდი, განცხადებას არასოდეს არ დავწერ-მეთქი, მაგრამ დედა მეცოდებოდა და, როცა უქმე მოახლოვდებოდა, ხათრით კვლავ ვუწერდი ხოლმე.

კითხვა ძალიან მიყვარდა. მე, ნადია და ტანია ერთ მაგილაზე ვმუშაობდით. როგორც კი ოსტატი საამქროდან გავიდოდა, მყისვე ჩუმად ვუამბობდი მეგობრებს გოგოლის, კორილენკოს, ტურგენევის, გორკის მოთხრობებს.

გაიარა რევოლუციის პირველმა დღეებმა. ფაბრიკაში ისევ განახლდა მუშაობა. ფაბრიკის კომიტეტი პირველად აირჩიეს. არ ვიცი რატომ, მაგრამ კომიტეტში მეც შემეყვანეს.

მაშინ ყველგან მიტინგები იმართებოდა: საამქროში, ფაბრიკის ეზოში, ზოოპარკის გვერდით. ორატორები მაგრაღე აძვრებოდნენ ხოლმე და იქიდან ლაპარაკობდნენ ერთი ამბობდა: „ჩვენ რევოლუციას ვიცავთ. სანამ არ გავიმარჯვებთ, ომი არ დამთავრდებაო!“.

შემდეგ იმას ჩამოაგდებდნენ, მის მაგივრად სხვა აძვრებოდა და იძახდა: „საბერებში არა უოფილხარ? ჯარისკაცის წყალწყალა წვენი არ გიხვრებია? ტილებს არ შეუქამიხარ? აი, მე კი ომიდან ხეიბარი დავბრუნდი. რად გინდა გამარჯვება? ძირს ომი!“

მიტინგებზე მენშევიკები გამოდიოდნენ. მათ სცვლიდნენ ბოლშევიკები. ლაპარაკობდნენ დროებით მთავრობაზე, ომზე, მიწაზე; ლაპარაკობდნენ სულ სხვადასხვანაირად. ბოლშევიკები ამბობდნენ: „დროებითი მთავრობა ომს განაგრძობს, გლეხებს მიწას არ აძლევს“.

მე მეგონა, რომ ყველაფერი დამთავრებული იყო. მაგრამ ისე გამოდიოდა, რომ ყველაფერი მხოლოდ ახლა იწყებოდა.

მენშევიკებმა ამბობდნენ: „დროებითი მთავრობა რევოლუციამ შექმნა და, თუ რევოლუციის მხრის დაქვრა გვინდა, მასაც მხარი უნდა დავუჭიროო...“

ესეც თითქო სწორი იყო. მაშ, ვინ არის მართალი? მიტინგის შემდეგ ფაბრიკაში ორ მაგილას დგამდნენ. ერთთან მენშევიკები ეწერებოდნენ, მეორესთან ბოლშევიკები.

მე ვინ უნდა მივმხრობოდი?

არც ნადიამ და ტანიამ იცოდა, ვინ აერჩიათ. ფაბრიკის კომიტეტში ორი ბოლშევიკი იყო: ნატაშა ბოგანოვა და ფადეევი. ნატაშა ენერგიული ქალი იყო. სადაც სიტყვა არ ჰყოფნიდა, იქ უვირილით, თავისი სიმტკიცით და გაბედულებით მოქმედებდა და არწმუნებდა. ფადეევი უფრო წყნარი, ჩაფქრებული და დინჯი ჩანდა.

ჩვენს ფაბრიკაში ყველა მუშა ბოლშევიკი იყო, მიტინგზე მოსული ინტელიგენტები კი — მენშევიკები. ცხადია, მუშების მხარეზე უნდა ვყოფილიყავ: მაგრამ იმასაც ამბობდნენ, რომ პირიქითაც ხდებდა: მენშევიკებიც მუშებია, ბოლშევიკები კი ინტელიგენტები. როგორ უნდა მოვქცეულიყავ, რა გზა ამერჩია?

ერთხელ, მიტინგის შემდეგ, მე ფადეევს დავუბრუნე და შინ ერთად წავედით. გზაში ვკითხვენი: „შენ ვინ ხარ და ბოლშევიკები და მენშევიკები?“

მან ასე ამიხსნა: „შენ იცი, რომ მეფე ჩამოაგდეს, ბურჟუები კი დარჩნენ და ძალაუფლება ხელში ჩაიგდეს. ბოლშევიკებს უნდა ბურჟუები განადგურონ და გამარჯვების საქმე ბოლომდე მიიყვანონ. მენშევიკები კი არც აქეთ არიან, არც იქით“.

მე მინდოდა, რომ გამარჯვება საბოლოო უოფილიყო. „არც აქეთ და არც იქით“ უოფნა დიახაც არ მომწონდა.

რაკი ასეა, მაშასადამე ბოლშევიკებში ჩავენერები. ტანია შეუყომანდა: ჯერ ვერაფერს ვიტყვი, ვნახოთ, რა იქნებაო. მიიმე ხასიათისა იყო და ეგრე იოლად ვერაფერს გადაწყვეტდა. ნადიამ კი მითხრა: „როგორ შეიძლება სულ კრებებზე სიარული, სხვაზე არაფერზე გინდა იფიქრო“.

მეწყინა. არ გინდათ და ნუ გინდათ. აბა, რაღას იძახდით: მუდამ ერთად ვიქნებითო!

საამქროში მიტინგის შემდეგ მე ბოლშევიკების მაგიდასთან მივედი და ჩავენერე. ნატაშა ბოგანოვამ მითხრა: წამო, რაიკომში წავიყვანო. გზაში ძალიან ველაღვი, ჩემს წლებთან შედარებით პატარად გამოვიყურებოდი და ვაითუ თქვან: „ეს პატარა გოგო რაში გამოგვადგებაო?“

პრისნის რაიკომი მაშინ პრედტენენსკის შესახვევში (ახლა ბოლშევიკების ქუჩაზე), პატარა სახლში იყო მოთავსებული. შუა ოთახში დიდი, შეუღლებავი მაგიდა და მერხები იდგა.

მახსოვს, როცა შევედით, მერხთან ორი მამაკაცი მიმჯდარიყო — შაშს თამაშობდნენ. ნატაშა ბოგანოვამ ჩემზე უთხრა, ეს მოგეყვანეთო. ერთი მათგანი, მალაღვი და მხარბეიანი კაცი, ეტყობოდა მუშა, ფეხზე წამოღდა. როგორც შემდეგში გავგეგ, იგი ბოლშევიკების მოსკოვის კომიტეტის მიერ ჩვენს რაიონში გამოგზავნილი ორგანიზატორი სლესარევი იყო.

სლესარევა მერხზე გვერდით მომისხა და მკითხა, რა ოჯახიდან ვიყავი. რატომ მინდოდა ბოლშევიკების პარტიაში შესვლა. ფაბრიკაში რა განწყობილება არსებობდა. იმ ხანებში ასე ხდებოდა: გამოვიდოდა მიტინგზე ბოლშევიკი, ტაშს დაუკრავდნენ, გამოვიდოდა მენშევიკი — იმასაც ტაშით აჯილდოვებდნენ. სლესარევა მკითხა: შეიძლება იმედი ვიქონიოთ, რომ მოკლე ხანში ფაბრიკაში მხარს დაუჭერენ ბოლშევიკებსო? მე ვუთხარი, რომ შეიძლება, რადგან ფაბრიკაში ყველა მებრძოლ განწყობილებაზეა-მეთქი.

სლესარევა მითხრა: ახლა მასხებისათვის ყველაზე მთავარი ბრძოლა არისო. ის ისე უბრალოდ მელაპარაკებოდა და თავი ისე სადად ექირა, რომ უკვე აღარ ვლევავდი.

შემდეგ კიდევ ერთხელ მივედი რაიკომში, უკვე „დასამტკიცებლად“.

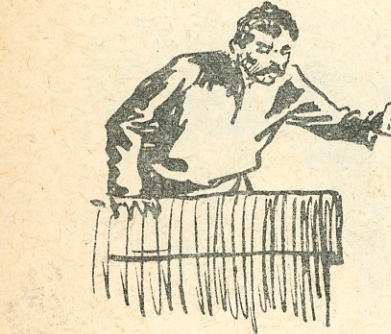
რაიკომის ხელმძღვანელობაში ჩ-მ კაცი შედიოდა. მაგრამ მუდამ მეტი გროვდებოდა ხოლმე: რაიკომის სხდომები ღია იყო და ვისაც უნდოდა, ესწრებოდა. ამჯერად ოთახში ოციოდე კაცი შეგროვილიყო. მე კართან ფანჯრის რაფაზე ჩამოვჯექი. შემრცხვა. წინ გასვლა ვერ გავებდე.

წერილობით რეკომენდაციებს მაშინ არავინ იძლეოდა. ნატაშა ბოგანოვა ჩვეულებრივ ადგა და კარგად დამახასიათა. ფადეევმა კი დაუმატა, ჩვენს საქმეს არ უღალატებსო.

მიმოდეს. ასე გავხდი ბოლშევიკი. ეს მოხდა მარტოს თვეში.

ახლა მუშაობის დამთავრებისთანავე რაიკომში მივრბოდი.

ქ ყველაფერი უბრალოდ ხდებოდა. პარტია რაიკომში

თი წევრები მუშაობის შემდეგ რაიკომში მოდოდნენ. ჰქუებოდნენ, ქარხნებში რა განწყობილება სუფევდა. დავალბებებს იღებდნენ. ხანდახან, საკითხების გარკვევას რომ მოვრჩებოდით, რევოლუციურ სიმღერებსაც ვმღეროდით.

მიდინის გარდა სხვა თავისუფალი მუშაკები რაიკომში მაშინ არ იყო, არც აპარატი გვქონდა, უველაფერს ჩვენ თვითონ ვაკეთებდით.

იმ ხანებში ლენინა რუსეთში დაბრუნდა. აპრილის თვისებში მე თვითონ არ წამეკითხა, მაგრამ რაიკომში გვოამბეს: რევოლუცია ჯერ კიდევ არ დამთავრებულა, ხალხს თვალის უნდა აუხილოთ დროებით ბურჟუაზიული მთავრობის მოქმედებაზე, აუხსნათ, რომ აუცილებელია ძალაუფლება საბჭოების ხელში გადავადეს და მივალწოთ იმას, რომ საბჭოებში უმრავლესობა ჩვენს მხარეზე იყოსო.

მეც მომცეს ერთი წიგნი: „ობობა და ბუზი“ და დამავალეს, გამეცნო იგი მუშებისათვის. წიგნი გასაგები ენით იყო დაწერილი. ობობა ბატონებს ნაშნავდა, რომლებიც სახლსა გვწოდნენ, მუშათა ნაოფლარს ითვისებდნენ.

ამ წიგნის შესახებ ჩვენი საამქროს გოგოებს მოვუთქვი.

იმ ხანებში უველა დაობდა და კამათობდა. საქმარისი იყო ორ კაცს კამათი გაემართა, რომ ხალხი მყისვე გარს შემოხვებოდა, ისე ანტიერესებათ დროებით მთავრობის, ომისა და მიწის საკითხები.

მე უკვე ვიცოდი ამ საკითხებზე ბოლშევიკებს თვალსაზრისი, და სადაც შემქმლო, უველგან ვამბობდი ჩემს სიტყვას; რაიკომში ასე გვასწავლეს, ყოველი შემთხვევით ისარგებლეთ და ხალხი გადმოიბირეთო.

ფაბრიკაში წამდაუწუმ წყდებოდა მუშაობა და მიტინგები იმართებოდა. ბოლშევიკებმა წინადადება წამოაყენეს: სამუშაო დღე რვასათიანი უნდა იყოსო. დირექცია იძულებული გახდა დათმობაზე წასულიყო.

ხალხი სხვა მიზეზითაც გროვდებოდა ქარხანაში მეტისმეტად უხეში, უზრდელი ოსტატება იყო. მათში განსაკუთრებით გერმანელი მიულერი გამოირჩეოდა. ერთხელ, მან მუშა ქალს მუშაობის დროს ხელი ჰკრა და ქალმა ხელი დაიწვა. ბოლშევიკებმა გააწვივებეს ოსტატს ამას არ შევარჩენთო, და უმაღლესკვადრის მუშაობა.

ხალხი ფაბრიკის ეზოში შეგროვდა. ფაბრიკის კომიტეტის სახელით მიტინგი ნატაშა ბოგაროვამ გახსნა და თქვა, ოსტატის საქციელი უნდა გავარჩოთო. მიულერი იქვე იდგა — ისე შეშინებული და აღელვებული ჯერ არ მენახა.

არც დირექტორი, არც სხვა უფროსები და პატრონები არსად ჩანდნენ.

მიტინგმა დაადგინა: მიულერი ფაბრიკის ეზოდან ურიკით გავათრიოთო. მყისვე ტრიბუნასთან დიდი ურიკა მოარხარახეს, ოსტატი ზედ დასვეს, ფაბრიკის კარამდე სიცილ-ხარხარით მიიყვანეს და მერე ურიკიდან გადმოაგდეს.

ახეთი სამარცხვინო სასჯელის შემდეგ მიულერი ფაბრიკაში ვეღარ გამოჩნდებოდა.

მეორე დღეს დირექციამაც მოიხანდა ბოდიში ფაბრიკის კომიტეტის წინაშე და აღგვითქვა, ასეთი რამ აღარ განმეორდებაო.

სალამოს ტანამ მოიბრინა ჩვენსა, ვითომდა საქარგავი ძაფებისათვის.

წასვლისას კართან შეჩერდა და, ვითომც სხვათაშორის, მითხრა: „ბოლშევიკები, ეტუობა, მართლაც ჩვენისთანა ხალხის მხარეზეა“...

„ეტუობაო!“... აი, როგორი ყოფილა, ჯერაც ვერაფერი გადაუწყვეტია, ისევ ყოყმანობს!

...რა დროს ეყოქანია, ვუთხარი მე, რა ხანაა, მოქმედებას დრო დაგვიდგა!“

როდესაც რაიონულ საბჭოში მუშათა დეპუტატებს ირჩევდნენ, მეც ამირჩიეს. ახლა აღარ გამკვირვებია: ვიცოდი, რომ ასე იყო საქარო, საბჭოებში ბოლშევიკები უნდა გასულიყვნენ.

ჩვენი ფაბრიკიდან ბოლშევიკები აირჩიეს, მაგრამ რაიონში კანა მართო ჩვენ ვიყავით: საბჭოში მენშევიკებიც აღმოჩნდნენ.

საბჭოს უველაზე მნიშვნელოვანი საკითხება უნდა გადაეწყვეტა: მიმხრობოდა თუ არა დროებით მთავრობას, მხარი დაეკირა ზავისათვის, ვიდრე საბოლოოდ არ გავიმარჯვებდით. მუშებს დიდი იმედი ჰქონდათ საბჭოსი, საბჭოს კი ხაერთო საქმისათვის მავნე, მენშევიკური რეზოლუციები გამოაქონდა.

ჩვენ გადაწყვეითთ კენქისურა ჩაგვეშალა და რეზოლუცია არ დაგვემტკიცებია.

კენქისურის ჩაშლის სპეციალისტი მიხეილ დუგაჩევი იყო. შესანიშნავი, მხარული და მოხერხებული ახალგაზრდა. უველგან თავს თავისუფლად გრძნობდა, უველას გულს მუხევი ინადირებდა ის ასოთამწყობად მუშაობდა და ჩვენს ახალგაზრდებს შორის უველაზე უკეთ ერკვეოდა პოლიტიკაში, იცოდა, სად როგორ მოქციულიყო.

აი, სიტყვები დამთავრდა და სათქმელიც აღარაფერი დარჩა. პრეზიდიუმის მარჯვენა მხარეს მენშევიკები სხედან, მარცხენა მხარეს ჩვენ ბოლშევიკები. აინი მეტნი არიან და, კენქისურა დაიწყო, თავისას გაიტანენ.

ამ დროს თმაქოჩორა დუგაჩევი წამოდგება და ჩვეულებისამებრ ხელს წინ გაიწვიძის.

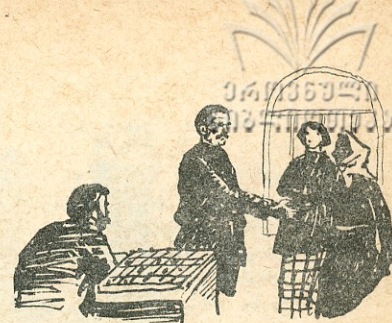
„ნება მომეცით, კრების მიმდინარეობის წესით და დაიწყებს: ასე როგორ იქნება. ამხანაგებო? მსჯელობა ჯერ არ დამთავრებულა, კიდევ ბევრს სურს სიტყვით გამოსვლა, თქვენ კი უკვე კენქისურას აპირებო?“

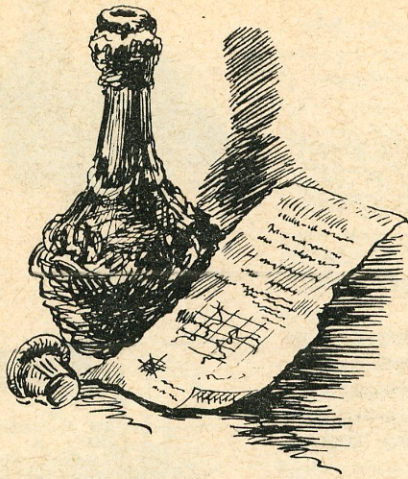
მარჯვენა მხარეზე ჩოჩქოლი შეიქენება: „გვეყოფა! ვინაც სურდა, უველა გამოვიდა, ახლა კენქი უნდა ვყაროთ!“

მიშა მაინც თავისას გაიძახის... ასე გადის ოცი წუთი. მიშას შემდეგ შუახნის, წვეროხანი მუშა წამოდგება. „კრების მიმდინარეობის წესით... აქ გამოითქვა სხვა აზრიც, მას კი კენქს არ უყრიან! ჩემის აზრით, კრება არასწორად მიმდინარეობს. ეს დემოკრატის ჩახშობაა“.

ბოლოს უველაფერი ითქვა, რის თქმაც შეიძლებოდა. მაშინ „უკანსენელ ხერხს“ მივმართავთ: „ჰა, ასეა ხომ!... თქვენ არაფრად აგდებთ მუშების ნათქვამს!... კარგი, ჩვენ წავალთ!“

და მართლაც, სხდომების დარბაზს ვტოვებთ. საბჭოს გადაწყვეტილებას ახლა ძალა აღარ აქვს, კენქისურა ჩაშლილია. შემდგომ სხდომაზე უველაფერი ისევ თავიდან იწყება, ჩვენ დროს ვიგებთ, ეს კი უველაზე მთავარია. ამ ხანში ჩვენი აგიტატორები ყოველდღე, ყოველ საათს უხსნიან მუშებს ბოლშევიკურ ლოზუნგებს: „მთელი ძალაუფლება საბჭოებს!“ „პური, ზავი და თავისუფლება!“ „ძირს კაპიტალისტი მინისტრები!“

ფოსტა ბოთლებით

ოკეანეთა და ღვი ზღვათა დინე-
ხების შესასწავლად დღეს მრავალი
ახალი საშუალებაა გამოყენებული,
მაგრამ მათთან ერთად მეცნიერები
წარმატებით იყენებენ ადვილად
შეცურავ საუნებსაც, განსაკუთრებით
ბოთლებს.

„ბოთლის ფოსტა“ დიდი ხანია
არსებობს. ზღვაოსნობის ისტორიამ
მრავალი შემთხვევა იცის, როდესაც
ნაპირზე გამოირიყული ან ზღვაზე
დაჭერილ ბოთლში აღმოჩენილია
ძვირფასი ცნობა ანა თუ იმ გემის
დაღუპვის ადგილისა და მისი ეკი-
პაჟის ბედის შესახებ.

ზოგ შემთხვევაში ეს ბოთლები
მაღე აღწევენ ნაპირს, ხშირად კი
წლობით და საუკუნეთა მანძილზეც
კი ხეტილობენ ოკეანეთა უსა-
ზღვრო სივრცეში. უაღრესად საინ-
ტერესოა ქრისტეფორე კოლუმბის
მიერ, ამერიკიდან ევროპაში დაბრუ-
ნებისას, ატლანტიის ოკეანეში გა-
დადებული ბოთლის თავგადასავა-
ლი. ალბათ იმის შიშით, რომ საკმა-
ოდ შელახული გემი ევროპის ნაპი-
რებს ვერ მიაღწევდა და მისი აღ-
მოჩენის შესახებ სამშობლოში ვე-
რაფერს გაიგებდნენ, კოლუმბს დე-
დოფალ იზაბელასთვის ბარათი გა-
უგზავნა. შლამით და წყალმცე-
ნარეებით დაფარული ბოთლი ამე-
რიკის გემის კაპიტანმა 1952 წელს
გიბრალტარის სრუტეში აღმოაჩინა
მოტივტივე. 359 წლის განმავლო-
ბაში დაცურავდა ბოთლი წყლის
ზედაპირზე და ამ ხნის მანძილზე

ვინ იცის რამდენი ზღვა და ოკეა-
ნე მოიარა!

ნაპირზე გამოირიყული, ან ზღვის
ზედაპირზე დაჭერილი ბოთლები
აღამიანს ეხმარება გემების, თვით-
მფრინავების, ხშირად კი მთელი
ექსპედიციების ვაუჩინარების საი-
ღუმლოების ამოხსნაში. ასე მაგა-
ლითად, 1902 წელს უკვალოდ დაი-
კარგა გემი „გარონიანი“. რამდენი-
მე წლის შემდეგ წყალმა ნაპირზე
გამოიტანა ორი ბოთლი — ერთი
ირლანდიის სანაპიროზე, მეორე
შოტლანდიაში. ორივე ბოთლი შეი-
ცავდა ერთდამავე ცნობას, საიდა-
ნაც ირკვევოდა რომ „გარონიანი“
ძლიერ ღელვაში მოხვედრილა,
ტალოს გადაუბრუნებია და ჩაი-
რულა.

1945 წელს ავსტრალიის სანაპი-
როებთან უკვალოდ დაიკარგა პატა-
რა გემი. შვიდი თვის შემდეგ ქალაქ
სიდნეის ახლოს, პლაჟზე იპოვნეს
ბოთლი, რომელშიაც აღმოჩნდა გე-
მის კაპიტანის ბარათი: „თუ ეს
ბოთლი ვინმემ იპოვნას, ძალიან
ვთხოვთ გადასცეთ ჩემს მეუღლეს,
სიდნეიში“. შემდეგ კი ეწერა: „შენ,
რასაკვირველია, შეგაუწუხებს რაც მე
შემემთხვა: მანქანებმა მიმტყუნა.
ზღვამ შორს გამიტაცა. მშვიდო-
ბით“. ბარათთან ერთად ბოთლში
ანდერძის ქაღალდი იყო ჩადებული.
ხშირად ზღვაში ისეთ ბოთლებ-
საც პოულობენ, რომლებიც ომის
დროს ტარებდებოდა გემებიდან
არის გადმოვადებული, ხშირად მათ-
ში ქაღალდის ან მატერიის ნაკუწებ-
ზე აღამიანის სისხლით დაწერილ
სტრიქონებსაც ნახავთ.

საუკუნეზე მეტია რაც ბოთლების
ფოსტა მეცნიერული მიზნითაც
არის გამოყენებული. დინებათა შე-
სასწავლად მას დღესაც ხშირად
იყენებენ. იმისათვის, რომ ბოთლის
ზოძრობაზე ქარის გავლენა ნაკ-
ლები იყოს, მასში ცოტაოდენ სი-
ლას ყრიან ისე, რომ ბოთლი მხო-
ლოდ ყელამდე ჩაიძიროს წყალში.
ბოთლში ათავსებენ სხვადასხვა
ენაზე დაწერილ ბარათებს, თავს
მჭიდროდ უტოებენ, ფისით გადალუ-
ქავენ და წყალში ისე უშვებენ. რო-
დესაც ბოთლი ვინმეს ჩაუვარდება
ხელში, იგი ვალდებულია უპასუხოს
ბარათში დასმულ კითხვებზე და იგი
აღნიშნულ მისამართით გააგზავნოს.
მიღებულ პასუხების საფუძველზე
მეცნიერები საზღვრავენ დინების

სიჩქარეს და გზას, რომელიც ბა-
რათმა გაიარა.

მყიფე შუშის ბოთლი კარგი „წე-
რილების დამტარებელია“. როგორც
ცნობილია, შუშა არ განიცდის კო-
როზიას, ჟანგვას და კარგად უძლებს
ზღვის წყლის მოქმედებას. ამასთან,
წყალში ჩაძირული ბოთლი დროთა
განმავლობაში წყალმცენარეებით
იფარება, რაც კიდევ უფრო მტკიცეს
ხდის მას. მაგრამ ბოთლებს ჰყავს
ერთი დიდი მტერი-ზვიგენი. ძალიან
ხშირად მოკლული ზვიგენის მუ-
ცელში ბოთლს აღმოაჩენენ ხოლმე.
ანალოგიური ამბავი აქვს აღწერი-
ლი ჟიულ ვერნს „კაპიტან გრანტის
ბავშვებში“.

ბევრ ქვეყანაში არსებობს „ბოთ-
ლების მომგროვებელთა“ კლუბები.
ამ კლუბების წევრები ერთმანეთს
ეჯიბრებიან იმანი თუ ვინ მეტ
ბოთლს ნოაგროვებს. ბევრი ასეთი
კლუბი არსებობს ინგლისში. ერთ-
ერთი იქაური კლუბის წევრები ამ-
ტკიცებენ მაგალითად, რომ მათმა
ნაპოვნმა ბოთლმა ყველაზე დიდი
მანძილი გაიარა. იგი 1952 წელს,
ავსტრალიაში, მელბურნის სიახლო-
ვეს ჩაუგდიათ ზღვაში. ბოთლს
გაუვლია ინდოეთის ოკეანე, შემო-
უვლია აფრიკისათვის, გასულა ატ-
ლანტიის ოკეანეში და ასე, სამნახე-
ვარ წელში მას 13-ათასი მილი გა-
უვლია (მილი — სიგრძის საზომი
ერთეულია. საზღვაო მილი 1852
მეტრს უდრის). ასევე საინტერესოა
მეორე ბოთლის ისტორია, რომელიც
ინდოეთის სანაპიროებთან იქნა
ზღვაში ჩაგდებული. სამნახევარი
წლის შემდეგ ეს ბოთლი ინგლისის
ნაპირებთან იპოვნეს. ამ ხნის განმავ-
ლობაში მას 11 ათასი მილი გაევიდა.

სან-ფრანცისკოში არსებობს მა-
ლაზია-მუზეუმი, სადაც განოფენი-
ლია და იყიდება ზღვის „სუენირე-
ბი“. აქ ნახავთ დამსხვრეულ გემთა
ლუხებს, იალქნებს, ფიცრებს, გა-
მოფენილია გამხმარი მოლუსკები
და ზღვის სხვა ცხოველები. აქ-
ვეა წყალმცენარეებით დაფარული
„ზღვის ბოთლები“, რომელთა ფასი
5-დან 5000 დოლარამდეა. ასე უამოი-
ყენეს სან-ფრანცისკოელმა ვაჭრებმა
უცოდველი ბოთლები ჯიბის გასას-
ქელებლად.

ყველაზე ბრძელკუდიანები

როგორ ფიქრობთ, ყველაზე გრძელი კუდი დედამიწაზე რომელ სულდგმულს აქვს? მაიმუნს, ნიანგს, ფარშევანგს? სრულებითაც არა! ყველაზე გრძელკუდიანად მსოფლიოში ქათამი ითვლება! ასეთი საოცარი ქათმის ხილვა მხოლოდ იაპონიაში, კუნძულ სიკოკუზე მდებარე პატარა სოფელში — კატოში შეიძლება. ქათმის ეს ჯიში იაპონელმა გლეხმა — ტაკეიტიმ გამოიყვანა 270 წლის წინ. იმდროინდელი იაპონის ფეოდალებს ძალიან უყვარდათ თავიანთი ამაღისა და მხლებლების მდიდრულად მორთვა. მხლებელთა შუბის თავებს ფრინველთა გრძელი ბუმბულით ამკობდნენ.

გრძელკუდიანი ქათმების მოშენება სოფელ კატოში ტრადიციად იქცა.

ყველაზე გრძელი კუდი ღია მოლურჯო ფერის ქათმებს აქვთ, მათვე ეკუთვნის „რეკორდი“ კუდის სიგრძეში — 7 მეტრი და 30 სანტიმეტრი! სოფელ კატოში ბევრია ქათამი, რომლის კუდის სიგრძე სამ მეტრზე მეტს აღწევს.

ამ ქათმების გამოზრდა და მოვლა ბევრ შრომას მოითხოვს. როცა წიწილს კუდი იშოდენა გაეზრდება. რომ მიწაზე დაუწყებს თრევას, ასეთ ვარიას სპეციალურ გალიაში — „ტომეხაკოში“ მოათავსებენ, ხოლო იმისათვის, რომ კუდი არ აიწეწოს. მას პატარა მარყუხეხით შეუკრავენ და კედელზე ჩამოუკიდებენ.

ბაქტერიოლოგია და ავიაცია

მას შემდეგ, რაც ავიონიერები უძლურნი აღმოჩნდნენ აესხნათ ინგლისის თვითმფრინავების ხშირი კატასტროფის მიზეზი, დაღუპული თვითმფრინავების ნაწილები ანალიზისათვის ლონდონელ ქიმიკოსებს გაუგზავნეს. ექსპერტის შედეგებმა ყველა გააოცა.

აღმოჩნდა, რომ თვითმფრინავების დაღუპვაში დამნაშავენი ყოფილან ზღვის წყლის თავისებური ბაქტერიები. თურმე ზღვის წყლით ბენზინის საქაჩავების ვარცხვისას ეს ბაქტერიები კედლებზე ილექებოდა. ისინი თანდათან ღრღნიდნენ და შლიდნენ რეზინის მილებს, რასაც თვითმფრინავი დაღუპვამდე მიჰყავდა.

ბანძის მაძიებლები

თუ თქვენ ფიქრობთ, რომ ატომისა და რეაქტიული ძრავების ეპოქაში განძის მაძიებლები აღარ არიან, ძალზე ცდებით. ზოგიერთი მოუსვენარი ადამიანი ახლაც დაეძებს ავსტრალიისა და უნგრეთის ტერიტორიაზე ჰუნების ბელადის ატილას სიმდიდრეს, არარატის მთაზე კი ნოეს კიდობანს. ბევრი ავანტიურისტი დღესაც აგრძელებს პიტლერისა და მუსლოინის სიმდიდრის ძებნას.

...1945 წელს, ოსმობტორიანი გერმანული თვითმფრინავი დაზიანდა და ტბაში ჩავარდა. გაიარა წლებმა. ერთ გერმანულ ვაზეთში გამოქვეყნდა წერილი, რომლის ავტორი ამტკიცებდა: ამ თვითმფრინავით პიტლერს თავისი განძი მიჰქონდაო. სწრაფად გადაწყვიტეს თვითმფრინავის ტბიდან ამოღება. ატყდა აუწყერელი აურზაური. აუარებელი ხალხი მოაწყდა ნაპირს. დიდი დავიდარების შემდეგ თვითმფრინავი როგორც იქნა ნაპირზე ამოათრეს. მოუთმენელმა ფოტოკორესპონდენტებმა თვითმფრინავის ღია კარებიდან ერთი მოგრძო უთი გამოაჩინეს და, როგორც იქნა, თავი ახადეს მას. გაოცებულმა ხალხმა უკან დაიხია... უთები უშობარებით იყო სავსე.

თურმე ნუ იტყვი. თვითმფრინავს პიტლერული გერმანიის უკანასკნელი საომარი ტვირთი მიჰქონდა.

აისბერგები კალიფორნიაში

აისბერგი ყინულის გიგანტური მთაა, რომლის სიგრძე ხშირად ას კილომეტრს აღემატება, ხოლო სიმაღლე სამ კილომეტრამდე. თოვლისაგან წარმოშობილი მატერიკული ყინულის ეს ვეებერთელა ნაშესვრეები გამოსდილი წყალივით სუფთა, გაყინული, მკანარი წყლისაგან შესდგება. ყველაზე დიდი აისბერგები ანტარქტიკაშია. ყინულის ეს უზარმაზარი მასივები მატერიკიდან ცურდებიან. ნაწილებად იმსხვრევა და მილიონობით ტონა იდეალურად სუფთა

წყალი ზღვაში იხსნება და უმიწოთი იკარგება.

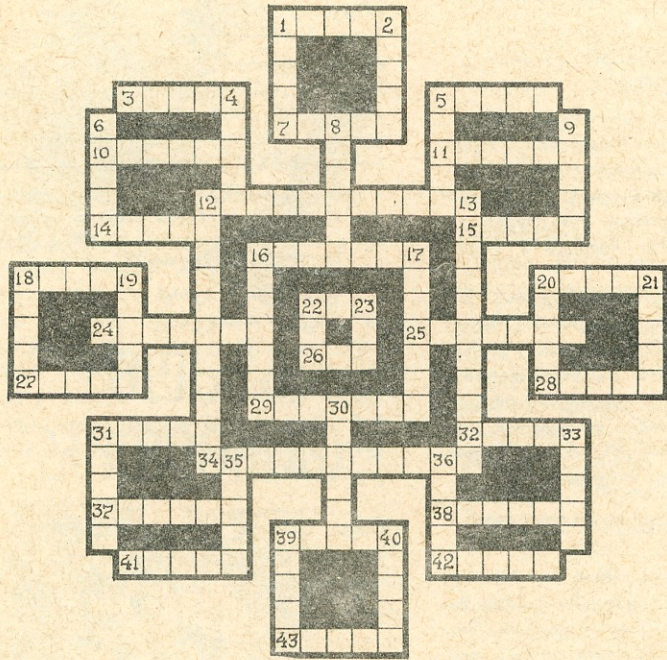
ხომ არ შეიძლება ეს წყალი გვალვანი მიწების მოსარწყავად იქნეს გამოყენებული? — ასეთი აზრი დაებადა ამერიკელ ინჟინერ ოკენოგრაფს ჯონ აიუტესს. მან წამოაყენა მეტად თამამი იდეა, რომლის მიხედვით აისბერგები ამერიკის სანაპიროსაკენ უნდა იქნენ მიცურებული. ეს დაახლოებით ასე უნდა გაკეთდეს: აისბერგებში ჩაასობენ დიდ კავეებს და მათ გემებზე მიმაგრებულ უზარმაზარ ბუქსირებს გამოაბამენ. ბუქსირები კი საერთო ძალით გააცურებენ ამ უჩვეულო „კარქასს“. გამომგონებლის აზრით დიდი აისბერგის ნაპირთან მისაცურებლად საკმარისია შვიდი ბუქსირი, ამასთან გამოყენებული უნდა იქნეს პერუს ან ჰუმბოლტის ცივი დინება, რომლებიც ამერიკის ნაპირის გასწვრივ, სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ მიედინებიან. ერთი აისბერგი საქმარისი იქნება იმისათვის, რომ წლის განმავლობაში წყლით უზარუნველყოფილ იქნას ქალაქი ლოსანჯელოსი და მთელი სამხრეთი კალიფორნია.

ნაპირთან მიტანილ აისბერგს ბაგირებით ხმელეთზე „მიაბამენ“. შემდეგ კი უნდა დაიწყოს ყინულის გამოყენება. მაგრამ როგორ? იქნებ ყინულის დამტრევა და ნაპირზე ასე გადატანა სჯობდეს? არა. გამომგონებელი გეთავაზობს სულ სხვა აზრს: აისბერგი უნდა გარემოცვას თავისებურ წყალგაუმტარი სარტყელით. ეს სარტყელი წყალში უნდა იქნეს ჩადგმული. ისე რომ, აისბერგი მთლიანად შემოიღობოს. ყინულის დნობით წარმოშობილი წყალი, მიღებით გადაიტუმბება ხმელეთზე და იქ საკიროების მიხედვით იქნება გამოყენებული.

დამაჯერებელი გამოანგარიშებები რომ არა, ასეთი პროექტი შეიძლება სრულიად ფანტასტიკურად გვეჩვენოს. ფრანგული უურნალი, რომელიც ამის შესახებ მოუთხრობს მკითხველს, წერს, რომ ერთ-ერთი ცნობილი ფრანგი ინჟინრის აზრით პროექტი სავსებით რეალურია. ყველაზე დიდი სიმწელე მისი აზრით არის აისბერგის შეთრევა პერუს დინებაში და იქიდან მისი გამოტანა, როდესაც ეკვატორთან, დინება დასაუღეთით გადაუხვევს.

კ რ ო ს ვ ო რ დ ი

ვერტიკალურად: 1. გერმანელი ფილოსოფოსი; 2. საბრძოლო იარაღის ნაწილი; 4. ყვითელი თიხა; 5. მეტა-

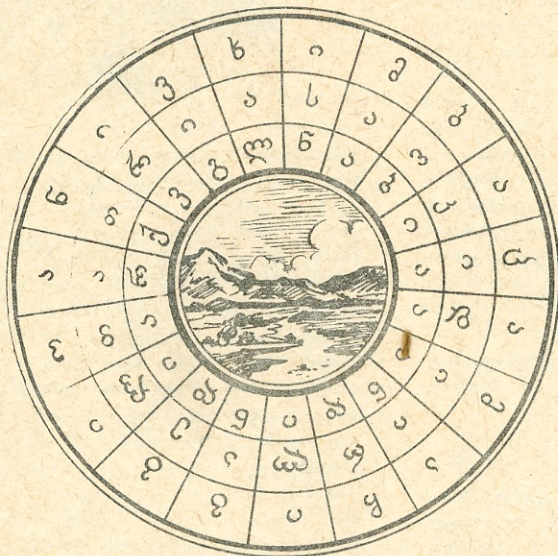
ლი; 6. სასიმიინდე; 8. ქალაქი აფრიკაში, სადაც ტყვეობაში იყო სერვანტესი; 9. დროის კანონზომიერი მონაცვლეობა; 12. რჩევა-დარიგება; 13. უმაღლესი სამეცნიერო დაწესებულების ნამდვილი წევრი; 16. კუნძული ხმელთაშუა ზღვაში; 17. ბერძნული მითოლოგიის გმირი; 18. კანფეტი; 19. უმაღლესი სამხედრო პირი საქართველოში არაბთა ბატონობის დროს; 20. ქალაქი იაპონიაში; 21. სისხლის ძარღვი; 22. გამოძახილი; 23. უარყოფითი ნაწილაკი; 30. ცხოველი; 31. ტბა სსრკ-ში; 33. ქალაქი შვეიცარიაში; 35. დიდი ვენახი; 36. უზბეკი პოეტი; 39. საზოგადოებაში მოქცევის წესი, ნორმა; 40. ილ. ჭავჭავაძის მიერ დაარსებული უფროსი.

ჰორიზონტალურად: 1. სპორტული მოედანი; 3. ინდური კინოფილმი; 5. ქედი სსრკ-ში; 7. მაჰმადიანთა სულიერი წინამძღოლი, მეთაური; 10. ავადმყოფობა; 11. მდინარე საქართველოში; 12. სახელმწიფო კანონი; 14. ჰიგიენური დაწესებულება; 15. ბოსტნეული; 16. ცნობილი, თანამედროვე სომეხი მხატვარი; 18. ნადირობის ქალმერთი; 20. გაუვალი ტყე; 22. ებოქა, ხანა; 24. ქედი აზიაში; 25. დრამატულ ნაწარმოებში ავტორის ან რეჟისორის შენიშვნა; 26. მდინარე სსრკ-ში; 27. მდინარე მოსკოვის ოლქში; 28. ქალაქი იაპონიაში; 29. მდინარე სამხრეთ ამერიკაში; 31. აზიელი; 32. ფანდი კილაობაში; 34. მოკავშირე რესპუბლიკა; 37. პოეტური ხელოვნების სახე; 38. პლანეტა; 39. საცირკო სახანაობათა მომწყობი ძველ რომში; 41. მბრუნავი ღერძი; 42. ცხოველი; 43. მინერალური წყალი.

კროსვორდი შეადგინა თერჯოლის საშ. სკოლის მოსწავლე

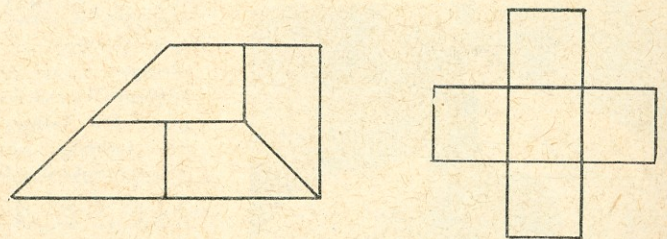
უ. ცხადაძემ

ა მ ო ი კ ი თ ხ ე თ ი

ბავშვებო, მონახეთ ხერხი, რომლის საშუალებით თანმიმდევრულად წაიკითხავთ ნახაზზე ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებთა სათაურებს.

პასუხი, „პიონერის“ № 9-ში მოთავსებულ ბასართობზე პასუხი „გეომეტრიულ თავსატეხზე“.

პასუხი თავსატეხზე „ოცდახუთი ქალაქი“.

1. მოსკოვი; 2. ვიტებსკი; 3. კიევი; 4. ვიბორგი; 5. გიბრალტარი; 6. რიგა; 7. იგარკა; 8. კალინინი; 9. ნიკოლაევი; 10. ვილნიუსი; 11. სიზრანი; 12. იყევსკი; 13. კიონი; 14. ლიონი; 15. ნიკოპოლი; 16. ლისაბონი; 17. ბონი; 18. ნიცა; 19. აშხაბადი; 20. იორკი; 21. კიროვი; 22. იაკუტსკი; 23. კიანტა; 24. ტარტუ; 25. ტულა.

პასუხი თავსატეხზე „ამოიკითხეთ წინადადება“ გიყვარდეთ წიგნი — ცოდნის დაუშრეტელი წყარო.

რ ე დ ა ქ ც ი ა შ ი შ ე მ ო ს უ ლ ი მ ა ს ა ლ ე ბ ი
ავტორებს სარ უბრუნდებათ

ფახი 2 მან.

„ПИОНЕРИ“ детский журнал Центрального Комитета ЛКСМ Грузии. № 10 1957
Тбилиси, Плеханова, 91. მისამართი: თბილისი, პლენანოვის პრ. 91. ტელ. 3-81-85

უფ 04210, ტირ. 15.000, ხელმოწ. დასაბ. 23/X-57 წ. სტამბის შეჯ. № 1041, გამომც. შეჯ. № 507
საქ. კბ. ც. კ-ის გამომცემლობის პ/კომბინატი „კომუნისტი“.

უმჯობესი

საქართველოს
საბავშვო ჟურნალი

1

ვერ მისვლენ

თემა გ. შარაშიძისა.

ნახატები ნ. შალიკაშვილისა

2

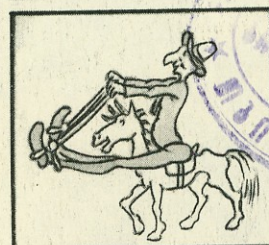
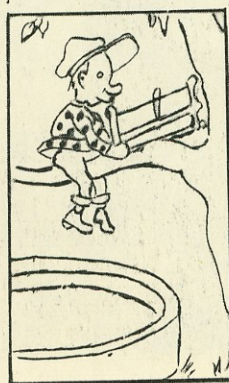

3

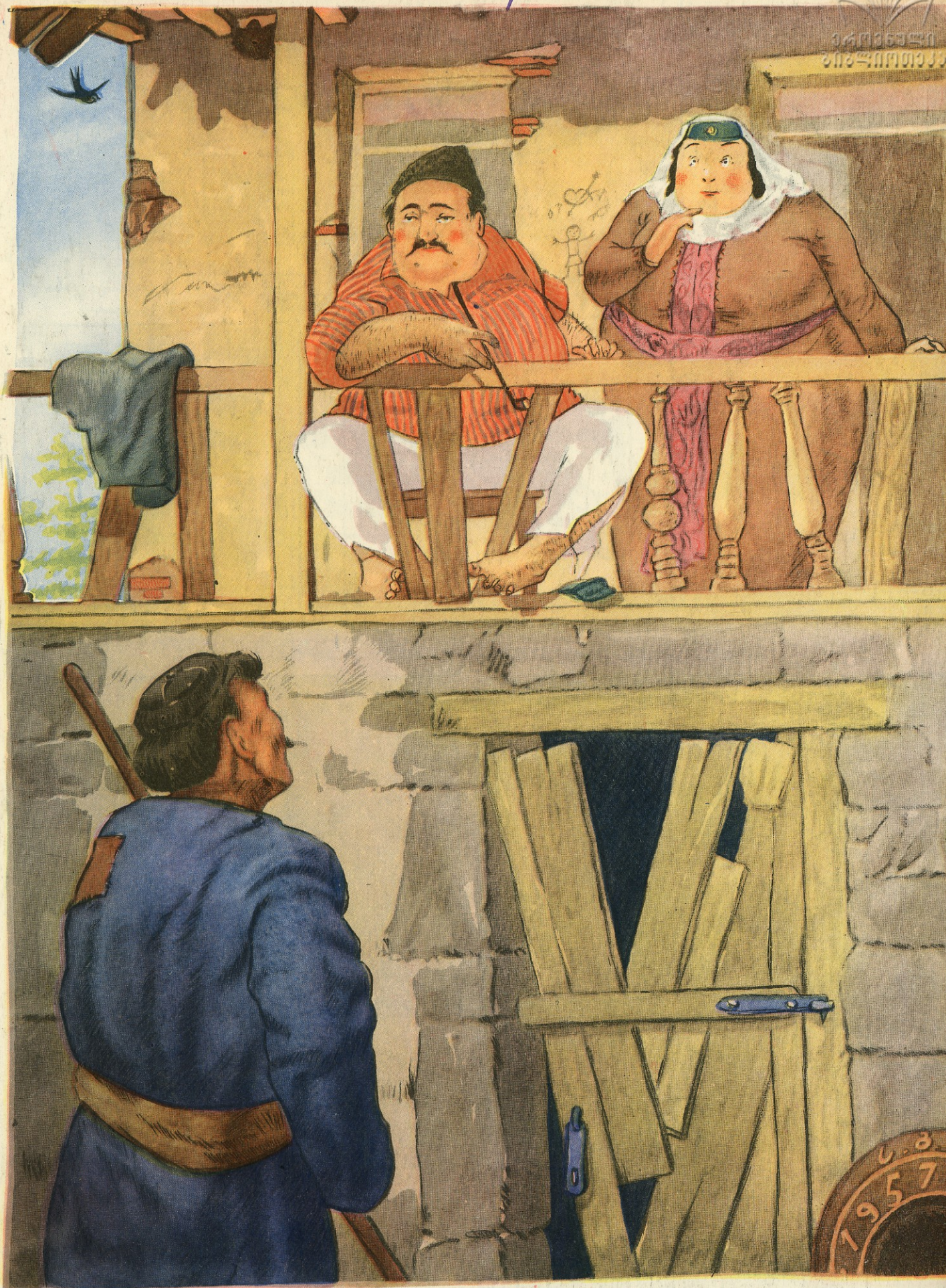

4

ორი ნახატი—ხუმრობა უბეჭებოდ შურნალ „ბერლინერ ილუსტრირტე“-დან.

ნახატი ხუმრობა
უბეჭებოდ
ლ. მარტაშვილისა

მხატვარ. ი. გაბაშვილის ილუსტრაცია ი. ჭავჭავაძის მოთხრობისათვის — „კაცია აღამიანი?!“